

*Теорія та методика
професійно-педагогічної
діяльності вожатого в
літніх дитячих оздоровчих
таборах*

Навчальний посібник для студентів педагогічних
вищих навчальних закладів

2-е видання, виправлене

Мелітополь
Видавничий будинок
Мелітопольської міської друкарні
2013

УДК 387.147.888:379.83:711.455.8 (075.8)

ББК 74.58я73

Т33

Рецензенти:

Т.І.Люрина, кандидат педагогічних наук, професор Київського університету імені Бориса Грінченка.

С.М.Таната, кандидат педагогічних наук, доцент Переяслав-Хмельницького університету імені Григорія Сковороди.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 3 від 26 жовтня 2011 року)

Т33 Теорія та методика професійно-педагогічної діяльності вожатого в літніх дитячих оздоровчих таборах : Навчальний посібник для студентів педагогічних вищих навчальних закладів / Укладачі: М.І.Воровка, Г.Г.Петрученя, Л.І.Кучина; за ред. В.В.Молодиченка – 2-е вид., виправ. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2013. – 233 с.

ISBN 978-966-197-____-____

В посібнику наведено короткий зміст лекцій, орієнтовні розробки семінарських занять та питання для самостійної роботи. Кожне заняття містить теоретичну, практичну частини, а також завдання для контролю та самоконтролю, що спрямовує майбутніх педагогів до вирішення виховних завдань в дитячому оздоровчому таборі у період літнього відпочинку дітей.

Посібник пропонується студентам педагогічних навчальних закладів, методистам вищих навчальних закладів, педагогічним працівникам дитячих оздоровчих таборів.

УДК 387.147.888:379.83:711.455.8 (075.8)

ББК 74.58я73

ISBN 978-966-197-____-____

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ I. ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІТНЬОГО ВІДПОЧИНКУ ДІТЕЙ	8
Тема 1. МІСЦЕ ЛІТНЬОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ	8
<i>Теоретична частина</i>	
1. Специфіка літньої педагогічної практики студентів	8
2. Мета та завдання літньої педагогічної практики	9
3. Значення літньої педагогічної практики для професійної підготовки майбутніх вчителів	11
4. Зміст роботи студента-практиканта	13
5. Місця проходження літньої педагогічної практики	15
6. Правові та нормативні акти з питань організації відпочинку та оздоровлення дітей	16
<i>Практична частина</i>	18
<i>Завдання для контролю та самоконтролю</i>	20
РОЗДІЛ II. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЖАТОГО	26
Тема 2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТИМЧАСОВИХ ДИТЯЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ТАБОРУ (ДОТ)	26
<i>Теоретична частина</i>	
1. Поняття та класифікація тимчасових дитячих об'єднань (ТДО)	26
2. Ознаки, особливості та педагогічні можливості ТДО	29
3. Закономірності розвитку тимчасових об'єднань	32
<i>Практична частина</i>	35
<i>Завдання для контролю та самоконтролю</i>	37

Тема 3. ВІКОВИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЛІТНІХ ОЗДОРОВЧИХ ТАБОРАХ. СИМВОЛИ, РИТУАЛИ Й ТРАДИЦІЇ В ТИМЧАСОВИХ ОБ'ЄДНАННЯХ ДІТЕЙ	41
<i>Теоретична частина</i>	
1. Психолого-педагогічна характеристика дітей різних вікових груп	41
2. Символи, ритуали й традиції, їх педагогічне значення в тимчасових дитячих об'єднаннях	50
3. Загонові і табірні лінійки, їх функції та техніка проведення	52
<i>Практична частина</i>	53
<i>Завдання для контролю та самоконтролю</i>	55
РОЗДІЛ ІІІ. УПРАВЛІНСЬКІ ОСНОВИ РОБОТИ ВОЖАТОГО	58
Тема 4. СПЕЦИФІКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ЗАКЛАДУ	58
<i>Теоретична частина</i>	
1. Особливості та динаміка педагогічної діяльності в умовах дитячих оздоровчих закладів	58
2. Організація режимних моментів	62
3. Типологія та причини педагогічних конфліктів в дитячому оздоровчому закладі	63
4. Правила запобігання та вирішення педагогічних конфліктів	68
5. Прийоми оптимізації педагогічної взаємодії вожатого з колегами та вихованцями	70
<i>Практична частина</i>	73
<i>Завдання для контролю та самоконтролю</i>	75
Тема 5. ФОРМИ ТА ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РІЗНІ ПЕРІОДИ ТАБІРНОЇ ЗМІНИ	78
<i>Теоретична частина</i>	
1. Поняття «організаційний період». Особливості організації перших днів у тимчасових дитячих об'єднаннях	79

2. Рекомендації щодо організації прийому дітей, підготовка до їх зустрічі. Умови оптимального розміщення дітей	80
3. Ефективність різних форм виховної діяльності та вимоги щодо їх використання	82
4. Методика проведення загонових зборів	85
5. Планування роботи загону	86
<i>Практична частина</i>	90
<i>Завдання для контролю та самоконтролю</i>	92
Тема 6. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ В ПЕРІОД ЛІТНЬОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ	95
<i>Теоретична частина</i>	
1. Особливості психолого-педагогічної діагностики в період літньої педагогічної практики	95
2. Техніка проведення психолого-педагогічної діагностики	99
<i>Практична частина</i>	109
<i>Завдання для контролю та самоконтролю</i>	110
Тема 7. ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ У ТИМЧАСОВИХ ДИТЯЧИХ ОБ'ЄДНАННЯХ	112
<i>Теоретична частина</i>	
1. Гра як соціально-педагогічне явище. Умови для виховання і навчання у грі	112
2. Класифікація ігрових форм	115
3. Позиція педагога в організації та управлінні ігровою діяльністю дітей	115
4. Методика організації шоу-програм	116
<i>Практична частина</i>	117
<i>Завдання для контролю та самоконтролю</i>	118
ДОДАТКИ	119
Закон України «Про позашкільну освіту»	120
Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»	150
Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей»	157

Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад»	181
Типове положення про дитячий оздоровчий заклад	198
Ігри у дитячому оздоровчому таборі	209
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	228

ПЕРЕДМОВА

Питання організації оздоровлення та відпочинку, змістовного дозвілля дітей є важливим напрямом освітньої та соціальної політики нашої країни. Україна – одна з небагатьох країн, що має широкий та різноманітний досвід, багаті традиції організації масового літнього оздоровлення і відпочинку дітей на базі оздоровчих установ, що створені і функціонують як різновид позашкільних закладів.

В даному посібнику зібрано, узагальнено, поглиблено і конкретизовано теоретичний та методичний матеріал щодо підготовки до діяльності вожатих в літніх дитячих оздоровчих таборах.

Ефективність професійно-педагогічної діяльності вожатого залежить від багатьох чинників, серед яких особливе місце посідає теоретична та практична готовність вожатого до її здійснення, а саме: знання прав та обов'язків вожатого, правових та нормативних актів з питань організації відпочинку та оздоровлення дітей; знання психолого-педагогічних особливостей дітей різних вікових груп, закономірностей розвитку тимчасового дитячого колективу та динаміки педагогічної діяльності в умовах дитячих оздоровчих закладів; розуміння особливостей та причин виникнення педагогічних конфліктів в дитячому оздоровчому закладі та правил їх запобігання і вирішення; володіння арсеналом різноманітних форм виховання; вміння проводити та інтерпретувати результати психолого-педагогічної діагностики рівня розвитку особистості і колективу; вміння використовувати свої знання у неординарних, складних ситуаціях, а також діяти творчо. Творчості неможливо навчити, але можна навчитися.

Посібник є намаганням авторів допомогти вожатим та вихователям дитячих оздоровчих таборів в їх напруженій, непростій, але необхідній діяльності, а передусім - щиро побажати успіху.

РОЗДІЛ I. ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІТНЬОГО ВІДПОЧИНКУ ДІТЕЙ

Тема 1. МІСЦЕ ЛІТНЬОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

1. Специфіка літньої педагогічної практики студентів.
2. Мета та завдання літньої педагогічної практики.
3. Значення літньої педагогічної практики для професійної підготовки майбутніх вчителів.
4. Зміст роботи студента-практиканта.
5. Місця проходження літньої педагогічної практики.
6. Науково-методичні основи літнього відпочинку дітей; правові та нормативні акти з питань організації відпочинку та оздоровлення дітей.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

1. Специфіка літньої педагогічної практики студентів.

Літня педагогічна практика суттєво відрізняється від інших видів педагогічних практик, вона є специфічною, складною, має певні особливості, а саме:

- літня педагогічна практика є логічним продовженням навчального процесу, а тому є обов'язковою для всіх студентів;

- даний вид практики є повністю самостійним, на відміну від попередніх практик, які студенти проходять на II-III курсах у школах міста, зважаючи на це можливість надати консультацію чи допомогу з боку керівника практики обмежена;

- у школі практикант працює у постійному, а не тимчасовому дитячому колективі, що має свої традиції, звичаї, сформовану структуру міжособистісної диференціації. У позашкільних навчальних закладах студент-практикант повинен організувати процес групоутворення, сприяти формуванню позитивних традицій, групових цінностей, звичаїв. Все це ускладнює педагогічну практику, але студенти до кінця зміни мають можливість досягнути реальних результатів педагогічної діяльності;

- взаємодія студентів з дітьми у період практики є, як правило, неформальною, особистісно забарвленою, гуманістично спрямованою і різнобічною;

- літня практика за характером діяльності практиканта є, переважно, виховною;

- у процесі проходження літньої педагогічної практики велику роль відіграє педагогічна інтуїція та імпровізація, тому що студенти ще не у повному обсязі вивчили дисципліни психолого-педагогічного циклу;

- в період літньої практики студенти несуть повну **юридичну і моральну відповідальність** за якість своєї педагогічної діяльності, за життя і здоров'я вихованців;

- викладачі педагогічних кафедр, що готують студентів до цієї практики і корегують її, несуть також певну відповідальність не лише за якість підготовки, а й за якість роботи студентів-практикантів;

- літня педагогічна практика проходить у різних позашкільних навчально-виховних закладах, які мають на меті оздоровлення, організацію дозвілля, спілкування, певні конкретизовані цілі та завдання діяльності, можуть відрізнятись специфікою, особливостями, структурою та традиціями;

- літня педагогічна практика найінтенсивніша з усіх видів педагогічних практик (педагогічне спілкування з дітьми триває до 12 годин на добу).

До того ж специфіка літньої педагогічної практики полягає в тому, що специфічною є мета, діяльність, методи, об'єкти і результат.

2. Мета та завдання літньої педагогічної практики.

Мета літньої педагогічної практики закріплення, поглиблення та розширення психолого-педагогічних знань та вмінь студентів, всебічне та творче їх використання, набуття професійного емпіричного досвіду, необхідного для подальшого самовдосконалення; оцінка адекватності особистісних властивостей обраній спеціальності.

Завдання педагогічної практики:

- поглиблення набутих у процесі вивчення предметів психолого-педагогічного циклу знань та вмінь, їх подальше вдосконалення в процесі практичного використання, організація самостійної практичної роботи вихователя, вожатого, керівника

гуртка тощо;

- розвиток особистих якостей, необхідних педагогові в його професійній діяльності;

- формування професійних умінь і навичок (комунікативних, організаторських, діагностичних, проєктувальних, дидактичних, аналітичних);

- ознайомлення з специфікою виховної роботи в умовах дитячого оздоровчого закладу, вивчення особливостей створення та розвитку тимчасового дитячого колективу;

- знайомство з сучасними педагогічними і психолого-педагогічними технологіями колективної, групової, індивідуальної роботи з різними категоріями дітей;

- виконання функцій вожатого, вихователя, організація благополуччя дітей в ДОТ (фізичного, соціального, психоемоційного, розумового), набуття досвіду самостійної педагогічної діяльності з дітьми, оволодіння змістом і формами педагогічної діяльності, створення умов для розвитку здібностей і самореалізації студента, формування власного стилю діяльності;

- формування професійно-педагогічних вмінь та навичок, оволодіння різноманітними формами і методами оздоровлення і виховання дітей в літній період, охорони їх життя та здоров'я;

- формування вмінь та навичок ідентифікації себе з педагогічною професією, досвіду професійного педагогічного спілкування, розв'язання педагогічних ситуацій та виховних завдань;

- формування готовності до педагогічної творчості, виховання стійкого інтересу до професійної діяльності, розвиток відповідальності та творчого відношення до проведення виховної роботи з дітьми.

Літня педагогічна практика за своєю структурою передбачає наступні види професійно-педагогічної діяльності:

- організаційно-методична діяльність (знайомство з інструктивно-нормативними матеріалами, правилами внутрішнього розпорядку, умовами роботи, традиціями табору, плануванням роботи тощо);

- організаційно-допоміжна діяльність (матеріально-технічне фінансове забезпечення педагогічного процесу, виконання санітарно-гігієнічних норм та вимог безпеки, організація виконання режиму дня тощо);

- організаційно-педагогічна діяльність (організація оздоровлення і виховання дітей, проведення дозвільно-пізнавальних, спортивних, розважальних заходів);
- діагностично-прогностична діяльність (вивчення особистості дитини за допомогою психолого-педагогічних методів, збір емпіричного матеріалу і його аналіз, визначення рівня розвитку процесів групоутворення та ефективності педагогічної діяльності, прогнозування тощо).

3. Значення літньої педагогічної практики для професійної підготовки майбутніх вчителів.

Літня педагогічна практика сприяє інтенсифікації професійної підготовки майбутніх педагогів. Важливою особливістю літньої педагогічної практики є зміна соціальної позиції студента: він починає самостійну педагогічну діяльність, несе повну юридичну і моральну відповідальність за результати своєї роботи. Практикант виконує всі функції і обов'язки педагога, що в дитячих оздоровчих закладів характеризується надзвичайним обсягом і різноманіттям. Ці фактори визначають суттєву різницю літньої педагогічної практики від інших видів практичної підготовки.

Студент одночасно поєднує дві позиції – він є практикантом і повинен оволодіти певними практичними вміннями, також він є самостійно працюючим педагогом, що підвищує рівень його відповідальності в процесі проходження педагогічної практики. Основними детермінантами поведінки студентів в період практики є самостійний характер діяльності, відповідальність за життя і здоров'я дітей, матеріальне стимулювання, точне визначення функціональних обов'язків, накопичення досвіду педагогічного спілкування, ідентифікація та усвідомлення соціальної значущості педагогічної діяльності тощо.

Логічна завершеність життєдіяльності, характерна для тимчасових колективів, що формуються протягом зміни, дозволяє студентам-практикантам послідовно спостерігати та усвідомлювати взаємопов'язані та взаємообумовлені складні процеси розвитку дитини та групоутворення. Велика концентрація цих процесів у часі та просторі, високий динамізм протікання надають реальну можливість практикантам вивчити їх у певному обсязі і логічному взаємозв'язку.

Короткочасність існування тимчасових дитячих колективів (загонів) сприяє ефективному досягненню запланованого педагогічного результату у досить короткий термін. Цикл функціонування і життєдіяльності таких колективів за літній період повторюється 3-4 рази, що дозволяє за умови роботи в ДОТ більше однієї зміни цілеспрямовано удосконалювати набуті навички та прийоми педагогічної діяльності, конкретні методичні і технічні аспекти виховної роботи.

Зважаючи, що в умовах оздоровчого закладу діти позбавлені прямого батьківського нагляду та піклування, відчувають меншу ступінь залежності від дорослих, мають більшу міру самостійності, студенти-практиканти під час літньої педагогічної практики отримують безцінну можливість вивчати особливості поведінки дітей, постійно спостерігаючи за ними. Цього важко досягти під час педагогічної практики у навчальних закладах. Майже всі психолого-педагогічні процеси функціонування тимчасових колективів відбуваються у стислому і вільному від випадкових зовнішніх впливів вигляді, що дозволяє вдосконалити вміння управління ними.

У тимчасових колективах діти найбільш сприйнятливі до педагогічних впливів (особливо у перші дні функціонування) і це зменшує проблеми керівництва ними з боку студентів-практикантів. Надзвичайно високим є обсяг взаємодії педагогів із вихованцями (до 12 годин на добу), що визначає його неформальний характер і дозволяє практикантам активно формувати комунікативні вміння. Оптимальним стилем взаємовідносин стають відношення позитивної рівної взаємодії, співпраці та творчості. Зміна характеру спілкування між педагогами і дітьми визначає привабливість педагогічної діяльності та дозволяє накопичити досвід взаємодії з дітьми у позанавчальній діяльності.

Педагогічна діяльність в умовах дитячих оздоровчих закладів набуває для майбутніх педагогів особистісної значущості, що підвищує її ефективність.

Перевага у педагогічній діяльності під час літньої практики організаторського компоненту при оптимальній кількості дітей, з якими взаємодіє практикант, дозволяє компенсувати відсутність необхідних знань та досвіду. Педагогічна діяльність в умовах підвищеного емоційного

клімату прискорює професійну адаптацію студентів і оптимізує процес практичної підготовки. Педагогізація всіх сфер життєдіяльності студентів в період літньої педагогічної практики також прискорює процес педагогічного становлення. Специфіка дитячих оздоровчих закладів створює практикантам реальні можливості для самореалізації.

Автономність функціонування тимчасових колективів істотно підвищує рівень самостійності педагогічної діяльності. Інтенсивність життєдіяльності тимчасових колективів призводить до виникнення численних педагогічних ситуацій, які вимагають негайного вирішення, - це сприяє формуванню у майбутніх педагогів умінь самостійно приймати педагогічно доцільне рішення.

4. Зміст роботи студента практиканта.

У період проходження педагогічної практики студент-практикант повинен:

1. Ознайомитися з програмою практики, розподілитися за об'єктами під керівництвом методистів.

2. Ознайомитися з метою, завданнями, особливостями та пріоритетами роботи закладу.

3. Виконувати обов'язки вожатого:

а) ознайомитися із системою та специфікою виховної роботи у таборі, вивчити план роботи табору на зміну. Розробити план роботи загону (дитячого майданчика) на зміну з урахуванням вікових особливостей дітей, їх інтересів і потреб, профілю закладу;

б) познайомитися з дітьми: вказати загальні відомості про табір, його структуру, основні напрями діяльності, педагогічні кадри, їх функціональні обов'язки; скласти список дітей з основними відомостями; організувати самоуправління у загоні;

в) складати план роботи загону;

г) організувати роботу загону відповідно плану роботи загону і табору;

д) підводити підсумки роботи загону за день та зміни;

е) брати участь у педагогічних нарадах табору;

ж) сприяти виконанню вихованцями санітарно-гігієнічних вимог;

з) провести залікову виховну програму;

и) за необхідності проводити індивідуальні бесіди з

вихованцями та їх батьками.

4. Розробити та оформити конспекти проведених заходів.

5. Вивчати специфіку прояву вікових та індивідуальних особливостей дітей, стан здоров'я, умови життя і виховання, провести діагностику особистості дитини і дитячого колективу. Скласти характеристику на тимчасовий дитячий колектив (загін), віддзеркалюючи динаміку його розвитку.

6. Постійно заповнювати щоденник психолого-педагогічних спостережень.

7. Проаналізувати власну педагогічну діяльність, особливості педагогічної практики, динаміку розвитку тимчасового дитячого колективу, виконання завдань, поставлених творчою програмою роботи табору та загону.

8. Узагальнити отримані результати, оформити звіт про проходження практики.

Під час практики студент-практикант, як правило, виконує обов'язки вожатого (вихователя) загону та виконує наступні функції:

а) виховні функції:

- організовує педагогічну діяльність з дітьми, дотримуючись гуманістичних законів, педагогічних принципів, позитивних виховних традицій ДОТ;

- складає план роботи загону, організовує колективну діяльність загону, різні види творчої та ігрової діяльності, забезпечує участь дітей в справах табору;

- бере участь в складанні програми роботи на зміну в таборі та реалізує цю програму спільно з педагогічною Радою;

- забезпечує виконання режиму дня відповідно до плану загонових і табірних справ;

- навчає дітей прикладним умінням, прийомам самообслуговування і організації здорового способу життя;

б) організаційні функції:

- несе юридичну відповідальність за життя і здоров'я дітей;

- організовує розміщення дітей в корпусі;

- веде необхідну для роботи педагогічну документацію (списки загону, службові записки, облік заяв батьків і ін.);

- організовує і контролює харчування в їдальні дітей свого загону;

- організовує чергування в загоні, в таборі, прибирання

житлових приміщень, загонових місць (організація самообслуговування);

- бере участь в роботі педагогічної Ради, якщо входить до її складу;

- виконує правила трудового розпорядку;

в) господарські функції:

- забезпечує збереження державного майна, що знаходиться в користуванні загону;

- одержує в установленому порядку матеріальні цінності (спортивний інвентар, білизна, устаткування і т. д.), необхідні для забезпечення життєдіяльності загону і кожної дитини і несе відповідальність за їх збереження в установленому порядку;

г) спортивно-оздоровчі функції:

- організовує щоденні оздоровчі заходи на повітрі;

- контролює виконання загonom плану спортивних заходів;

- забезпечує участь дітей в іграх, походах, прогулянках

тощо;

- сприяє дотриманню режиму дня;

- організовує посильну працю, самообслуговування;

- дотримується сам і вимагає від інших здорового способу

життя;

- організовує відпочинок та спілкування в соціально - значимому середовищі;

- уважно ставиться до організації прийому їжі та стану здоров'я дітей;

д) підвищення педагогічної майстерності:

- бере участь в загальному обговоренні загонових і табірних справ;

- бере участь у щоденних нарадах;

- проводить залікову виховну програму (виховний захід) та бере участь в його обговоренні.

5. Місця проходження практики.

Основним місцем проходження літньої педагогічної практики є різні позашкільні дитячі заклади: дитячі оздоровчі табори, дитячі спортивні табори, табори праці та відпочинку (ці заклади відносять до тимчасових об'єднань дітей). Зважаючи на специфіку функціонування, це уможливорює реалізацію програми практики.

Деканати факультетів, керівник літніх педагогічних

практик можуть надати можливість проходження літньої педагогічної практики після III курсу за місцем проживання студентам, які з поважних причин (сімейні обставини, стан здоров'я, тощо), не можуть здійснити виїзд у табори. У цьому разі необхідним є клопотання адміністрації позашкільних закладів, (наприклад, еколого-натуралістичного центру дітей та юнацтва, Малої Академії наук), у якому вказуються термін проходження практики тим чи іншим студентом. Слід зазначити, що у цьому випадку ефективність практики нижча, ніж у повноцінних тимчасових дитячих колективах.

Як відомо, в ДОТ більш висока концентрація психолого-педагогічних процесів функціонування тимчасових дитячих колективів, значна автономність функціонування тимчасових об'єднань дітей, достатньо висока концентрація і різноманітність діяльності; - все це визначає і значну результативність літньої педагогічної практики.

Як засвідчує досвід роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, найбільш продуктивними слід вважати багаторічні договірні стосунки з адміністраціями ДОТ, у яких студенти мають можливість пройти практику. Інформацію щодо місць для проходження літньої педагогічної практики студенти можуть отримати заздалегідь. На підставі договорів з ДОТ, вибору студента, здійснюється розподіл на місця педагогічної практики і видається наказ за підписом ректора університету, в якому визначається назва ДОТ, термін практики, вказуються прізвища методистів тощо.

Під час проходження практики студенти, переважно, працюють вожатими, вихователями, іноді – керівниками гуртків, плавруками, фізруками, музичними керівниками тощо. Методист відвідує студентів, надає консультації, а в вересні оцінює якість роботи.

6. Правові та нормативні акти з питань організації відпочинку та оздоровлення дітей.

Сьогодні має місце різке зниження фізичного та психологічного здоров'я, соціального та духовного стану підростаючого покоління. Серед чинників цих негативних явищ слід назвати соціально-економічну кризу, ускладнені наслідками Чорнобильської катастрофи екологічні проблеми,

неповноцінне харчуванням дітей, слабку матеріально-технічну базу систем освіти та охорони здоров'я, обмеження доступу дітей до позашкільної освіти через комерціалізацію соціальної сфери, що унеможливує задоволення їх культурних інтересів та спортивно-оздоровчих потреб.

Тому питання оздоровлення, відпочинку і дозвілля дітей і молоді є одним з найважливіших завдань розвитку соціальної сфери нашої країни. Україна – одна з небагатьох країн, що має широкий та різноманітний досвід, багаті традиції організації масового літнього оздоровлення і відпочинку дітей на базі оздоровчих установ, що створені і функціонують як різновид позашкільних закладів. У радянські часи вони набули масового поширення, тоді ж була сформована певна ідеологія роботи з дітьми та молоддю в літній період через піонерську та комсомольську організації. Необхідно відзначити, що на всьому шляху розвитку системи літнього відпочинку співвідношення її основних складових - виховання і оздоровлення змінювались, та незмінними залишались основні принципи роботи в ДОТ.

Сучасний підхід базується на єдності цих складових і передбачає формування оздоровчо-освітнього середовища дитячого оздоровчого закладу. Такий підхід дозволяє конкретизувати поняття «дитячий оздоровчий заклад»; так у «Типовому положенні про дитячий оздоровчий заклад» вказано: *дитячий оздоровчий заклад (табір, містечко, комплекс, центр)* є позашкільним оздоровчим закладом, метою діяльності якого є реалізація права кожної дитини на повноцінний відпочинок, оздоровлення, забезпечення змістовного дозвілля, задоволення інтересів і духовних запитів відповідно до індивідуальних потреб.

Організаційно-правові засади діяльності дитячого оздоровчого закладу віддзеркалюють:

Закон України «Про позашкільну освіту»;

Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»;

Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей»;

Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів»;

Положення про позашкільний навчальний заклад;

Типове положення про дитячий оздоровчий заклад; інші закони, акти Президента України та Кабінету Міністрів

України, накази та розпорядження центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких він належить, рішення місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також статут дитячого оздоровчого закладу.

Щорічно до початку літньої оздоровчої кампанії Кабінетом Міністрів України розробляється низка нормативних документів, щодо забезпечення організації та проведення літнього оздоровлення дітей у поточному році. Обласними державними адміністраціями та місцевими органами розроблені регіональні програми оздоровлення та відпочинку дітей.

Законодавча та нормативна база у сфері дитячого оздоровлення та відпочинку потребує оновлення і динамічно розвивається. В Україні діє Закон «Про оздоровлення та відпочинок дітей», де визначено основні принципи державної політики в галузі оздоровлення, запроваджено державні соціальні стандарти у цій сфері, надано гарантії щодо збереження власності державних та комунальних оздоровчих закладів для дітей України, регламентовано надання оздоровчих послуг, пропонується оздоровлення дітей (термін - не менше 21 дня) і відпочинок (термін - не менше 14 днів).

Розроблено Концепцію Загальнодержавної програми організації відпочинку та оздоровлення дітей, молоді та сімей з дітьми на 2009-2015 роки, яка стане одним із найважливіших стратегічних завдань нашої держави з підтримки державних та громадських програм оздоровлення та відпочинку дітей, молоді та сімей з дітьми (див. додатки А, Б, В, Г, Д).

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

1. Опрацювання законодавчої та нормативно-правової бази організації дитячого оздоровлення і відпочинку.

- 1.1. На підставі Закону України «Про позашкільну освіту»:
- визначте зміст понять «система позашкільної освіти», «позашкільна освіта», «позашкільний навчальний заклад»;
  - охарактеризуйте структуру позашкільної освіти в Україні;
    - сформулюйте основні завдання позашкільної освіти;
  - назвіть учасників навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі.

1.2. На підставі Закону України «Про молодіжні та дитячі

громадські організації»:

- розкрийте сутність поняття «дитяча громадська організація»;
- назвіть принципи утворення і діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій;
- визначте форми державної підтримки молодіжних та дитячих громадських організацій.

1.3. На підставі «Положення про позашкільний навчальний заклад»:

- дайте визначення поняттю «позашкільний навчальний заклад»;
- назвіть напрями роботи позашкільного закладу;
- визначте організаційні форми роботи позашкільного закладу;
- назвіть права та обов'язки педагогічних працівників позашкільного навчального закладу.

1.4. На підставі «Типового положення про дитячий оздоровчий заклад»:

- дайте визначення поняття «дитячий оздоровчий заклад (табір, містечко, комплекс, центр)»;
- назвіть види дитячих оздоровчих закладів;
- з'ясуйте, чи можливе, і з яких причин, відрахування дитини з дитячого оздоровчого закладу;
- встановіть, чи є певні обов'язки в дітей, які перебувають у дитячому оздоровчому закладі;
- з'ясуйте права та обов'язки засновника дитячого оздоровчого закладу;
- розгляньте права та обов'язки керівника дитячого оздоровчого закладу;
- визначте права та обов'язки працівників дитячого оздоровчого закладу;
- встановіть повноваження педагогічної Ради дитячого оздоровчого закладу.

1.5. На підставі Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей»:

- дайте визначення поняттям «відпочинок», «оздоровлення», «оздоровчі послуги»;
- розкрийте сутність понять «режим праці та відпочинку», «оздоровча зміна».

2. В «Методичну скарбничку вожакого загону»

доберіть:

- назви та девізи загонів, згрупувавши їх за віком дітей загону (молодший шкільний вік, молодший підлітковий вік, старший підлітковий вік);
- варіанти емблем відповідно до назв та девізів загонів дітей різних вікових груп;
- варіанти загонових пісень, відповідно до їх назв та девізів;
- лічилки, скоромовки, загадки, жартівливі тести, головоломки;
- дитячі пісні, кричали, промовки.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТА САМОКОНТРОЛЮ

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. В чому полягає мета літньої педагогічної практики?
2. Які завдання виконуються під час літньої педагогічної практики як складової професійної підготовки майбутніх вчителів?
3. В чому полягають особливості педагогічної практики в умовах тимчасових дитячих колективів?
4. Схарактеризуйте види професійно-педагогічної діяльності вихователя (вожатого) загону.
5. Назвіть та розкрийте функції вихователя (вожатого) загону.
6. Розкрийте права та обов'язки вожатого (вихователя).
7. Розкрийте структуру позашкільної освіти в Україні та місце в ній дитячих оздоровчих закладів.
8. В чому полягає мета та завдання позашкільної освіти?
9. Визначте напрями та форми роботи позашкільних закладів України.
10. Назвіть види дитячих оздоровчих закладів.
11. Схарактеризуйте принципи діяльності дитячих громадських організацій України.
12. Розкрийте права та обов'язки засновника дитячого оздоровчого закладу.
13. Розкрийте права та обов'язки керівника дитячого оздоровчого закладу.
14. Визначте, в чому переваги літньої педагогічної практики над іншими видами практик.

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ

1. Що з наведеного переліку не відносять до повноважень керівника дитячого оздоровчого закладу:

- а) забезпечення контролю за функціонуванням дитячого оздоровчого закладу, організація відпочинку та оздоровлення дітей, здійснення контролю за оздоровчо-виховним процесом;
- б) затвердження режиму дня з урахуванням типу закладу; затвердження правил внутрішнього розпорядку для дітей та працівників дитячого оздоровчого закладу, забезпечення дотримання вимог щодо охорони життя і здоров'я дітей, санітарно-гігієнічних та протипожежних норм;
- в) затвердження статуту (положення) дитячого оздоровчого закладу;
- г) ухвалення рішення про заохочення та дисциплінарні стягнення стосовно працівників дитячого оздоровчого закладу, затвердження календарного плану роботи оздоровчого закладу.

2. Документ, яким керується у своїй діяльності дитячий оздоровчий заклад і який визначає найменування та місцезнаходження закладу, його засновника, підпорядкованість, мету і предмет діяльності, організаційно-правові та управлінські основи діяльності, характеристику методичної та масової роботи, оздоровчого, медичного, виховного процесу, права, обов'язки та відповідальність учасників цих процесів, умови реорганізації та ліквідації закладу називається:

- а) план роботи табору;
- б) типові положення про дитячий оздоровчий заклад;
- в) правила внутрішнього розпорядку;
- г) статут.

3. Позашкільний оздоровчий заклад, метою діяльності якого є реалізація права кожної дитини на повноцінний відпочинок, оздоровлення, забезпечення змістовного дозвілля, задоволення інтересів і духовних запитів відповідно до індивідуальних потреб називають:

- а) дитяча громадська організація;
- б) тимчасове дитяче об'єднання;
- в) дитячий оздоровчий заклад (табір, містечко, комплекс, центр);
- г) неформальне дитяче об'єднання.

4. Комплекс заходів соціального, виховного, медичного,

гігієнічного, фізкультурного характеру, спрямованих на поліпшення та зміцнення стану фізичного і психологічного здоров'я дітей, що здійснюється в оздоровчих закладах протягом оздоровчої зміни (21 день):

- а) навчально-виховний процес;
- б) дозвілля;
- в) оздоровлення;
- г) відпочинок.

5. До повноважень засновника (власника) дитячого оздоровчого закладу не відносять:

а) затвердження статуту (положення) дитячого оздоровчого закладу, написання календарного плану роботи оздоровчого закладу;

б) призначення та звільнення керівника дитячого оздоровчого закладу;

в) забезпечення безпечних умов організації відпочинку та оздоровлення дітей, затвердження режиму дня з урахуванням типу закладу та правил внутрішнього розпорядку для дітей та працівників дитячого оздоровчого закладу;

г) забезпечення функціонування дитячого оздоровчого закладу, його комплектування технологічним та іншим обладнанням, належну підготовку до проведення відпочинку та оздоровлення дітей, прийняття рішень про заохочення та дисциплінарні стягнення працівників дитячого оздоровчого закладу.

6. Що не відносять до специфіки літньої педагогічної практики:

а) в період літньої практики студенти несуть повну юридичну і моральну відповідальність за якість своєї педагогічної діяльності, за життя і здоров'я вихованців;

б) проходження літньої педагогічної практики не вимагає від студента наявності певних психолого-педагогічних знань;

в) літня практика за характером діяльності практиканта є, переважно, виховною;

г) літня педагогічна практика найінтенсивніша з усіх видів педагогічних практик (спілкування з дітьми триває до 12 годин на добу), взаємодія студентів з дітьми у період практики носить, як правило, виражений неформальний і різносторонній характер.

7. Що відносять до організаційно-методичної роботи

студента-практиканта під час літньої педагогічної практики в ДОТ:

а) перспективне та поточне планування студентом-практикантом роботи загону, знайомство з правилами внутрішнього розпорядку, умовами роботи, ознайомлення з традиціями ДОТ; з інструктивно-нормативними матеріалами з питань організації літнього відпочинку;

б) організація виконання вихованцями режиму дня, перспективне та поточне планування студентом-практикантом роботи загону;

в) організація оздоровлення і виховання дітей;

г) знайомство з правилами внутрішнього розпорядку, умовами роботи, ознайомлення з традиціями ДОТ.

8. До якого виду професійно-педагогічної діяльності відносять діяльність студента-практиканта з матеріально-технічного забезпечення педагогічного процесу, з дотримання ним та організації виконання вихованцями санітарно-гігієнічних норм та вимог безпеки, організації виконання режиму дня:

а) організаційно-методична робота;

б) організаційно-допоміжна робота;

в) організаційно-педагогічна робота;

г) діагностико-прогностична робота.

9. Організаційно-педагогічна робота студента практиканта передбачає:

а) вивчення особистості вихованців;

б) організацію оздоровлення і виховання дітей; проведення дозвільно-пізнавальних, спортивних, розважальних заходів;

в) організацію виконання дітьми правил внутрішнього розпорядку та режиму дня;

г) ознайомлення із традиціями табору.

10. Що з наведеного не є обов'язком студента-практиканта під час літньої педагогічної практики:

а) ознайомлення з метою, завданнями і пріоритетами роботи закладу, участь у нарадах загону та закладу;

б) участь у складанні плану роботи табору на зміну з урахуванням профілю закладу, складання психолого-педагогічних характеристик на вихованців;

в) організація роботи загону у відповідності до плану роботи;

г) ведення робочого щоденника.

11. Що з наведеного нижче не є завданням літньої педагогічної практики:

а) оволодіння студентом-практикантом змістом і формами педагогічної діяльності;

б) набуття студентом-практикантом досвіду самостійної педагогічної роботи з дітьми у тимчасових колективах у канікулярний період;

в) організація змістовного дозвілля та організація оздоровлення студента-практиканта;

г) практичне використання студентом-практикантом набутих у процесі вивчення предметів психолого-педагогічного циклу знань та вмінь, набуття студентом-практикантом досвіду професійних і неформальних взаємодій студентів з дітьми та педагогами.

12. До повноважень керівника дитячого оздоровчого закладу відносять:

а) написання характеристик на дітей;

б) написання календарного плану роботи оздоровчого закладу;

в) затвердження режиму дня з урахуванням типу закладу; правил внутрішнього розпорядку для дітей та працівників дитячого оздоровчого закладу; забезпечення функціонування дитячого оздоровчого закладу, комплектування технологічним та іншим обладнанням, підготовку до проведення відпочинку та оздоровлення дітей; забезпечення дотримання вимог щодо охорони життя і здоров'я дітей, санітарно-гігієнічних та протипожежних норм;

г) затвердження статуту (положення) дитячого оздоровчого закладу.

13. Складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів, називається:

а) дитячий оздоровчий заклад;

б) позашкільний навчальний заклад;

- в) загальноосвітній навчальний заклад;
- г) дитяче громадське об'єднання.

14. Складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формує вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів, називається:

- а) дитячий оздоровчий заклад;
- б) позашкільний навчальний заклад;
- в) загальноосвітній навчальний заклад;
- г) дитяче громадське об'єднання.

15. Який з названих елементів не входить до структури позашкільної освіти:

а) позашкільні навчальні заклади, інші навчальні заклади як центри позашкільної освіти у позаурочний та позанавчальний час;

б) гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання;

в) клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші навчальні заклади, установи;

г) театри, музеї, бібліотеки, виставочні зали, фонди, асоціації.

16. Комплекс спеціальних заходів, спрямованих на відновлення фізичних і психічних функцій дитячого організму, соціальної активності протягом 14 діб, це:

- а) навчання виховання;
- б) дозвілля;
- в) оздоровлення;
- г) відпочинок.

РОЗДІЛ II. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЖАТОГО

Тема 2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТИМЧАСОВИХ ДИТЯЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ЗАКЛАДУ

1. Поняття та класифікація тимчасових дитячих об'єднань (ТДО).
2. Ознаки, особливості та педагогічні можливості ТДО.
3. Закономірності розвитку тимчасових об'єднань.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

1. Поняття та класифікація тимчасових дитячих об'єднань (ТДО).

Дитячий оздоровчий заклад (табір, містечко, комплекс, центр) є позашкільним оздоровчим закладом, метою діяльності якого є реалізація права кожної дитини на повноцінний відпочинок, оздоровлення, забезпечення змістовного дозвілля, задоволення інтересів і духовних запитів відповідно до індивідуальних потреб. Моделі дитячих таборів різноманітні.

Дитячі оздоровчі заклади відповідно до «Типового положення про дитячий оздоровчий заклад» розподіляються:

- за місцезнаходженням: за межами населеного пункту, у межах населеного пункту;

- за режимом роботи: цілодобові, з денним перебуванням(не менше 6 годин);

- за терміном роботи: цілорічного функціонування, сезонного (протягом оздоровчого сезону), змінного (протягом зміни);

- за типами:

а) заміські, які розташовані у приміщенні (окремому будинку) за межами населеного пункту, де діти перебувають цілодобово;

б) санаторного типу, де діти перебувають цілодобово і де поряд із оздоровчими надаються комплекси медичних профілактичних послуг, спрямованих на запобігання

захворюванням. З урахуванням специфіки захворювань дітей такі заклади можуть бути спеціалізованими;

в) профільні, де діти перебувають цілодобово; в поєднанні з оздоровчими надаються комплекси послуг, спрямованих на розвиток у дітей певних здібностей та інтересів (спортивні, туристичні, екологічні);

г) з денним перебуванням, які створюються на базі навчальних закладів і де діти перебувають упродовж дня;

д) праці та відпочинку, у яких діти перебувають цілодобово і де разом з оздоровчими надаються комплекси послуг, спрямованих на формування у дітей трудових інтересів та навичок здорового способу життя;

е) комплексні, що поєднують два і більше типів (замістькі санаторного типу, профільні з денним перебуванням, профільні заміські). Крім того мають місце сімейні та наметові табори.

Для педагога цікавим уявляється визначення феномену формування тимчасового дитячого об'єднання, що має місце у практиці роботи оздоровчих дитячих таборів. Тимчасовим об'єднанням є група дітей, що виникла чи створена у певному місці й у певний час для досягнення конкретних цілей за невеликий термін функціонування (до 80-90 днів), та відрізняється відносною автономністю життєдіяльності і збірністю складу.

ТДО, як і інші дитячі об'єднання, створюється відповідно до Законів України «Про об'єднання громадян», «Про позашкільну освіту», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про охорону дитинства», Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні; програми «Діти України».

Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» визначено сутність поняття «дитяча громадська організація».

Дитячі громадські організації – об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства.

Критерії дитячого громадського об'єднання:

- педагогічна система, яка реалізується в рамках даного об'єднання (скаутинг, піонерство, технологія колективного творчого виховання, сюжетно-рольові ігри тощо);

- лідер - повнолітній член об'єднання, який несе відповідальність за життя та здоров'я дітей перед їх батьками та вищою інстанцією; він - носій і реалізатор заданого типу педагогічної технології;

- наявність статутних і програмних документів, що відображають істотні характеристики об'єднання, є відповідними до діючого законодавства і прийняті об'єднанням на установчій конференції;

- фінансова база об'єднання, створена його засновниками, спонсорами, батьками, членами об'єднання з метою здійснення статутної та програмної діяльності;

- зовнішня ангажованість дитячого об'єднання деякими категоріями дорослого населення (релігійні, національні, профільні дитячі об'єднання тощо);

- символи, ритуали, традиції, атрибути членів даного об'єднання, які відрізняють їх від інших;

- система внутрішніх міжособистісних і групових стосунків і взаємодій, зокрема система керівництва, самоврядування, структура об'єднання;

- добровільність вступу, діяльності й виходу з об'єднання.

Сучасні дитячі та молодіжні громадські об'єднання є соціальними інститутами, які вирішують специфічні завдання самостійними прийомами та методами. Якщо в загальноосвітньому навчальному закладі закладається фундамент світоглядних позицій людини, то в дитячому чи молодіжному громадському об'єднанні вона має можливість реалізувати власний індивідуальний творчий і лідерський потенціал у просторі сучасного життя, будуючи його, виходячи з особистих інтересів дорослих, які турбуються про її майбутнє.

Гармонізація взаємодії дітей та дорослих на основі спільної громадської діяльності - шлях конструктивного діалогу різних поколінь, що мають власний досвід індивідуальних та колективних взаємин. Громадський характер об'єднання дітей та молоді визначає можливість природного поєднання соціальних потреб дитини з можливостями освітніх установ.

Всі ТДО можна умовно поділити на чотири групи, поклавши в основу класифікації специфіку функціонування:

- табори - найбільш численні, тривалі за часом, більш стали за змістом та формами роботи та стаціонарні за розташуванням;
- виїзні збори до 10 діб функціонування, мають тренувальну чи навчальну спрямованість;
- рухомі (нестаціонарні) ТДО - туристичні, пошукові, краєзнавчі, екологічні тощо походи, зліти, наметові табори тощо. Їм властива періодична зміна місця розташування протягом всього періоду функціонування;
- спеціальні ТДО - нечисленні - дитячі санаторії, дитячі притулки, дитячі лікарні тощо.

2. Ознаки, особливості та педагогічні можливості ТДО.

Ознаками ТДО, що відрізняють його від інших дитячих колективів є:

- тимчасовість - передбачає обмежений термін функціонування об'єднання, недостатній для суттєвих вікових змін, для якого властива глибина, інтенсивність, щільність та значна динаміка міжособистісного спілкування та утворення груп. Найпоширеніший термін функціонування ТДО - 12-30 діб, найоптимальніший - 10-26 діб. В більш короткий термін виховні можливості ТДО не встигають розкритися і реалізуватися, залишившись на рівні емоційної єдності. В більш тривалі накопичується психологічна виснаженість та напруга. Відомо, що 57% підлітків, що неодноразово бували в ТДО різної тривалості, найбільш привабливим вважають зміни від 5 до 12 діб;

- збірність та різноманітність складу – передбачає, що члени ТДО не знайомі чи малознайомі один з одним. Це пов'язано із прагненням підлітків змінити найближче середовище, отримати нові враження. Так 40% опитаних членів були знайомі раніше, 3,6% раніше дружили, інші не були знайомі один з одним. Самі ж підлітки хотіли б проводити канікули з незнайомими раніше дітьми (69%). З учнями зі своєї школи хотіли б провести канікули лише 12%, зі знайомими з інших шкіл -17%, з однокласниками - лише 1,4%.

- автономність функціонування ТДО передбачає зменшення прямого зовнішнього впливу на вихованців, передбачає певну замкненість, компактність, ізоляваність життєдіяльності. Відбувається певний відрив від колишніх зв'язків, відношень та залежностей. Прагнення багатьох

підлітків проводити канікули з незнайомим чи малознайомим оточенням, свідчить про їхнє бажання на певний термін звільнитися від впливу колишнього оточення, яке іноді стримує динамічний процес розвитку особистості дитини.

ТДО властиві наступні особливості:

- члени ТДО вільні від уявлень, думок і оцінок свого колишнього оточення, - це сприяє більш динамічному розвитку особистості, оскільки розвиток особистості - процес більш динамічний, ніж зміна уявлень і оцінок щодо неї;

- велика щільність, концентрація у часі і просторі міжособистісного спілкування, взаємопізнання, міжособистісної взаємодії, - це важливі умови та чинники особистісного розвитку. Спілкування членів ТДО досягає 12-14 год/доб. Настільки значний обсяг спілкування дозволяє за короткий термін отримати підліткам досить повну й адекватну інформацію один про одного;

- внаслідок інтенсивного спілкування та взаємодії має місце висока динаміка утворення колективу та міжособистісної диференціації;

- ТДО властива логічна завершеність функціонування, - за дні свого існування вони проходять послідовні стадії формування, розвитку і деструкції колективу. Стислий час функціонування робить ці процеси доступними для аналізу;

- в ТДО на 15 % більше малих контактних груп, ніж в учнівських колективах;

- лідерство як педагогічне явище в ТДО виявляється ширше, різноманітніше - кількість лідерів більша ніж у традиційних об'єднаннях;

- члени тимчасових об'єднань менш критичні в оцінках своїх первинних об'єднань і виявляють великий ступінь єдності в суженнях;

- ТДО властивий підвищений емоційний клімат, що обумовлено особливою динамікою процесів його інтеграції і диференціації та ситуацією новизни; це підвищує діяльну активність та згуртованість членів;

- високе розмаїття діяльності членів ТДО. Член навчального колективу, що не посів певного місця в системі міжособистісної диференціації і не реалізував своїх властивостей і здібностей, може знайти компенсацію в інших дитячих об'єднаннях (секціях, клубах, родині і приятельській

компанії тощо). Референтними групами для багатьох стають останні. У ТДО подібна компенсація через його автономність неможлива, тому необхідно забезпечити залучення вихованців до широкого кола діяльності, що сприяє його самоствердженню та задоволенню інтересів. Протягом доби дитина залучається до 3-5 сумісних справ, що забезпечує спільний характер майже всіх видів діяльності;

- для підлітка в ТДО властива більша ступінь самодіяльності та відповідальності, його соціальна позиція стає більш активною (не просто виконавець розпоряджень, учень);

- висока щільність педагогічного впливу при обмеженості зовнішніх впливів. Створюється обмежене виховне середовище, що підвищує ефективність виховної дії;

- щоденна тривалість спілкування педагога з дітьми досягає 11-13 год./доб. (порівняйте з 3-4 год/тижд., що відводять на спілкування з дітьми батьки). Спілкування набуває неформального характеру і дозволяє педагогу і вихованцям краще пізнавати один одного.

Все вищеназване зумовлює значні педагогічні можливості ТДО:

- наявні об'єктивні умови для широкої і повної самореалізації, оскільки особистість, вільна від стереотипних оцінок колишнього оточення, має широкий спектр занять у новому середовищі;

- внаслідок ізоляваності ТДО – більша сприйнятливості до педагогічних впливів;

- невизначеність очікувань щодо нового оточення обумовлює прагнення членів ТДО, як правило, приховувати негативні риси і демонструвати позитивні зразки поведінки. Це надає можливість сформуванню певний стиль відносин і закріпити його як норму;

- прояв вікових субкультур надає можливість інтенсивного взаємопізнання, сприяє інтенсивному обміну цінностями та інформацією, а отже, ТДО надає можливість корекції проявів девіантної поведінки;

- можливість формування в підлітків значного соціального досвіду спільної діяльності і співжиття;

- збільшення відповідальності за свої вчинки, прискорення процесу соціалізації.

ДОТ є частиною соціального середовища, де діти реалізують свої можливості, потреби. Основними принципами роботи ДОТ є безпека життя та здоров'я, захист прав та свобод дітей, створення позитивного простору благополуччя дитини, пріоритет індивідуальних інтересів, свободи вибору, колективу, як умова розвитку творчості, самодіяльності, самореалізації, гуманний характер відносин та оздоровчо-освітніх програм, конфіденційність в розв'язанні особистих проблем дітей, поєднання єдиноначалля з дитячим та педагогічним самоуправлінням, масовість та загальнодоступність заходів за інтересами, розвиток творчості та самодіяльності, соціальна спрямованість діяльності, єдність оздоровчої та виховної роботи, врахування вікових, статевих, індивідуальних особливостей, взаємозв'язок з сім'єю та соціальним середовищем. Таким чином, напрямки, завдання та специфіка функціонування тимчасових об'єднань дітей дозволяє сприймати їх як педагогічний феномен. Професійно організовані ТДО дозволяють з певними педагогічними зусиллями й у максимально короткий термін істотно впливати на особистість дитини.

3. Закономірності розвитку тимчасових об'єднань.

Логіка розвитку, як приклад, подана для терміну функціонування ТДО у 24 дні.

Період адаптації (перших 4-6 днів) - характеризується найбільшою динамікою розвитку міжособистісних відносин, процесів колективоутворення, підвищеним емоційним підйомом. У ці дні члени ТДО відчують психологічну напругу, що обумовлюється непізнаністю нової сфери життєдіяльності і браком інформації про неї. Загальні цінності, норми й установки тільки починаються складатися і ще невідомі членам дитячого об'єднання, що формується. Вони тільки пізнають і засвоюють традиції і вимоги конкретного колективу.

Відкинувши оцінки свого колишнього оточення, усі члени ТДО стають на одну «стартову» лінію і оцінка їх членами контактної групи буде залежати від них самих – поведінки, відношення до спільних справ та оточуючих людей.

Ситуація новизни та невизначеність очікувань і перспектив активізує пошук інформації про норми і вимоги

колективу, що формується, його традиції, територію, нових товаришів і т.д. Необхідність засвоєння сфери життєдіяльності, отримання бажаної ролі в системі міжособистісних відносин спонукає до досить активних дій і всі залучаються до спільних справ, виявляючи при цьому незвичайну активність.

Загальні норми тільки починають складатися, а тому відрізняються дифузністю. Непевність, застереження, що поведінка буде неправильно зрозуміла й оцінена, змушує дітей значною мірою приховувати ті чи інші негативні риси і властивості характеру, негативні звички.

Внаслідок цього в перші дні зміни переважають соціально схвалювані форми поведінки дітей. У цей період члени ТДО найбільше сприйнятливі до педагогічних вимог і впливів, схильні до взаємних симпатії і доброзичливості, позитивного відношення. Активізується процес взаємопізнання. Виникає багато спонтанних контактних груп переважно малої чисельності, що мінливі і рухливі за складом.

Підставами процесу міжособистісної диференціації в цей період є комунікативно-психологічні і зовнішньо-емоційні якості підлітків. Освоєння життєвого простору відбувається в межах контактних і первинних структур, що визначає їхню відособленість.

Соціальна адаптація членів ТДО протікає, переважно, автопластичним шляхом – тобто через зміну себе відповідно до нових умов.

Члени ТДО у перші дні мають завищену самооцінку. Це пов'язано зі звільненням від оцінки з боку колишнього оточення, появою реальної можливості поліпшити свій статус. Більшість членів ТДО (до 93 %) оцінюють свою первинну групу позитивно. Емоційні стани в перший період формування і розвитку характеризується високим рівнем і відрізняється атмосферою святковості й емоційної піднесеності, новизни - це дало підстави деяким дослідникам назвати це явище «фестивальним настроєм».

Високий темп і розмаїтість діяльності дозволяють швидше організаційно оформити тимчасову контактну групу і відносно стабілізувати її структуру. Спільна діяльність у цей період характеризуються зовнішньою привабливістю й особистою значимістю для членів ТДО, великою різноманітністю за формою і змістом. Дозвіллево-пізнавальні, розважальні і

спортивні програми не вимагають тривалої підготовки, вони короткочасні, емоційно забарвлені, з елементами змагальності.

У період адаптації відбувається стрімкий розвиток процесів групоутворення. З переходом на базовий період розвитку воно практично припиняється. За перші 6-8 днів функціонування первинні об'єднання проходять, як правило, два шаблі розвитку: номінальна група і група-асоціація. На динаміку процесу колективоутворення вирішальний вплив здійснює позитивна спільна діяльність: чим вища її концентрація і динаміка, доцільніший зміст і вдаліша реалізація задуманого, тим вищі темпи даного процесу.

До кінця періоду адаптації настає емоційна пересиченість. Емоційний підйом перших днів, діяльнісна активність змінюється кризовими проявами, що виявляються в зниженні емоційного настрою, дисципліни. Криза фіксує загострення внутрішніх протиріч, які виявляються між потребою в ідентифікації і потребою в самоствердженні особистості, між зрослими можливостями групи і реальними формами втілення їх у життя.

Базовий період розвитку ТДО (приблизно 7-20 дні) – має два ступені, що відповідають рівню розвитку групи-кооперації і групи-автономії.

Незначна частина ТДО зупиняється у своєму розвитку на стадії групи-кооперації (15-20 %). До 50-55 % ТДО завершують свій розвиток на стадії групи-автономії. Досягти рівня групи-колективу в умовах ТДО непросто, але можливо при спеціальному педагогічному керуванні.

Перший ступінь базового періоду (приблизно 13-18-й дні) характеризується відносною стабільністю міжособистісною структурою групи. Емоційні угруповання відрізняються статичністю, їхня чисельність трохи збільшується і складає від чотирьох до семи чоловік. Бажане спілкування дітей у цілому відповідає фактичному в межах 80 %.

Виразною стає поляризація міжособистісної структури, збільшуються крайні статусні групи. Підставами процесу міжособистісної диференціації стають переважно ділові якості і ділова спрямованість. Члени ТДО починають виявляти ті риси свого характеру, що раніше приховували. Продовжується відокремлення контактних і первинних груп. При наявності контактів з іншими подібними об'єднаннями (вторинна

структура) спонтанно виникають ситуації змагальності, суперництва, виявляється тенденція до конфронтації.

Другий ступінь базового періоду характеризується достатньою стабільністю міжособистісної структури. Угрупування за симпатіями залишаються, але виражена відособленість, найчастіше, відсутня. Збільшується кількість емоційних груп і чисельність їхніх учасників. Більш критичними стають оцінки своєї первинної групи. Відбуваються зміни в характері діяльності (спрямованість до задоволення особистих інтересів).

Заключні дні функціонування ТДО виділяють в особливий період - фіналу. Морально-психологічний стан членів ТДО у цей період поєднує в собі критичне відношення до спільної життєдіяльності і впевненість у своїх зрослих силах. Кількість емоційних груп збільшується, а їхній склад зменшується до 3-4 чоловік. Поширеними є групи, ініціаторами яких стають дівчата. Зростає інтерес дітей до себе, до порівняння себе з іншими членами ТДО. Індивідуальні вибори зміщаються з ділової сфери до емоційного спілкування. Емоційна привабливість первинних груп зростає до найвищого рівня.

Взаємини між членами тимчасових об'єднань у період фіналу характеризуються дружелюбністю, доброзичливістю, підвищеною увагою один до одного. У ці дні діти особливо багато спілкуються і бувають разом. Особливістю психологічного клімату є емоційне піднесення членів ТДО. Індивідуальні і групові емоційні стани наближаються до своїх найвищих значень.

Неминучість повернення до повсякденного життя загострює розуміння неповторності проведених у таборі днів, неминучості прощання розставання зі своїми новими товаришами і друзями. Знижується критичність у самооцінках і оцінках навколишнього, певною мірою падає рівень дисциплінованості і ретельності. Процес групоутворення припиняється і ТДО залишається на досягнутому рівні розвитку.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

1. Складіть порівняльну таблицю основних періодів табірної зміни за наступною формою:

Період зміни, термін функціонування	Психолого-педагогічні особливості періоду			
	процес групоутворення	міжособистісні відносини	активність	інше

2. Заповніть таблицю:

Тимчасове дитяче об'єднання, це											
Ознаки ТДО											
Тимчасовість -			..... -				..... -				
..... ТДО											
Свобода від сталих уявлень думок і оцінок оточуючих	.....	.....	.....	.....	Широкі та різноманітні форми прояву лідерства	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Педагогічні можливості ТДО											
.....	.....	.....	.....	.....	Корекція девіантної поведінки	.....	.....	.....	.....	.....	.....

3. Розв'яжіть педагогічні ситуації:

- Як бути, якщо у вожатого закохались дівчатка?
- Як бути, якщо вожатий проспав ранкову гімнастику й діти це бачили?
- Якщо в таборі не палять, як бути вожатому (вожатій), який палить?

4. В «Методичну скарбничку вожатого загону» доберіть:

- варіанти оформлення куточку загону;
- ігри з музичним супроводом, ігри-пісня, ігри-танці.
- ігри під час прогулянок, туристичних походів.
- ігри на пляжі, воді.

- три сценарії виховних заходів для різних періодів табірної зміни (із зазначенням віку вихованців, на яких спрямований захід).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТА САМОКОНТРОЛЮ

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Розкрийте поняття про дитячий оздоровчий заклад, класифікацію ДОЗ.
2. Схарактеризуйте сутність та критерії існування дитячих громадських об'єднань.
3. Які документи складають організаційно-правову базу функціонування тимчасового громадського об'єднання ?
4. Надайте класифікацію тимчасових дитячих об'єднань.
5. Розкрийте ознаки тимчасових дитячих об'єднань.
6. Проаналізуйте особливості тимчасових дитячих об'єднань.
7. Схарактеризуйте педагогічні можливості тимчасових дитячих об'єднань.
8. Визначте особливості адаптаційного періоду табірної зміни.
9. Визначте психолого-педагогічні особливості базового періоду розвитку ТДО.
10. Визначте психолого-педагогічні особливості період фіналу табірної зміни.

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ

1. Група дітей, що виникла чи створена у певному місці й у певний час для досягнення конкретних цілей за невеликий термін функціонування та відрізняється відносною автономністю життєдіяльності і збірністю складу, називається:
  - а) тимчасовим дитячим об'єднанням;
  - б) дитячим оздоровчим центром;
  - в) дитячою громадською організацією;
  - г) дитячим загоном.
2. Дитячі оздоровчі заклади, у яких діти перебувають цілодобово і де поряд з оздоровчими надаються комплекси послуг, спрямованих на формування у дітей трудових інтересів та навичок відносять:
  - а) до типу заміських ДОЗ;

- б) до типу профільних ДОЗ;
- в) до типу ДОЗ з денним перебуванням;
- г) до типу ДОЗ праці та відпочинку.

3. Дитячі оздоровчі заклади, де діти перебувають цілодобово і де поряд із оздоровчими надаються комплекси медичних профілактичних послуг, спрямованих на запобігання захворюванням відносять:

- а) до типу замських ДОЗ;
- б) до типу профільних ДОЗ;
- в) до типу ДОЗ з денним перебуванням;
- г) до типу санаторних ДОЗ.

4. Дитячі оздоровчі заклади, у яких діти перебувають цілодобово і в яких поряд з оздоровчими надаються комплекси послуг, спрямованих на розвиток у дітей певних здібностей та інтересів відносять:

- а) до типу замських ДОЗ;
- б) до типу профільних ДОЗ;
- в) до типу ДОЗ з денним перебуванням;
- г) до типу ДОЗ праці та відпочинку.

5. Об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства, називають:

- а) тимчасовим дитячим об'єднанням;
- б) дитячим оздоровчим центром;
- в) дитячою громадською організацією;
- г) дитячим загоном.

6. Що з наведеного не відносять до критеріїв дитячого громадського об'єднання:

а) певну педагогічну систему, яка реалізується в межах даного об'єднання; наявність лідера - повнолітнього члену об'єднання;

б) національну спрямованість змісту і форм виховної роботи; наявність статутних і програмних документів; фінансову базу об'єднання;

в) символи, ритуали, атрибути членів даного об'єднання, які відрізняють їх від інших; систему внутрішніх міжособистісних і групових стосунків і взаємодій;

г) спрямованість на реалізацію змісту державних стандартів освіти; відсутність визначеної системи врядування та самоврядування.

7. До ознак тимчасових дитячих об'єднань відносять декілька:

- а) автономність функціонування;
- б) добровільність членства;
- в) самоврядність;
- г) наявність символів та атрибутів.

8. Ознака тимчасового дитячого об'єднання, що передбачає обмежений термін функціонування об'єднання, недостатній для суттєвих вікових змін, для якого властива глибина, інтенсивність, щільність та значна динаміка міжособистісного спілкування та утворення груп:

- а) автономність функціонування;
- б) добровільність членства;
- в) збірність та різноманітність складу;
- г) тимчасовість функціонування.

9. Ознака тимчасового дитячого об'єднання, пов'язана із прагненням підлітків змінити найближче середовище та отримати нові враження, яка полягає в тім, що члени об'єднання незнайомі чи малознайомі один з одним, називається:

- а) автономність функціонування;
- б) добровільність членства;
- в) збірність та різноманітність складу;
- г) самоврядність.

10. Ознака тимчасового дитячого об'єднання, що передбачає зменшення прямого зовнішнього впливу на вихованців, обумовлює певну замкненість, відірваність від колишніх зв'язків, відношень та залежностей, називається:

- а) автономність функціонування;
- б) добровільність членства;
- в) збірність та різноманітність складу;
- г) самоврядність.

11. До особливостей тимчасового дитячого об'єднання відносять:

а) свободу від сталих уявлень, думок і оцінок свого колишнього оточення; підвищений емоційний клімат; висока динаміка утворення колективу та міжособистісної

диференціації; висока щільність педагогічного впливу при обмеженості зовнішніх впливів;

б) самоврядність життєдіяльності; певна організація стосунків;

в) спрямованість на досягнення суспільно значущої мети діяльності;

г) спрямованість на забезпечення завдань громадянського виховання.

12. Для якого періоду табірної зміни властива відносна стабільність міжособистісної структури групи, зменшення відособленості угруповань по симпатіях та збільшення кількості їхніх учасників:

а) заїзд та реєстрація;

б) базовий період;

в) адаптаційний період;

г) період фіналу.

13. Для якого періоду табірної зміни властива найбільша динаміка розвитку групи, найвищий рівень міжособистісної взаємодії та емоційна насиченість:

а) заїзд та реєстрація;

б) базовий період;

в) адаптаційний період;

г) період фіналу.

14. Тимчасове дитяче об'єднання, якому властива періодична зміна місця розташування протягом всього періоду функціонування, відносять до групи:

а) таборів;

б) виїзних зборів;

в) нестационарних ТДО;

г) спеціальних ТДО.

15. До найбільш численної групи тимчасових дитячих об'єднань відносять;

а) дитячі табори;

б) виїзні збори;

в) нестационарні ТДО;

г) спеціальні ТДО.

Тема 3. ВІКОВИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЛІТНІХ ОЗДОРОВЧИХ ТАБОРАХ. СИМВОЛИ, РИТУАЛИ Й ТРАДИЦІЇ В ТИМЧАСОВИХ ОБ'ЄДНАННЯХ ДІТЕЙ

1. Психолого-педагогічна характеристика дітей різних вікових груп.
2. Символи, ритуали й традиції, їх педагогічне значення в тимчасових дитячих об'єднаннях.
3. Загонові і табірні лінійки, їх функції та техніка проведення.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

1. Психолого-педагогічна характеристика дітей різних вікових груп

Вирішення виховних завдань у різновікових дитячих об'єднаннях (а саме з такими товариствами дітей мають справу вожаті в ЛОТ) обов'язково має спиратися на віковий підхід у формуванні особистості. Для того, щоб визначити будь-яке виховне завдання, навіть найпростіше, недостатньо враховувати лише індивідуальні особливості дитини. Не менш важливим є знання і врахування своєрідності його можливих вікових характеристик, науково обґрунтованих уявлень про стан формування особистості дитини, протиріччя розвитку особистості, зумовлені віковими змінами й акселерацією. Безперечно, необхідними є знання з психології.

Урахування вікових особливостей дозволяє досить гнучко коригувати зміст, методи та форми виховної роботи з дітьми у таборі, не змінюючи загальної стратегії виховання. Отже, здійснення вікового підходу до виховного процесу в умовах ДОТ передбачає:

- 1) постійну увагу до вікових особливостей формування особистості дітей і підлітків, своєрідності їхнього духовного світу, піклування про позитивний емоційний і фізичний стан кожного виховання;
- 2) урахування протиріч розвитку особистості, спричинених віковими змінами, акселерацією, екологічними катаклізмами тощо;

3) побудова системи виховної роботи відповідно до психологічних особливостей дітей кожного вікового періоду і концепцій їх розвитку.

До найважливіших елементів цієї системи слід віднести:

- знання вікових особливостей і закономірностей розвитку дитини;

- виконання виховних завдань відповідно до головної мети виховання молоді в Україні та основних завдань і напрямків її реалізації на даному етапі, а також вікових та індивідуальних особливостей певного дитячого колективу;

- організацію щоденної роботи ланки, загону, добір форм і методів виховання, що відповідають специфіці діяльності літнього оздоровчого табору і дозволяють вирішувати певні завдання;

- постійне врахування тих змін, що відбуваються в дитячих колективах (об'єднаннях, загонах) і характерах окремих вихованців;

- аналіз діяльності та висунення нових завдань на основі отриманих даних.

Лише послідовне втілення системи у роботу з дітьми і підлітками в ЛОТ дозволить педагогам домогтися позитивних результатів у їх вихованні.

Молодший шкільний вік.

Дитина стає школярем, настає один із найвідповідальніших етапів розвитку особистості, оскільки основи багатьох її психічних якостей закладаються і розвиваються саме в молодшому шкільному віці. Школа, навчання стають найважливішим чинником виховання дитини. Перед нею постає багато проблем, - незнайома група одноліток, незвичні, більш офіційні стосунки з дорослими (порівняно з дитячим садком і родинним вихованням), а головне - цілий комплекс норм і правил, що досить твердо регламентують їхню поведінку. Усе це зумовлює прагнення молодшого школяря максимально швидко посісти своє місце серед ровесників, засвоїти ті моральні норми, які перед ними висувають, адаптуватися. Це не означає просто пристосуватися, видавати себе таким, як усі. Ні, саме стати, реально відчувати себе схожим з іншими, відчувати силу цього «ми» - ось таким має бути результат адаптаційного періоду. Для цього вікового етапу в цілому притаманне деяке переважання адаптації над

індивідуалізацією. Молодші школярі найбільш чутливі до формування потреб у пізнанні навколишнього світу. Лише в цьому віці бажання вчитися виявляється найбільш яскраво й емоційно. Тому необхідно так побудувати виховний процес, щоб ця вікова потреба перетворилася на реальність і стала основою для подальшого перетворення її на стійку якість особистості.

Також яскраво вираженим у цей період є прагнення дітей до активної діяльності, до нових ролей у колективі, що іноді випереджає їхні можливості. Тому вони завжди охоче відгукуються на всі пропозиції і справи вихователів. Водночас активне бажання діяти поєднується з незнанням способів діяльності, з невмінням розрахувати свої сили, правильно оцінити власні можливості.

Молодші школярі можуть легко захопитись якоюсь справою, і, не закінчивши, розпочати іншу. Через це доручення мають бути нетривалими за часом і періодично змінюватись, а педагог досить багато часу має приділяти інструктажу і контролю за їх виконанням. Але до 9-10 років діти набувають певного досвіду роботи у групі ровесників. Характерними особливостями у цьому віці є рухливість, життєрадісність; авторитет дорослого вихователя (вожатого) для них дуже високий. Поряд з цим молодші школярі великі формалісти і консерватори, коли справа стосується поведінки і вчинків їхніх товаришів.

Організуючи виховний процес з молодшими школярами в ЛОТ, не можна забувати про те, що вони спілкуються з переважно в іграх, а також в діяльності (гуртки, колекціонування, інші захоплення). Взагалі характер доручень — переважно виконавський (санітар, знавець погоди, квітникар та ін.). Наодинці вони займаються чимось конкретним: читають, малюють. У них навіть мрії виключно конкретні — про собаку, велосипед, ляльку. Як правило, молодші школярі мало часу витрачають на розмову про те, що не пов'язане із сьогочасними заняттями (крім, можливо, обговорення телепередач). Молодші школярі спілкуються у групах, склад яких дуже несталий - залежно від справи або гри, що ними вони зайняті, або від зміни настрою і прихильностей. На їхні симпатії і ставлення до ровесників значно впливають оцінки й думка педагога. З дорослими вони спілкуються багато, довірливо і чекають від

них допомоги, співпраці і розуміння. Незважаючи на велике значення навчальної діяльності у процесі становлення особистості дитини у цей віковий період, для молодших школярів вона ще не стала особисто значущою (особливо для учнів 1-2-х класів), ігрова діяльність, як і раніше, залишається необхідною і бажаною. Це відповідає психологічним особливостям молодших школярів. Діти цього віку відзначаються підвищеною емоційністю, швидкою стомлюваністю і переключенням уваги, вразливістю, активністю та схильністю до наслідування. Влітку є можливість для розвитку пізнавальних інтересів і навичок самостійності дітей в ігровій діяльності. Тому вся життєдіяльність молодших школярів в умовах табору має бути пронизана грою, грою з ускладненими правилами, максимально наближеною до реальної життєвої ситуації.

Урахування вікових особливостей молодших школярів під час виховної роботи з ними, а також умов ЛОТ дозволяє вирішувати весь комплекс виховних завдань:

1. Створити колектив загону, приділяючи особливу увагу розвитку дитячого самоврядування та формуванню у молодших школярів організаторських умінь (виконання трудових, творчих завдань, доручень, умінь звітувати про них перед групою, умінь бути керівником нескладних загальних справ тощо).

2. Залучити кожного вихованця до діяльності через систему доручень, зміст яких суттєво змінюється порівняно зі школою.

3. Навчитися працювати разом усім загonom, доводити розпочату справу до кінця, набути навичок самообслуговування.

4. Прищепити дітям санітарно-гігієнічні навички.

5. Розвивати волю, виховувати дисциплінованість.

6. Виховувати у дітей доброзичливість, повагу, товарицькість у ставленні до людей, заохочувати їх допитливість, розвивати естетичні почуття і творчі здібності, виховувати любов до свого народу, Батьківщини, природи. Вирішити ці завдання допоможуть різноманітні форми виховної роботи, серед яких певне місце посідають ігри, конкурси, подорожі, свята.

Середній шкільний вік (11-15 років). Молодший підлітковий вік (11-13 років).

На рубежі 4-5-х класів дитина вступає у найскладніший період свого вікового розвитку - підлітковий. За короткий час діти так різко змінюються, що психологи спеціально виділяють

молодший (11-13) і старший (14-15) підлітковий вік. І хоча про нього відомо дуже багато, але проблема вікових труднощів залишається відкритою й досі, оскільки породжена самим об'єктивним процесом становлення особистості дитини. Тому вкрай необхідна спеціальна розмова про те, які риси підлітків має урахувати вожатий ЛОТ у виховній роботі з дітьми цього віку. Фізіологи, педагоги, батьки вважають цей вік важким, він важкий для вихователів, але насамперед, для самих дітей. Завдання вихователів, вожатих полягає в тому, щоб допомогти підліткови перебороти труднощі, створити умови для успішного формування особистості. Вирішення цього завдання полегшується тим, що багато психологічних новоутворень підлітків є сприятливою базою для подальшого формування особистості.

Відомо, що це вік кипучої енергії, активності великих задумів і великих справ. Уже нагромаджено значний досвід колективної діяльності, досить розвинене почуття відповідальності, вміння ставити мету і свідомо її досягати, організаторські вміння і навички. Значно розширюються діапазон інтересів молодших підлітків, що впливає на розвиток у них ініціативи, творчості. Саме молодший підліток починає проявляти особливий інтерес до громадського життя, намагається розібратись у потоці інформації, виробити власну точку зору. Зміни в інтелектуальній сфері дозволяють усе більшою мірою спиратися на них у виховній роботі (зокрема, нові форми роботи — турніри ерудитів, аукціони знань, шоу тощо).

Більший розвиток самостійності, самопізнання, намагання розібратись у своїх перевагах, і недоліках спонукають підлітка до самовиховання, і педагог має допомогти йому правильно реалізувати це прагнення. У цей період яскраво проявляються нерівномірність у розвитку дітей, причому ця нерівномірність може проявлятися як в одній дитині, так і між різними дітьми. Наприклад, підліток серйозно захоплюється певною наукою, читає «дорослі» книги з цієї галузі знань, а до всього іншого може ставитись байдуже, або одна дитина допомагає батькам удома, а інша навіть не володіє елементарними навичками самообслуговування, оскільки все за нього роблять батьки.

Дванадцятиріччя являє собою переломний період у житті дитини. Традиційно у багатьох народів дитина після 12 років вважається дорослою, отже, вимагає відповідного ставлення. На

думку педагогів, період від 12 до 14 років - це період апробації набутого досвіду через власні вчинки. Дитина прагне до самостійності, самовиявлення своєї особистості. Це природна вікова потреба дитини, яку слід враховувати у виховній роботі з підлітками в ЛОТ.

У віці 12-14 років авторитет дорослих знижується. Для дитини найважливішою стає оцінка її однолітками, тому вожаті, враховуючи цю вікову особливість, не повинні нав'язувати дитині свої думки, рішення, а дати їй змогу самостійно впевнитися у їх правильності. З іншого боку, необхідно допомогти дітям задовольнити погребу у спілкуванні з однолітками і спрямувати це спілкування в позитивне русло. Враховуючи, що для більшості підлітків характерна дещо підвищена тривожність, нервова збудливість, в ЛОТ слід створити умови психологічного комфорту, розкомлексованості, допомогти дитині пізнати себе, зрозуміти схильності та потреби, поглянути на себе очима товаришів, викликати бажання і волю до самовдосконалення самостійного визначення напрямків самокорекції. Важливо допомогти дитині пізнати свої слабкі та сильні сторони, накреслити програму та реальні шляхи до самотворення.

Підлітковий вік — складний період переходу особистості від дитинства до дорослості. І молодший підліток починає свої перші кроки на цьому шляху, намагається бути дорослим. Тому підліткові з одного боку треба усвідомити ті нові вимоги, що перед ним висувають вихователі («Ти вже дорослий, час відповідати за свої вчинки»), а з другого - необхідне справжнє визнання і прийняття дорослими його нової позиції, допомога у самоствердженні. Останнє для дітей цього віку є найважливішим. Ареною самоствердження найчастіше є спілкування, сфера якого у цей період значно розширюється. У молодших підлітків дуже чітко виділяються стійкі групи. Розмови підлітків сповнені суперечок і нерідко закінчуються конфліктами. Для підлітка головне - дія. Тому він намагається знайти для себе улюблену справу, розширює спілкування з ровесниками. Першочерговим завданням педагога у зв'язку з цим є створення позитивного досвіду спілкування в діяльності. Спочатку необхідно організувати емоційно привабливі справи, це буде співпраця, виникнуть зв'язки між діловим і

міжособистісним спілкуванням, і це стане основою подальшої спільної діяльності.

Дітей треба вчити спілкуванню у процесі колективної діяльності, необхідно допомогти їм оволодіти етичними нормами стосунків під час спільної діяльності: бути уважним, чуйним до товаришів, піклуватися про них.

Характерною особливістю молодших підлітків є концепція-установка на змагання, виграш, на досягнення колективного успіху. Збагачення дітей моральними нормами спілкування відбувається насамперед на прикладі старшого друга — вожакого, вихователя. Головна умова набуття підлітками відповідних якостей — демократичний стиль керівництва колективом і його роботою.

Навчання дітей спілкування може відбуватись і в процесі організації справ, і в процесі виконання доручень, вільного спілкування з дітьми. Таке навчання має два напрямки: етика спілкування та етикет спілкування.

Це період вікового антагонізму між статями, який іноді виявляється у глузуванні дівчаток з хлопчиків (або навпаки). А інколи стосунки можуть стати навіть ворожими. Треба знати, що хлопчики і дівчатка по-різному ставляться до загальних справ, приймають чи не приймають певні форми і методи виховання. Ці відмінності найбільш гостро відчуються в 11-12 років, коли хлопчики виявляють незадоволення там, де дівчатка відчують себе чудово. Так, хлопчики не сприймають суто словесного характеру багатьох справ (наприклад, бесід), а дівчаток вони задовольняють. Хлопчики прагнуть до справ, в яких можна проявити свої вміння, творчість, силу, вправність.

Середній шкільний вік (11-15 років). Старший підлітковий вік (14-15)- це період активної особистісної індивідуалізації, коли загострене прагнення до самоствердження. Це саме та фаза становлення особистості дитини, коли актуальною стає позиція показати себе, тому найголовнішим завданням для вихователя є контроль бажання персоналізуватися, об'єктивне визначення можливостей щодо допомоги підліткові у виборі правильного шляху, підтримка його активності і корекція її спрямованості. Старші підлітки наполегливо шукають сферу, де б вони могли відбутися як особистість.

Якщо у молодших підлітків специфічні для них риси (новоутворення підліткового віку) лише починають

проявлятися, то в цей період вони отримують своє найяскравіше вираження і певну завершеність. Так, ще в 10-11 років у підлітків формуються власні погляди й оцінки, вміння порівнювати себе з іншими, обговорювати вчинки ровесників і дорослих. У 13-15 років ця тенденція отримує свій подальший розвиток. Старші підлітки хочуть мати власні уявлення про природу і суспільство, взаємовідносини людей, товаришів.

Свою точку зору старші підлітки можуть обстоювати інколи дуже гаряче і наполегливо, вступаючи в дискусії не лише з ровесниками, а й з дорослими. Зовні це часто виглядає як непокора, неповага щодо старших, але насправді підлітки намагаються будь-якими засобами захистити себе, захистити те, чим вони дорожать, що становить їхнє особисте надбання. У таких випадках вихователі мають впливати на них силою логіки, обґрунтованістю аргументів, а не прямими вказівками.

У старших підлітків спостерігається підвищення рівня самоаналізу, активізуються спроби самостійно пізнати себе. На відміну від молодшого підлітка, старший хоче посісти певне місце в колективі, домогтися визнання і схвалення. Це пояснюється змінами, що відбулись у самосвідомості підлітка: погляди, оцінки починають складатися у нього в певну систему, тобто він вже може встановлювати зв'язки між окремими явищами, вчинками людей, їхніми моральними якостями.

Незважаючи на труднощі, характерні для цього періоду, як правило, стадію індивідуалізації більшість підлітків долають успішно, але є багато прикладів того, як саме в цей час відбуваються різноманітні зриви, коли обраний підлітком курс індивідуалізації не сприймає дана конкретна група. Часто відмова від громадських доручень, участі у спільних справах, протиставлення себе всьому загону, тобто те, що звичайно сприймається вожатим як примха, небажання працювати, ледарство, насправді є лише зворотним боком, нехай навіть і негативним, бажанням виділитися, проявити себе як особистість.

Старші підлітки мислять логічно, намагаються узагальнювати отримані ними відомості. Але життєвий досвід підлітків цього віку ще не достатній, а рівень знань невисокий, їм часто буває важко розібратись у тій конкретній ситуації, з якою вони стикаються. Звідси несправедливість суджень, однобічність, прямолінійність, максималізм, а інколи і

критицизм. У зв'язку з цим особливого значення у виховній роботі набуває моральне виховання, розгляд і обговорення суспільних проблем.

Інтереси старших підлітків не лише розширюються, поглиблюються, а й диференціюються. Досить чітко визначаються улюблений вид занять, улюблені справи, читацькі інтереси тощо. Починають цікавити проблеми свого майбутнього, формуватися професійні інтереси.

У сфері спілкування підлітки починають надавати перевагу малим групам друзів. Їм ще цікаво говорити про щось конкретне, але вже приваблюють теми абстрактні (про дружбу, любов, справедливість), а також проблеми взаємовідносин статей, суспільні проблеми. Вони особливо уважно сталяться до думки своїх ровесників і товаришів старшого віку. Складнішими й багатограннішими стають взаємовідносини підлітків і дорослих. Вони ображаються і протестують, коли обмежують їхню самостійність, контролюють, не рахуються з їхніми інтересами, думками. У цьому насамперед і виявляється «почуття дорослості» — психологічне новоутворення в особистості старшого підлітка. Залишаючись на самоті, вони ще люблять займатись якоюсь конкретною справою, але вже значну частину часу присвячують роздумам про себе, про оточуючих.

Особливої уваги потребує розгляд питання про вікові особливості стосунків хлопчиків і дівчаток у старшому підлітковому віці. З 12 до 15 років антагонізм у стосунках між статями змінюється симпатією, виникають перші спроби познайомитися, зблизитися. Саме в цей період виникає особливий потяг хлопчиків і дівчаток один до одного, який не є лише дружбою; це ще не кохання, хоча перші почуття підлітка можуть бути досить сильними і заборонити їх, як хотілося б деяким дорослим, не можна. Отже, поставитись до цього почуття слід уважно й обережно. Необхідно, щоб у душі підлітка залишилися чисті, світлі спогади. Тому, організовуючи виховну роботу в загоні старших підлітків в умовах ЛОТ, особливу увагу слід звертати на використання таких видів діяльності, які б цікавили і хлопчиків і дівчаток, створюючи такі умови, коли цією різноманітною діяльністю керують з перших днів створення загону і хлопчики, і дівчатка, де вміло використовують силу сильної статі і слабкість слабкої, де

виникає єдиний, дружній колектив хлопчиків і дівчаток, яких об'єднує насамперед почуття взаємної поваги, довіри, доброзичливості. Якщо на такому ґрунті виникнуть взаємні почуття хлопчика та дівчинки, то за умов правильного педагогічного впливу вони позитивно вплинуть на формування кожного.

Виховні завдання роботи зі старшими підлітками в умовах ЛОТ: виховання гуманізму, вміння сприйняти і зрозуміти іншого, піклуватися про оточуючих; розвиток почуттів і сприймання прекрасного у природі, мистецтві й особливо, у стосунках між людьми (хлопчиками та дівчатками); створення атмосфери, в якій старші підлітки були б у позиції організаторів; допомога підліткам у самореалізації, підтримці їхньої активності та коригуванні її спрямованості; виховування у підлітків мовної та етичної культури дискусії і суперечок.

Крім знання вікових особливостей дітей слід чітко уявляти соціальний, фізичний та психологічний статус сучасної дитини, що прибула в ДОТ. В дитячому загоні вирізняються такі соціальні статуси дітей: активіст, звичайна дитина, домашня дитина, дитина сповільненого сприйняття, мовчазна, замкнута в собі дитина, педагогічно занедбана дитина (психологічно нестійка, з підвищеною збудливістю, з розкутими потягами та бажаннями тощо).

Всі діти вимагають уваги, терпіння, любові, розуміння, емпатії, педагогічно доцільного впливу.

2. Символи, ритуали й традиції, їх педагогічне значення.

Історичний досвід діяльності дитячих оздоровчих закладів свідчить, що розрізнявальними особливостями дитячих закладів є ритуали, символи та атрибути, які є у кожному дитячому закладі. Як правило, у них закладається ідея, пов'язана з історією, ментальністю, традиціями держави, регіону, навчального чи оздоровчого закладів.

Найпоширенішими символами в ДОТ є девіз, салют, емблема, прапор, галстук, значок, пісня, талісман, бандана тощо.

Девіз (з фр. - стисле формулювання провідної ідеї, програми дій). У житті дитячого колективу - це афористичний вислів, що відображає спрямованість його діяльності, якою

захоплені діти. Кожен загін, дружина може мати свій девіз, обраний самими вихованцями. Девіз не повинен бути багатослівним. Девіз промовляється на лінійках, зборах, зльотах, переключках.

Емблема (з грецької - вставка, рельєфна прикраса - предмет, зображення, що умовно або символічно виражає певне поняття, ідею). Для дитячого колективу - це символічний малюнок, що відображає сутність назви, специфіку, напрямки діяльності дитячого оздоровчого закладу.

Прапор - певного кольору або кількох кольорів широке полотно, яке вручається або яке належить відповідній організації, державі; символ честі й згуртованості, символ вірності певним ідеалам. Для життя дитячого колективу прапор має велике значення, є символом вірності справі дитячого колективу, громаді; загону.

Галстук - перев'яз із широкої стрічки, який пов'язують навколо шиї, під комірцем сорочки чи блузки. Галстук - ознака належності до певного об'єднання. Розміри, колір галстука, власне ставлення до його носіння визначаються табором та дітьми самостійно.

Значок - пластинка, кружечок, символічна фігурка з певним зображенням, який носять на грудях як прикрасу, пам'ятний знак або знак приналежності до певної організації. У житті дитячого колективу - ознака приналежності до нього. Діти можуть носити значок одночасно або замість галстука. Значок носять, як правило, на лівій стороні грудей, хоча це не є принциповим.

У кожного первинного колективу, як правило, є своя *загонова пісня* або кілька улюблених пісень. Загонова пісня - це своєрідна візитна картка колективу.

Атрибути (з латинської - невід'ємна властивість об'єкта; ознака, властивість чого-небудь). Атрибутами життя дитячого колективу є *горн, барабан, форма, прапор, значки*, які подобаються дітям і допомагають їм організувати свою діяльність.

Значки, нашивки і шеврони на рукаві з елементами загонової символіки свідчать про належність до дитячого гурту; вказують на доручення, яке має вихованець (лідер, юнкор тощо), його активність, авторитетність, досвідченість. Знаки розрізнення

визначаються дітьми і затверджуються (схвалюються) на зборах Ради первинного колективу.

За формою можна легко визначити, який загін чи яку модель дитячого самоврядування представляє той, хто її носить. Вона може змінюватись залежно від можливостей кожної конкретної дружини або загону.

До ритуалів (з лат. — «обрядовий» - сукупність обрядів, що супроводжує певне дійство, його зовнішнє оформлення) відносимо *лінійку, збір, вогник*. Головна мета лінійки полягає у тому, щоб стати організаційним і емоційним початком або завершенням певної справи у загоні чи дружині. Лінійка — це своєрідний камертон дитячої справи і який настрої вона започаткує, так і житиме загін, дружина, табір. Розрізняють такі види лінійок: лінійка-старт, ранкова і вечірня лінійки, тематична і творча лінійки, лінійка готовності.

Додатковими традиціями в ДОТ є традиція вогника, кола, свічки, тиші, пісні, легенди, сюрпризів, нагород, форми, відкриття та закриття зміни тощо.

3. Загонові і табірні лінійки, їх функції та техніка проведення.

Ранкова лінійка організовує дітей на виконання путівки дня, її може проводити вожатий або черговий командир – той, хто чітко вміє пояснити деталі путівки дня, поставити конкретні завдання, відповісти на можливі запитання. Звичайно, спочатку загонів ранкові лінійки проводить вожатий, а вже згодом черговий командир наслідуює його. Лінійка вчить дітей слухати, продумувати план дій, аналізувати, розподіляти власні творчі і фізичні зусилля протягом дня. Вона покликана дисциплінувати, хоча це не засіб для повчань. Важливо проводити її діловито, проте, весело, щоб кожна дитина отримала заряд позитивної енергії.

Лінійка-старт збирає загін перед початком виконання доручення, справи; вона визначає завдання, шляхи виконання. Проводиться жваво, по-діловому.

Тематична лінійка покликана відкривати свята, збори, фестивалі. Готується особливо, може містити «заспіви» – підготовлені окремими дітьми вірші, пісні, танці, які виконуються для створення відповідного настрою.

Лінійка готовності: як правило, дуже коротка; визначає готовність загону до наступної справи.

Лінійка підведення підсумків.

Кожна лінійка має відповідну структуру. *Складові лінійки:* ритуал (шикування, здача рапортів, внесення і винесення прапора); інформація (повідомлення про організацію дня у загоні, про деталі проведення майбутньої справи); творча (сценки, ігрові моменти, привітання, сюрпризи).

Збір – це своєрідна школа виховання, тому важливо, щоб кожен педагог-організатор правильно розумів завдання і характер цієї форми роботи, зумів зробити так, щоб кожний збір був засобом виховання у дітей самостійності, ініціативи, активності, організаторських здібностей.

Види зборів:

- робочі, на них підводять підсумки, обговорюються важливі поточні питання, приймаються рішення, затверджуються плани;
- традиційні, присвячені дню народження загону, дружини, табору;
- тематичні, присвячуються певним темам, які найбільше цікавлять дітей;
- термінові, збирають за умови негайного вирішення проблеми, необхідності зробити колективно відповідну справу, дати оцінку певній події, вчинку.

Вогники – одна з найефективніших форм вирішення загонових питань і проблем колективу; це колективне обговорення дітьми за участю вожатого подій прожитого дня, аналіз проведених справ, міжособистісних відносин у колективі.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

1. Робота у мікрогрупах:
  - розробіть сценарій загонового «Вогника знайомства» для певної вікової групи та проведіть презентацію фрагменту в студентській групі;
  - розробіть ескіз куточку загону за назвою та девізом, запропонованими викладачем.
2. Визначте причини виникнення та запропонуйте свої

варіанти вирішення наступних педагогічних ситуацій, враховуючи вікові особливості вихованців:

- Сніданок. Хлопчик з вашого загону (7 років) не любить манної каші, масла, какао. І ось тому він залишається другий день без сніданку. Як умовити хлопчика з'їсти манну кашу?

- На прийомі дітей з'ясувалось, що хлопчик Петя Іванов (8 років) приїхав до табору за вимогою батьків. Усю ніч хлопчик спав неспокійно, вранці він відмовився від сніданку. У бесіді з дітьми сказав, що все одно втече.

- У дівчаток у палаті (11-13 років) пропала косметика та біжутерія. Через деякий час на дискотеці з'явилася дівчинка з іншого загону з цією біжутерією на шиї. Діти прибігли до вожатої.

- Година відпочинку. Загін (14-15 років). У палаті хлопчаків знаходяться дівчатка. Зайшовши до палати, вожата виявляє пляшку лікеру.

- У таборі відбій. Обходячи палати загону (8-9 років), ви помітили, що хлопчик сидить на ліжку, не роздягається та тихенько плаче.

- Сашко (11 років) втік із загону. Про це стало відомо після години відпочинку. Як повинен зреагувати на це вожатий?

- У Вашому загоні (14-16 років) хлопчики з однієї кімнати (5 чоловік) другий день не виходять робити ранкову гімнастику, а на годині відпочинку постійно шумлять. Па ваш виразний погляд та зауваження відповідають «У нас проходить процес адаптації». Як потрібно поводити себе вожатому?

- У Вас молодший загін. Вранці, після підйому, ви помічаєте, що Вітя тихо плаче. Вітя не зразу розповідає про те, що він хоче сходити в туалет, але туди не пропускають старші хлопчакі. А якщо й пропускають, то обзивають різними поганими словами. Як потрібно повести себе вожатому?

2. В «Методичну скарбничку вожатого загону» доберіть:

- пізнавальні та інтелектуальні ігри.
- ігри в негоду, в приміщенні;
- рухливі ігри.
- три сценарії виховних заходів для різних періодів табірної зміни (із зазначенням віку вихованців, на яких спрямований захід).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТА САМОКОНТРОЛЮ

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. В чому полягає віковий підхід в організації виховного процесу в літніх дитячих оздоровчих таборах?
2. Чим відрізняються вікові особливості молодших та старших підлітків?
3. Чим відрізняються вікові особливості молодших школярів та підлітків молодшого підліткового віку?
4. В чому особливості символів та ритуалів та традицій в ДОТ?
5. Обґрунтуйте доцільність проведення загонових і табірних лінійок.
6. Які проблеми виникають у дитини в ДОТ?
7. Який підхід є оптимальним щодо статусу дітей в ДОТ?

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ

1. Для якого вікового періоду характерні такі особливості: «Окостеніння скелету ще не закінчується; швидко ростуть і зміцнюються м'язи, майже вдвічі збільшується фізична сила, зростає життєва місткість легенів; обсяг уваги невеликий, пам'ять має конкретний характер; розвинене механічне запам'ятовування; переважає наочно-образне мислення; починає розвиватися словесне мислення; домінуючим видом діяльності стає навчальна»:
  - а) дошкільний вік;
  - б) молодший шкільний вік;
  - в) підлітковий вік;
  - г) юнацький вік.
2. Який вид діяльності є провідним у молодшому шкільному віці:
  - а) навчальна;
  - б) ігрова;
  - в) суспільно корисна;
  - г) громадська.
3. Для якого вікового періоду важливою особливістю психології дитини є прагнення до дорослості:
  - а) молодший шкільний вік;
  - б) підлітковий вік;

- в) юнацький вік;
- г) дошкільний вік.

4. Який вік можна визначити як період активної особистісної індивідуалізації, загостреного прагнення до самоствердження. Це фаза становлення особистості, коли актуальною стає позиція показати себе, бажання персоналізуватися.

- а) молодший шкільний вік;
- б) молодший підлітковий вік;
- в) старший підлітковий вік;
- г) юнацький вік.

5. У якому віці дитина починає проявляти особливий інтерес до громадського життя, намагається розібратись у потоці інформації, виробити власну точку зору. Цей вік можна позначити як період кипучої енергії, активності великих задумів і великих справ. У цьому віці дитина вже накопичила значний досвід колективної діяльності, в неї досить розвинене почуття відповідальності, вміння ставити мету і свідомо її досягати, організаторські вміння і навички.

- а) молодший шкільний вік;
- б) молодший підлітковий вік;
- в) старший підлітковий вік;
- г) юнацький вік.

6. Як індивідуальні особливості дітей позначаються на їхній діяльності:

- а) позитивно впливають на діяльність учнів;
- б) негативно впливають на діяльність учнів;
- в) не мають жодного відношення до діяльності учнів;
- г) позитивно або негативно впливають на діяльність учнів;

7. Які якості передаються від батьків до дітей:

- а) риси характеру;
- б) моральні якості;
- в) здібності до різних видів діяльності;
- г) задатки, які є основою для розвитку індивідуальних здібностей людини.

8. Афористичний вислів, що відображає спрямованість діяльності, якою захоплені діти, – це:

- а) атрибут;
- б) символ;
- в) девіз;

- г) емблема.
9. Символічний малюнок, що відображає сутність назви, специфіку, напрямки діяльності ДООЗ:
- а) емблема;
  - б) девіз;
  - в) атрибут;
  - г) загонова пісня.
10. Галстук – це:
- а) ознака належності до певного об'єднання;
  - б) прикраса;
  - в) основна ознака протесту проти насилля;
  - г) одна із можливостей відрізнятись від інших.
11. Атрибутами життя дитячого колективу є:
- а) пісня; емблема; галстук; девіз;
  - б) горн, барабан, форма, прапор, значки;
  - в) лінійка, збір, вогник;
  - г) гасла; загонова пісня; свята.
12. Лінійка-старт –
- а) визначає готовність загону до наступної справи;
  - б) покликана відкривати свята, збори, фестивалі;
  - в) покликана відкривати будь-які заходи;
  - г) визначає завдання, шляхи їх виконання.
13. Збори, на яких підводяться підсумки, обговорюються важливі поточні питання, приймаються рішення, затверджуються плани, відносять до:
- а) термінових;
  - б) тематичних;
  - в) робочих;
  - г) традиційних.
14. Термінові збори проводяться у разі:
- а) підведення підсумків, обговорення важливих поточних питань;
  - б) необхідності негайного вирішення проблем;
  - в) святкування подій;
  - г) винесення догани.

РОЗДІЛ III. УПРАВЛІНСЬКІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ ВОЖАТОГО

Тема 4. СПЕЦИФІКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ЗАКЛАДУ

1. Особливості та динаміка педагогічної діяльності в умовах дитячих оздоровчих закладів.
2. Організація режимних моментів.
3. Типологія та причини педагогічних конфліктів в дитячому оздоровчому закладі.
4. Правила запобігання та вирішення педагогічних конфліктів
5. Прийоми оптимізації педагогічної взаємодії вожатого з колегами та вихованцями.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

1. Особливості та динаміка педагогічної діяльності в умовах дитячих оздоровчих закладів.

В педагогічній діяльності в умовах тимчасових колективів визначають чотири періоди: орієнтації та адаптації (триває від 1 до 6 перших днів зміни), інтенсивного розвитку (7-16-й дні зміни), відносної стабілізації (17-24-й дні зміни), період реабілітації (триває від 5 до 20 днів після зміни).

Період орієнтації та адаптації - це найскладніший і найвідповідальніший період для студентів-практикантів, які ще не достатньо обізнані із закономірностями розвитку тимчасових об'єднань, віковими особливостями дітей і не мають педагогічного досвіду роботи. Практика підтверджує, що від того, наскільки вдало цей період здолають студенти, залежатиме подальша їх робота у наступні дні.

На перші дні функціонування тимчасових колективів припадає дуже великий обсяг організаційної і педагогічної роботи. За короткий термін необхідно вирішити безліч побутових проблем, організувати життєдіяльність об'єднання дітей, пояснити вихованцям норми санітарно-гігієнічних вимог, щодо самообслуговування і вимагати їх виконання, довести до відома дітей норми і правила перебування у тимчасових колективах.

У перші дні функціонування тимчасових колективів педагоги відчують значну психологічну напругу. Цьому сприяють непізнаність нового середовища діяльності, обмеженість інформації про нього, про вихованців і колег, невідомістю того, чи вдасться досягти певних позитивних результатів у роботі, взаємодії та порозуміння з колегами, вихованцями тощо. Загальні цінності, норми, установки – все це тільки формується, як у середовищі дітей, так і у середовищі педагогів. Побоюючись того, що їх неправильно зрозуміють або оцінять, педагоги, як і діти, у перші дні приховують ті чи інші риси свого характеру, які можуть викликати негативну реакцію з боку колег чи вихованців, прагнуть показати себе з кращого боку у всіх сферах. Кількість конфліктних ситуацій в системах «педагог-колеги», «педагог-вихованці» досить незначна. Мотиваційна сфера конфліктів має, як правило, функціонально-діловий характер, а самі конфлікти швидко вирішуються. Сумісна діяльність педагогів, що працюють разом з одним колективом, характеризується доброзичливим ставленням одне до одного, досить ефективним співробітництвом.

До кінця орієнтаційно-адаптаційного періоду кількість конфліктних ситуацій збільшується, хоча вирішуються вони досить швидко. До функціонально-ділових причин додаються причини міжособистісного характеру. Ставлення вихованців до педагогів у початковий період функціонування тимчасових колективів характеризуються певною стійкістю і доброзичливістю.

У початковий період функціонування тимчасових колективів емоційний стан педагогів проходить перший цикл коливань. Його пік припадає на 2-3 дні, а спад на 5-6 дні. Почасові, «стартові» значення емоційного стану педагогів вищі, ніж у вихованців. У наступні 4-5 днів рівень емоційних станів у педагогів поступово знижується, а у вихованців, навпаки, спостерігається зростання.

У перші дні при прийнятті рішень у процесі педагогічної діяльності значний вплив здійснюється з боку педагогічного колективу та адміністрації, надалі ж домінуючою є думка вихованців. Велике значення у цей період має обсяг допоміжної діяльності (забезпечення техніки безпеки, дотримання режимних та санітарно-гігієнічних вимог, матеріально-технічне

забезпечення тощо), що сягає 35-40 % всього робочого часу педагога.

Завершення цього періоду за часом співпадає з переходом процесу групоутворення первинного дитячого колективу на наступну стадію і супроводжується кризовими проявами. Педагоги в своїй професійній діяльності можуть відчувати певних труднощів – збільшується конфліктність з вихованцями та колегами, знижується дисципліна вихованців, їх емоційний стан.

Період динамічного розвитку педагогічної діяльності - це найбільш тривалий період, що характеризується стабілізацією структури міжособистісної диференціації, зниженням інтенсифікації процесів взаємопізнання і групоутворення. Кількість конфліктних ситуацій у педагогів збільшується і стабілізується на цьому рівні. До функціонально-ділового характеру як мотиваційної основи конфліктів додаються причини із сфери міжособистісних взаємовідносин педагогів, мають місце конфлікти між педагогами з великою різницею у віці; подібні конфлікти, зазвичай, не є секретом для усіх членів педагогічного колективу і іноді є досить тривалими.

Змінюється ставлення дітей до педагогів – збільшується критичність в оцінці своїх вихователів. Педагоги, в свою чергу, також критичніше ставляться до своїх вихованців.

Емоційний стан педагогів проходить у другому періоді два-три цикли. Різниця між емоційними станами педагогів і вихованців стає меншою, знижується їх динаміка та інтенсивність. Мотиваційна основа емоційних станів педагогів поступово пересувається із функціонально-ділової сфери до сфери міжособистісних стосунків. Збільшується час, що вони приділяють взаємодії з окремими дітьми чи невеликими групами вихованців. Загальний обсяг спілкування педагога з дітьми сягає десяти годин на добу.

Період відносної стабілізації педагогічної діяльності починається приблизно з 18-го дня функціонування тимчасових об'єднань і збігається з періодом фіналу у розвитку дитячого об'єднання. Діяльність педагогів в основному визначається взаємодією з дітьми. Взаємовідносини педагогів і вихованців можуть характеризуватися високими значеннями певних ставлень один до одного, хоча зовні це ніяк не проявляється. На

10-15% збільшується час взаємодії педагога і вихованців, а спілкування за характером є досить глибоким, емоційним.

З часом знижується кількість конфліктних ситуацій між педагогами і дітьми, їх взаємовідносини відрізняються взаєморозумінням, доброзичливістю. Спілкування визначається сферою міжособистісних стосунків педагогів та вихованців, а взаємодія на діловій основі вже не відіграє такої ролі як раніше. Конфліктність у педагогічному колективі збільшується. Емоційний стан педагогів у цей період коливається з невеликими амплітудами, характеризуються середніми значеннями і поступовим зниженням, а в останні дні практично зливаються з настроєм дітей. Головними причинами емоційних станів є фактори, що лежать в основі взаємовідносин педагогів і вихованців. Це дозволяє вважати останні дні досить важливими для ефективних педагогічних впливів.

Характер педагогічно організованої діяльності змінюється у бік задоволення особистісних інтересів. Доцільним є проведення сумісних справ, які потребують значної підготовки і дозволяють реалізувати накопичений потенціал. Сама діяльність відрізняється контрастністю - великі, складні загальні справи «карнавального» типу змінюються камерними, інтимними і довірливими програмами.

Стиль педагогічної діяльності характеризується нестійкістю протягом всього періоду функціонування тимчасових колективів. Особливо це притаманно педагогам з незначним досвідом роботи у тимчасових колективах. В основному зміна стилю педагогічної діяльності співпадає з кризовими проявами в дитячих об'єднаннях. У початковий та фінальний періоди функціонування тимчасових об'єднань стиль педагогічної діяльності, як правило, лібералізується.

Період реабілітації виходить за межі власне функціонування тимчасових дитячих колективів, але відіграє важливу роль. Специфіка життєдіяльності тимчасових колективів визначається, передусім, високим ступенем автономності, особливим динамізмом всіх процесів, що відбуваються в тимчасових колективах. Крім того, в короткий термін суттєво перебудовується алгоритм життєдіяльності педагогів. Після закінчення функціонування тимчасових колективів може знизитись емоційний тонус педагога, з'явиться в'ялість, незадоволеність собою, невпевненість. Проявляється

прагнення активно підтримувати контакти з колишніми вихованцями і колегами, ділитися своїми враженнями від роботи у тимчасовому колективі. Тривалість реабілітаційного періоду різна і суттєво залежить від спрямованості і інтенсивності діяльності у цей період. Педагоги, які мають великий педагогічний досвід роботи у тимчасових колективах, швидше проходять реабілітацію.

Спеціальні дослідження визначили три типи адаптації:

- сприятлива (80% дітей);
- уповільнена (15% дітей);
- несприятлива (5% дітей).

2. Організація режимних моментів.

Режим передбачає розумне, раціональне використання часу за умови оптимального поєднання інтересів дітей та нормативно встановлених вимог до організації дитячого відпочинку в ДОТ. Режим - це певний порядок чергування різних видів діяльності дітей та необхідних побутових функцій, який формує певний спосіб життя ДОТ. Це дозволяє узгодити певний ритм життя, відпочинку, дозвілля, досягнути виховного ефекту, системності цілеспрямованості, дисципліни. Так організація ранкових моментів передбачає чіткість, спокійну атмосферу, веселий настрій, гумор, розумну вимогливість. Під час проведення ранкової гімнастики вожатий є зразком для наслідування. Іноді вожатому важко організувати прибирання спальних кімнат, території, тому пропонуємо прийоми: чергування, «операція папірець», приклад вожатого. Слід бути послідовним і в організації самообслуговування, нагадувати про охайність, вчити слідкувати за зовнішнім виглядом, піклуватись про дітей.

В їдальні вожатий нагадує про культуру прийому їжі, спостерігає за дітьми, слідкує, чи достатньо порцій, посуду, хліба, серветок тощо. Тільки переконавшись, що все добре, бажає приємного апетиту і спокійно сідає до столу. Після прийому їжі діти самостійно відносять посуд і чекають товаришів на вулиці.

Організація відпочинку, вільного часу, загальнотабірних заходів вимагає перш за все чіткості, розумного підходу, уваги до кожної дитини. Так ввечері перед сном слід переконавшись, що всі діти відвідали туалет, кімнату гігієни, спокійно

готуються до сну, також слід обов'язково знаходитись поряд з дітьми, здійснювати «обходи», бути спокійним і уважним.

3. Типологія та причини педагогічних конфліктів в дитячому оздоровчому закладі.

Як відомо, весь період табірної зміни характеризується коливанням емоційних станів педагогів і вихованців, змінами характеру і мотивів діяльності, внутрішньогрупової диференціації тощо. Вже в адаптаційний період виникають конфліктні ситуації та кризові прояви в системі «педагог-вихованець» та «педагог-педагог». А в період динамічного розвитку педагогічної діяльності кількість конфліктів зростає. Це висуває серйозні вимоги до комунікативної культури практикантів і потребує певних знань та навичок з проблем вирішення конфліктів.

Конфлікт - в перекладі з лат. «зіткнення» - це зіткнення протилежних несумісних тенденцій в міжособистісній взаємодії або у відносинах, пов'язаних з емоційними переживаннями.

Виникнення конфліктів може бути викликано внутрішніми (суб'єктивна невирішеність ситуації через лінощі, некомпетентність у справі, невміння тощо) чи зовнішніми умовами (несприятливими для звичайного існування особистості - відсутність можливостей, скасування прав, втрата авторитету у колективі). Загальними причинами виникнення конфліктів є різні цінності; різні мотиви, різна мета, різна діяльність учасників взаємодії.

Конфлікти можуть бути конструктивними, спрямованими на розвиток колективу і поліпшення якості роботи, і деструктивними, спрямованими на задоволення лише особистих амбіцій, претензій, самоутвердження за рахунок інших.

Вирішення конфлікту – це процес знаходження такого взаємоприйняттого вирішення проблеми, що має загальну значущість для учасників конфлікту і сприяє на цій основі гармонізації їх взаємин.

Виникненню конфлікту передують більш-менш очевидні *сигнали*, що можуть бути представлені у такій послідовності: дискомфорт — інцидент — непорозуміння — напруга — криза.

Тому пильна увага вихователя до характеру відносин з вихованцями та колегами зменшує кількість та гостроту

перебігу конфліктів і навіть запобігає їх виникненню. Ефективними є прийоми «*активного слухання*» (констатація почуттів, переживань співрозмовника) та «*я-повідомлення*» (констатація власних почуттів, переживань). Перший прийом дозволяє зняти напругу у тих випадках, коли співрозмовник відчуває емоційні проблеми (відчув поразку, сором, обурення тощо). Активно слухаючи, педагог дає зрозуміти, що відчуває емоційний стан співрозмовника, розуміє його переживання. Другий прийом – «*я-повідомлення*»- дає можливість в необразливій формі виявити негативні почуття, дозволяє співрозмовнику дізнатися про відчуття і почуття іншого. Висловлюючи свої переживання без наказу, осуду чи догани, педагог залишає прийняти рішення з урахуванням цих переживань за співрозмовником.

Слід пам'ятати, що педагог є відповідальним за вирішення конфлікту. Для вибору доцільної стратегії вирішення конфліктних ситуацій слід знати вікові особливості дітей та специфіку конфліктів кожної вікової групи дітей.

Дітям молодшого шкільного віку (1-4 класи) властива потреба бути поряд з педагогом, бажання сподобатись, відкритість, слабка регуляція емоцій, рухливість, негативізм, потреба в грі. Притаманна учням молодших класів короточасність емоційних переживань, висока конформність сприяє захищеності психіки молодшого школяра, що не є підставою для необережних форм тиску на дитину. У конфліктній ситуації дитина чекає від педагога допомоги, підтримки. У іншому випадку намагається самостійно її вирішити і часто - неадекватними способами (агресія, гнів, роздратування, сором, тривога).

Вихованцям середнього шкільного віку (5-8 класи) властиві потреби в самовираженні, мати значимість, повазі, посилення статевої ідентифікації, бажання рівноправності. В умовах ДОТ можуть виникати специфічні конфліктні ситуації: з ким жити в одній кімнаті, сидіти за одним столом, конфлікти статусів, лідерство дівчат, конфлікти важких дітей, дотримання режимних моментів тощо. На відміну від молодших школярів, здатних в конфлікті застосовувати в основному лише тактику уникнення або пристосування, а протест проявляти у формі сліз і скарг, підлітки вже можуть відкрито протистояти педагогові. Можливі ситуації, коли конфліктуючі сторони доходять до

нервових зривів і в стані афекту можуть ледь не усвідомлювати своїх вчинків.

Підліткам старшого шкільного віку (9-11 класи) притаманні прагнення до самопізнання, статеве дозрівання, соціальна адаптація, атрибути поведінки дорослого, стан пошуків та сумнівів. У цьому віці спостерігаються протиріччя - висока вимогливість, нетерпимість до дорослих при поблажливому відношенні до самого себе (висувають високі вимоги до дорослих, але не вважають за необхідне самим їх дотримуватися), принциповість у значному та безпринципність в малому (готовність відстоювати правду, навіть ризикувати заради справедливості і дитячість у вчинках), емоційно завищені переживання особистих невдач, неприємностей, гіпертрофованих у горе, що штовхає старшокласників на невинуваті вчинки. Дуже часто старшокласники та педагоги одні і ті ж події та ситуації оцінюють по-різному.

У старшому шкільному віці можуть виникати деякі специфічні конфлікти, пов'язані з новими відносинами з педагогами, з варіантами неформальної обстановки ДОТ, з обраною позицією – «ми дорослі», а також групові конфлікти, конфлікти відносин хлопців та дівчат, конфлікти прав та обов'язків тощо.

Щодо конфліктів у педагогічних колективах, то вони, як правило, пов'язані з порушенням взаємозв'язків у процесі спільної педагогічної діяльності: ділових зв'язків між вихователями, вожатими, керівниками, а також рольових зв'язків, що виникають з необхідності дотримання правил, норм, відповідно до фахової етики. Іноді конфлікти виникають у сфері особистісних взаємозв'язків між педагогами у процесі спільної діяльності.

Залежно від них виділяють *три групи конфліктів* у педагогічному колективі:

1) фахові конфлікти, що виникають внаслідок некомпетентності педагога, нерозуміння ним мети професійної діяльності, безініціативності в роботі та ін.;

2) конфлікти сподівань (очікувань), пов'язані з невідповідністю поведінки педагога нормам взаємовідносин у педагогічному колективі;

3) конфлікти особистісної несумісності, які є наслідком особистісних якостей, характерів учасників педагогічного

процесу. Такі конфлікти часто виникають між студентами-практикантами і досвідченими педагогами.

Конфлікти у педагогічному колективі можуть виникати з реальних протиріч або за їх відсутності — внаслідок спотворених уявлень окремих осіб про певні аспекти життєдіяльності.

Причинами конфліктів можуть бути протиріччя:

- матеріально-технічні — протиріччя між засобами і предметом праці, між засобами і процесом праці, коли суб'єкт діяльності змушений працювати із застарілим обладнанням, у непридатних умовах;

- ціннісно-орієнтаційні, що виявляються через протиріччя між цілями суспільства, колективу й особистості;

- фінансово-організаційні - частіше протиріччя між організацією та оплатою праці, що не враховує ділових якостей співробітника, результату його праці, складності роботи, стажу й рівня освіти;

- управлінсько-особистісні, що зумовлені неадекватним оцінюванням керівником фахової придатності і моральних якостей співробітника (за обґрунтованих домагань співробітника на вищу посаду або, навпаки, закріплення посади за співробітником, який не має необхідних для справи якостей);

- соціально-демографічні, до яких належать вік, стать, соціальне становище, національність, що зумовлюють різні інтереси, ціннісні орієнтації, психофізіологічні особливості;

- соціально-психологічні, які виникають внаслідок певної психологічної та моральної несумісності співробітників.

Іноді конфлікти пов'язані з перебуванням у педагогічному колективі випадкових людей, які не люблять своєї роботи чи професійно непридатні до неї, адаптацією молодих педагогів, які не відразу сприймають його традиції. Іноді зіткнення інтересів педагогів може виникнути внаслідок їх моральних принципів, коли для досягнення однакової мети використовують різні засоби.

Ці конфлікти можуть бути породженням розбіжностей у поглядах, установках на явища, об'єкти дійсності, психофізіологічної несумісності, яка може усвідомлюватися або не усвідомлюватися його суб'єктами; різним баченням власного «Я» і «Я» опонента; неправильно обраною педагогічною позицією стосовно вихованця; відмінностями у соціальному

статусі; низьким рівнем володіння педагогом психолого-педагогічними знаннями.

Генерують, провокують конфлікти люди, схильні за своїми індивідуально-психічними якостями до протистоянь у спілкуванні. Конфліктогенними є такі особливості:

- нетерпимість до недоліків інших;
- знижена самокритичність;
- імпульсивність, нестриманість;
- підвищений або занижений рівень домагань;
- різні акцентуації (надмірне вираження деяких рис) характеру;
- упередженість відносно окремих осіб;
- схильність до агресивної поведінки, підкорення собі інших;
- егоїзм, ригідність (негнучкість, закостенілість);
- неврівноваженість, нестійкість;
- груповий фаворитизм - перевага одних членів групи над іншими;
- усвідомлюване або неусвідомлюване бажання якомога більше отримувати від свого оточення;
- накопичення негативних почуттів, спричинених незадоволенням певних потреб особи;
- взаємна ворожнеча;
- психологічний захист свого «Я» шляхом раціоналізації - виправдання своєї поведінки, проекції - приписування протилежній стороні бажаних чи небажаних рис;
- необґрунтовані узагальнення;
- категоричність суджень;
- знижена позитивна емпатія – здатність проникати в чуттєву сферу іншої людини;
- надмірна недооцінка себе, наслідком чого бувають агресія, аутоагресія;
- повчальний тон;
- погрози, вередливість;
- недоречні жарти, провокаційні випадки;
- посягання на гідність іншого, потішання над його недоліками.

Конфлікти можуть бути зумовлені як надмірним конформізмом (безпринципною поведінкою, піддатливістю обставинам, підпорядкуванням власної думки, позиції, вчинків

інтересам інших осіб), так і негативізмом (безглуздим, впертим опором, спрямованістю проти будь-яких справ та їх ініціаторів), а також нездатністю педагога усвідомити різноманітність і непередбачуваність ситуацій, що можуть виникати в його професійних комунікаціях.

Запобіганню конфліктів між педагогами сприяє усвідомлення того, що:

а) кожний вожатий і вихователь відповідає за діяльність педагогічного колективу, членом якого він є;

б) повага до колеги як до товариша по роботі, всебічна підтримка авторитету кожного з них – важливий фактор спільного педагогічного впливу на вихованців та завоювання власного авторитету;

в) вожатий завжди є зразком у поведінці та спілкуванні.

4. Правила запобігання та вирішення педагогічних конфліктів

Слід підкреслити, що виникнення конфліктних ситуацій – неминуче в педагогічній взаємодії. Залежно від того, наскільки ефективним буде управління, наслідки конфлікту будуть функціональними або дисфункціональними. Це вплине на виникнення подальших конфліктів. При ефективному управлінні конфліктом його наслідки можуть бути позитивними. Це особливо важливо при педагогічних конфліктах, оскільки вони завжди мають виховне значення.

Визначають наступні основні функціональні наслідки конфліктів:

1. Проблема розв'язується таким шляхом, який задовольняє всіх учасників, і люди відчувають себе причетними до вирішення важливої для них проблеми.

2. Спільно ухвалене рішення швидше і краще впроваджується в життя.

3. Сторони набувають досвіду співпраці при вирішенні спірних питань і можуть використовувати його в майбутньому.

4. Поліпшуються відносини між людьми.

5. Люди перестають розглядати наявність розбіжностей як «зло», що завжди приводить до негативних наслідків.

Основні дисфункціональні наслідки конфліктів:

1. Непродуктивні, конкурентні відносини між людьми.

2. Відсутність прагнення до співпраці, добрих стосунків.

3. Уявлення про протилежну сторону як про «ворога», про свою позицію – як про виключно позитивну, про позицію опонента – тільки як негативну.

4. Згортання або повне припинення взаємодії з іншою стороною, що перешкоджає досягненню загальної мети.

5. Переконавання, що «перемога» в конфлікті важливіша, ніж вирішення реальної проблеми.

6. Відчуття образи, незадоволеності, поганий настрій, зниження мотивації діяльності.

Правила вирішення конфлікту:

1. Виявити предмет і джерело конфлікту. Часто буває підміна предмету в процесі конфлікту.

2. Не розширювати предмет конфлікту, скорочувати кількість претензій, особливо емоційного характеру. Не можна відразу розібратись у всіх проблемах відносин – треба з'ясувати головну, яка є стрижнем конфлікту: взаємна неприязнь ділове суперництво або просто заздрість.

3. Треба знати, як розвивається конфлікт. Він проходить три стадії: виникнення напруженості у відносинах – передвісник конфлікту; взаємна неприязнь виходить назовні, починаються сутички, припиняються особисті відносини; вирішення конфлікту.

4. Необхідне уважне відношення до обох конфлікуючих сторін – «ініціатора» і «звинувачуваного». Треба з'ясувати, чого прагне ініціатор конфлікту – його цілі: ділові, самоствердження, амбіції, прагнення принизити іншу людину і т.д. Ініціатор конфлікту повинен запропонувати його позитивне вирішення, а не тільки засіб «покарання».

5. Потрібна правильна оцінка дій обох сторін. В конфлікті не має бути переможців, треба, щоб він не розвивався далі.

6. Не можна переоцінювати досягнення одних і недооцінювати досягнення інших. Недопустимо одних весь час захочувати, інших карати, а третіх просто не помічати.

7. Треба бути особливо уважними до конфліктних осіб.

8. Треба пам'ятати, що кожна людина - індивідуальність, і вміти прийняти точку зору іншого, а не розцінювати все «зі своєї дзвіниці».

10. Не намагайтеся повністю переробляти, перевиховувати іншого, це невдячне заняття. Краще займіться самовихованням і психологічним аналізом своєї поведінки.

11. Пам'ятайте, що колективи складаються з хлопців та дівчат, чоловіків і жінок, які по-різному чутливі до своєї індивідуальності. Дівчині (жінці) подобається позитивна оцінка її зовнішності (одяг), емоційності, поведінки. Вона дуже чутлива до тону розмови і манери поведінки людей. Хлопці (чоловіки) цінують ділові якості, інтелект, здатність приймати оригінальні рішення, надійність, силу.

12. Необхідно накопичувати «багаж» позитивних знань про іншу людину, а не посилювати негативну доміную, весь час її підживлюючи спогадами про негативні якості і вчинки.

13. В соціальній групі необхідно стежити за змістом інформації за можливістю без спотворення. Народження чуток завжди бентежить людей і викликає непотрібні зіткнення. Якщо до людини є претензії, краще всього віч-на-віч спокійно з нею поговорити і все з'ясувати, перш ніж виносити на спільне обговорення. Найпозитивніше відношення людей – до публічної похвали, негативне – до публічного осуду. Треба дуже уважно стежити за тоном і формою розмови з людиною, прагнути уникати категоричного тону і різкої форми, вміти викликати до себе прихильність людей.

5. Прийоми оптимізації педагогічної взаємодії вожатого з колегами та вихованцями.

Щоб уникнути зайвих конфліктів варто дотримуватися наступних вимог:

- Не намагатися розмовляти з напруженою, збудженою людиною.

- Перш ніж сказати про неприємне, створіть доброзичливу атмосферу довіри.

- Спробуйте стати на місце опонента, поглянути на проблему його очима.

- Не приховуйте свого доброго ставлення до людини, схвалюйте вчинки.

- Примусьте себе мовчати, коли Вас зачіпають в дрібній сварці.

- Умійте говорити спокійно і м'яко, упевнено і доброзичливо.

- Визнавайте переваги оточуючих.

- Якщо Ви розумієте, що не маєте рації, визнайте це.

Правила поведінки для конфліктних людей:

- Не намагайтесь завжди домінувати.
- Будьте принципові.
- Пам'ятайте, що прямолінійність – не завжди добре.
- Критикуйте, але не критиканствуйте.
- Частіше посміхайтесь.
- Поважайте добрі традиції.
- Думайте як сказати правду.
- Будьте незалежні, але не самовпевнені.
- Не перетворюйте наполегливість на настирливість.
- Не чекайте справедливості до себе, якщо самі несправедливі.
- Не переоцінюйте своїх здібностей і можливостей.
- Не проявляйте ініціативу там, де її не потребують.
- Проявляйте витримку і наполегливість в будь-якій ситуації.
- Реалізуйте себе в творчості, а не в конфліктах.

Під час знайомства із своїм *напарником* розкажіть про себе те, що вважаєте за потрібне: про особливості свого характеру та темпераменту; чого від Вас можна очікувати в тих чи інших ситуаціях; який досвід роботи з дітьми Ви маєте; які у Вас побоювання тощо. Пам'ятайте, у тім що стосується роботи, у Вас одне від одного не повинно бути секретів. І як би не склалися Ваші особистісні стосунки з напарником, це не повинно негативно відобразитися на Вашій сумісній роботі, для дітей і колег. Ви повинні залишатися протягом зміни єдиним цілим. Сваритися і з'ясовувати стосунки при вихованцях – забороняється. Якщо вам здається, що у якомусь питанні напарник помиляється, запропонуйте йому поговорити наодинці. А ще краще, якщо Ви кожного вечора обговорюватиме не лише результати минулого дня, а й повністю всі деталі роботи на наступний день, пропонуючи кожен свій варіант. Це дасть змогу, у разі необхідності, знайти компроміс у вирішенні деяких питань та уникнути багатьох конфліктних ситуацій. Зберігайте у роботі рівноправність, однакові вимоги, розумно розподіляйте обов'язки, підтримуйте авторитет свого напарника.

У спілкуванні з *вихованцями* краще за все обирати позицію старшого товариша. Безперечно, основними рисами вожака повинні бути такі:

- доброзичливість. Кожна дитина в загоні повинна бути впевненою у хорошому ставленні до себе, ні в якому разі не можна «воювати» з дітьми, вожатий повинен уникати конфліктів, крім того, діти повинні відчувати з боку вожатого повагу до себе;

- уважність і тактовність. Будь які людини, а тим більш дитину, можна образити недостатньою увагою, намагайтеся приділяти увагу кожному вихованцю, незалежно від ваших особистісних симпатій або антипатій, але не варто втручатися у внутрішній світ дитини, без її згоди. Довіра дітей є визнанням Вашої людяності і професіоналізму;

- вимогливість. Поставлена учням вимога повинна бути доцільною, зрозумілою і посилюююю, її пред'являють тоді, коли свідомість дитини підготовлена до її сприймання. З цією метою роз'яснюють суть вимоги, переконують в необхідності її виконання, в користі від її виконання. Крім того, домагаються позитивної реакції колективу на поставлену вимогу, щоб бути впевненим, що колектив підтримає педагога, виявить потрібний вплив на вихованця, якщо він чомусь не захоче виконувати вимогу.

- справедливість. Не забувайте, що у дитини є власна точка зору. Не слід бути впевненим, що Ви чините завжди правильно та справедливо;

- щирість та чесність. Ступінь відвертості з дітьми допоможе Вам визначити відчуття міри і усвідомлення різниці у віці, але діти дуже чутливі до фальші, тому, якщо не можете відповісти на якесь запитання або дати будь-яку обіцянку, краще цього не робити;

- бадьорість і життєрадісність. Ваші проблеми не повинні стосуватися дітей; вожатий повинен бути емоційним та енергійним акумулятором для усього загону;

- стриманість і тактовність. Вожатому протягом дня доводиться постійно відповідати на безліч запитань, вирішувати дитячі проблеми. Навіть якщо питання і проблеми здаватимуться Вам не суттєвими, це не повинно стати причиною Вашого нервування та емоційного зриву. Діти мислять, розуміють та думають по-своєму. Їх треба розуміти.

Оптимізації педагогічної взаємодії в умовах ДООЦ допоможе «Кошик педагогічних перлин» для вожатого.

- Якщо діти разом із тобою працюють, бавляться,

співають, сміються, ти - переможець.

- Ніколи не роби в приміщенні того, що можна зробити на вулиці.

- Знай: нудне життя дітей буває тільки у нудного дорослого.

- Працюючи з дітьми, частіше згадуй себе в дитинстві, тобі буде легше їх зрозуміти.

- Не захоплюйся нотаціями, вони не викликають нічого іншого, крім бажання затиснути вуха.

- Добрий - це не той, хто вміє робити добрі справи, а той, хто не здатний на зло.

- У дорослих, завжди повинна бути активна позиція добра.

- Тихіше, дорослий, дитина замріялася...

- Будь із дітьми разом, поряд і трохи попереду.

- Не можна довіряти дітей тому, хто не вміє посміхатися.

- Дорослому треба мати нерви не міцні, а оголені.

- Справедливість - головна дорога дорослого.

- Критикуй дітей не із задоволенням, а з болем.

- Талановитий дорослий завжди шукає, а, отже, не може не помилятися.

- Не сердься довго на дитину - це не професійно.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

1. Надайте педагогічний коментар будь-якому з наведених вище суджень з «Кошика педагогічних перлин».

2. Складіть порівняльну таблицю різних періодів педагогічної діяльності в умовах дитячих оздоровчих закладів за наведеним нижче зразком:

Період (тривалість)	Зміст та види професійно-педагогічної діяльності (див. тему 1)	Емоційний стан педагогів та вихованців	Характер взаємовідносин в педагогічному та дитячому колективах
1.			
2.			
3.			
4.			

3. Проаналізуйте види конфліктних ситуацій, що виникають під час роботи з дітьми різних вікових груп. Заповніть таблицю:

Вікова група	Вікові особливості	Типові конфлікти
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

4. Проаналізуйте наведені нижче педагогічні ситуації, визначить, з дітьми якого віку та з яких причин вони можуть виникнути. Запропонуйте варіанти вирішення наведених нижче конфліктних ситуацій. Доведіть правильність запропонованих вами дій з розв'язання конфліктної ситуації:

- Що робити, якщо ти відрекомендувався дітям Василем Петровичем, а вони зуть тебе Василем?
- Петро Тихонов приїхав до табору уже не перший раз. Його важко чимось здивувати. На всі ваші пропозиції ви зустрічаєте іронічну посмішку. Ваші дії?
- У вас у загоні хлопчики та дівчатка дружать. Ви часто помічаєте, що вони прагнуть залишитися наодинці. Увечері після відбою ви не знаходите їх у корпусі. Згодом їх знаходять на березі моря.
- У вас різновіковий загін. За обідом ви побачили, що Петя віддав свій компот Колі. Зробивши вигляд, що не помітили, спостерігатимете далі. Так повторювалось ще і ще. Ви дізналися, що Петько робить це під загрозами Миколи.

5. Проаналізуйте та запропонуйте свій варіант вирішення конфліктної ситуації:

- Тобі несправедливо зробив зауваження педагог-організатор? керівник табору?
- Вашу сварку зі своєю колегою почули діти?
- В їдальні вожатий виявив, що порції їжі менші за контрольні?
- Як закінчити розмову з батьками, якщо вони пред'являють вам претензії, що дітям нудно у таборі, що вони хочуть додому і їх погано годують?

6. Складіть за зразком «Кошика педагогічних перлин» свою пам'ятку «Педагогічні табу вожатого, або чого не можна робити вихователю та вожатому загону».

**7. В «Методичну скарбничку вожатого загону»
доберіть:**

- варіанти бейджів для вожатих та вихованців на період заїзду та реєстрації дітей;
- зразок анкети для батьків;
- сценарії організаційних зборів;
- сценарії проведення «Вогників знайомства»;
- ігри для знайомства та згуртування дітей;
- ігри під час тривалих поїздок у автобусі, поїзді.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТА САМОКОНТРОЛЮ

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Які особливості та динаміка педагогічної діяльності в умовах дитячих оздоровчих закладів.
2. Розкрийте типологію та специфіку конфліктів в умовах дитячого оздоровчого закладу, їх запобігання та вирішення.
3. Прокоментуйте прийоми оптимізації педагогічної взаємодії вожатого з колегами та вихованцями.
4. Запропонуйте варіанти оптимізації адаптації дітей в ДОТ.

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ

1. Мотиваційна сфера конфліктів у період орієнтації та адаптації за характером є:
  - а) функціонально-діловою;
  - б) особистісною;
  - в) міжособистісною;
  - г) діловою.
2. Кількість конфліктних ситуацій між педагогами і дітьми зменшується у:
  - а) базовий період;
  - б) однакова протягом усіх періодів;
  - в) адаптаційний період;
  - г) період фіналу.
3. Третій період відносної стабілізації педагогічної діяльності починається приблизно з:
  - а) 18 дня функціонування тимчасових об'єднань;
  - б) 5 дня функціонування тимчасових колективів;

- в) 8 дня заїзду дітей;
- г) початок цього періоду визначає вожатий.

4. Причини конфліктів в педагогічному колективі ДОТ, що зумовлені протиріччями між засобами і предметом праці, між засобами і процесом праці, коли суб'єкт діяльності змушений працювати із застарілим обладнанням, у непридатних умовах, визначають як ....

- а) матеріально-технічні;
- б) фінансово-організаційні;
- в) управлінсько-особистісні;
- г) ціннісно-орієнтаційні.

5. Причини конфліктів в педагогічному колективі ДОТ, що виявляються через протиріччя між цілями суспільства, колективу й особистості визначають як ....

- а) матеріально-технічні;
- б) фінансово-організаційні;
- в) управлінсько-особистісні;
- г) ціннісно-орієнтаційні.

6. Причини конфліктів в педагогічному колективі ДОТ, що зумовлені протиріччями між організацією та оплатою праці, що не враховує ділових якостей співробітника, результату його праці, складності роботи, стажу й рівня освіти можна визначити як....

- а) матеріально-технічні;
- б) фінансово-організаційні;
- в) управлінсько-особистісні;
- г) соціально-психологічні.

7. Причини конфліктів в педагогічному колективі ДОТ, що зумовлені неадекватним оцінюванням керівником фахової придатності і моральних якостей співробітника (за обґрунтованих домагань співробітника на вищу посаду або, навпаки, закріплення посади за співробітником, який не має необхідних для справи якостей)

- а) матеріально-технічні;
- б) фінансово-організаційні;
- в) управлінсько-особистісні;
- г) соціально-психологічні.

8. Причини конфліктів в педагогічному колективі ДОТ, що викликані віком, статтю, соціальним становищем, національністю, що зумовлюють різні інтереси, ціннісні

орієнтації, психофізіологічні особливості учасників педагогічного процесу можна визначити як ....

- а) ціннісно-орієнтаційні;
- б) управлінсько-особистісні;
- в) соціально-демографічні;
- г) соціально-психологічні.

9. Причини конфліктів в педагогічному колективі, що виникають внаслідок певної психологічної та моральної несумісності співробітників, можна визначити як...

- а) матеріально-технічні;
- б) фінансово-організаційні;
- в) управлінсько-особистісні;
- г) соціально-психологічні.

10. Заборонені теми для обговорення в присутності дітей (декілька):

- а) політика;
- б) особисті теми;
- в) обговорення дітей;
- г) обговорення адміністрації;
- д) НЛО;
- е) легенди;
- ж) релігія.

11. Який принцип порушено, коли один вожатий висуває вимогу прибирати кімнату, а інший пропонує це зробити колись іншим разом:

- а) закони табору;
- б) єдність вимог;
- в) паралельної дії;
- г) права дітей.

12. Якщо один вожатий забрав у дитини карти, - чи повинен другий вожатий віддати?

- а) так;
- б) ні;
- в) іноді;
- г) завжди.

13. Чи використовується в ДОТ метод покарання?

- а) так;
- б) ні;
- в) іноді;
- г) завжди.

14. Чи можна критикувати дітей в присутності інших, що відпочивають в ДОТ?

- а) ні;
- б) іноді;
- в) завжди;
- г) якщо вимагає ситуація.

Тема 5. ФОРМИ ТА ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РІЗНІ ПЕРІОДИ ТАБІРНОЇ ЗМІНИ

1. Поняття «організаційний період». Особливості організації перших днів у тимчасових дитячих об'єднаннях.
2. Рекомендації щодо організації прийому дітей, підготовка до їх зустрічі. Умови оптимального розміщення дітей.
3. Ефективність різних форм виховної діяльності та вимоги щодо їх використання.
4. Методика проведення загонних зборів.
5. Планування роботи загону.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

1. Поняття «організаційний період». Особливості організації перших днів у тимчасових дитячих об'єднаннях.

Існує педагогічне повір'я: «Як пройде організаційний період, так пройде і вся зміна». Якщо діти у перші дні зміни не звикнуть дотримуватися розпорядку дня, підтримувати чистоту кімнат, корпусів і території, дотримуватись правил поведінки у їдальні або на пляжі, не очікуйте, що до середини зміни ситуація виправиться. Це перевірено багатолітнім досвідом педагогів. Організаційний період – це час звикання дітей до нових умов, вимог, режиму дня і навіть раціону харчування. Головне завдання для вожатого у організаційний період – допомогти дітям звикнути до табору. Для цього вожатий повинен:

- якомога швидше познайомити дітей одне з одним, для чого провести вечір знайомств у загоні, організувати загонні справи, що сприятимуть інтенсивному знайомству;

- привчити дітей до виконання розпорядку дня і дотримання санітарно-гігієнічних норм, для чого висунути перед дітьми єдині педагогічні вимоги;

- створити відчуття затишку та комфорту, із цією метою красиво оформити кімнати, хол корпусу, корпус;

- для кращого знайомства із дітьми і керівництва ними, об'єднати дітей у невеликі групи (команди, екіпажі тощо);

- ознайомити дітей із планом роботи на зміну (загону та табору), а за можливістю і залучити для цієї справи самих дітей;

- дати можливість дітям проявити себе, самоствердитися, для чого розподілити обов'язки між дітьми, відповідно до запланованих загонових справ різної спрямованості: спортивної, художньої, творчої, трудової, інтелектуальної тощо. Слід ознайомити дітей із основними традиціями і законами табору: традиція доброзичливого ставлення до людей; традиція вожатського збору; традиція вечірнього вогнику; закон точності; закон території (закон кордону); закон піднятої руки; закон зелені тощо.

Слід пам'ятати про те, що якщо для вожатого початок зміни – це початок багатоденного трудового марафону, то для дітей це початок невідомого і непередбачуваного нового життя. Необхідно організувати роботу таким чином, щоб усі заходи сприяли взаємному пізнанню дітей, освоєнню ними нового простору життєдіяльності, реалізації своїх здібностей, успішному початку групоутворення та міжособистісної диференціації.

2. Рекомендації щодо організації прийому дітей, підготовка до їх зустрічі. Умови оптимального розміщення дітей.

Перед заїздом дітей варто звернути увагу на:

- свій зовнішній вигляд;
- вираз обличчя;
- запах;
- тембр голосу;
- жестикуляцію;
- мовлення.

Для реєстрації варто підготувати:

- емблеми (для всього загону);
- блокнот (зошит) для запису дітей;

- ручки;
- анкети для батьків;
- конверти (файли) для дитячих путівок та медичних довідок.

Щоб враховувати особливості тієї чи іншої дитини, краще батькам запропонувати анкети. У цьому разі і вони не забудуть повідомити про ті чи інші особливості своєї дитини, і Ви не переплутаєте, про кого із дітей і що Вам говорили їх батьки. Це більше стосується дітей молодшого шкільного віку. Діти старшого віку самі здатні повідомити про себе основну інформацію. У будь-якому випадку вожатий загону повинен отримати про вихованців наступну інформацію:

Анкетні відомості:

- П.І.П. дитини;
- дата, місяць та рік народження;
- домашня адреса, телефон;
- мати: П.І.П./ місце роботи / робочий телефон;
- батько П.І.П. / місце роботи / робочий телефон;
- гуртки, клуби, секції, які відвідує дитина.

Заїзд та розміщення дітей. Існує два способи заїзду дітей у оздоровчі табори: організований і неорганізований.

Організований спосіб. У дитячих путівках вказується дата, час і місце збору. На вказаному місці збору розташовуються автобуси. Біля кожного з них дітей зустрічає супроводжувач, як правило – представник табору. До місця відпочину автобуси із дітьми супроводжують міліцейський патруль та карета швидкої допомоги. Таким чином, при організованому заїзді майже всі діти одночасно прибувають на місце відпочинку.

Неорганізований спосіб. Організації, які придбали путівки для дітей своїх працівників у той чи інший оздоровчий центр, або батьки, самостійно вирішують питання доставки дітей до місця відпочинку. Діти приїждять до табору у день початку зміни, але оскільки всі діти приїждять у різний час, їх заїзд може тривати протягом цілого дня.

Враховуючи вищезазначене, вожаті повинні пам'ятати:

- на відміну від організованого заїзду, коли вожатим відразу відома кількість у загоні дівчат та хлопців, під час неорганізованого заїзду до вечора залишається невідомим співвідношення дітей різної статі. Це дещо ускладнює роботу вожатих щодо розміщення дітей;

- дітей, які першими прибули до табору, не варто затримувати на подвір'ї, очікуючи на приїзд інших дітей. Краще їх запросити в кімнати.

Доки один із вожатих здійснює запис дітей, інший повинен залучити до діяльності або спілкування уже зареєстрованих дітей. Використання форм навчання, виховання і дозвілля має свої особливості у різні періоди зміни, які визначаються їх специфікою. Перші дні зміни - адаптаційний або організаційний період – є визначальними для всієї зміни. Бажано, щоб форми діяльності у цей період відповідали таким вимогам:

- зовні були привабливими;
- були досить відомими для дітей;
- мали нескладні правила і умови для їх проведення;
- були нетривалими за часом;
- не вимагали надмірної підготовки з боку дітей;
- були максимально різноманітними за змістом;
- сприяли фізичному, інтелектуальному і моральному розвитку дітей;
- містили ігрові та змагальні елементи.

Методи оптимізації процесу знайомства. Організаційний період – це перехід від одного стилю життя до іншого. Для деяких дітей цей період минає легко, майже непомітно, але для окремих дітей цей період наскільки складний, що вони плачуть, особливо коли телефонують додому батькам, або коли ті приїздять до табору. При цьому вони розповідають, що у таборі «все погано» і просять щоб їх забрали додому. Слід намагатись у своїй роботі орієнтуватися в цей період саме на таких дітей, не випускати їх із поля зору. Якщо для них життя у таборі за декілька днів стане звичним і приємним, то для тих дітей, котрі не відчули із цим проблем у адаптаційний період, він взагалі стане «рідною домівкою». Існують спеціальні прийоми, що сприяють швидкому запам'ятовуванню дітей: бейджі, списки дітей в кімнатах, бесіди, відновлення в пам'яті, ігри тощо.

Необхідно ретельно спланувати перші дні зміни, щоб уникнути роздратування, відчаю, безладу, метушні тощо. Доречно спланувати організаційний період у спокійній обстановці до заїзду дітей. Ймовірно, доведеться відмовитися від проведення деяких запланованих заходів і експромтом дещо

перепланувати. Але найкраща імпровізація це та, яка готується заздалегідь.

Деякі варіанти звертання до дітей: «друзі, друзі мої, народ, люди, мої рідні, брати та сестри, хлопці, дівчата, пан, пані, панове, синьйори, синьйорини, земляки, брати слов'яни, красуні, мадемуазелі» тощо.

Деякі варіанти руху територією табору: ланцюжком, узявшись за руки; у три шеренги і крокуючи, як солдати; дружно, повільно, весело; ставши в одну колону, поклавши руки на плечі тому, хто йде попереду; скандуючи девіз, співаючи пісень.

3. Ефективність різних форм виховної діяльності та вимоги щодо їх використання.

Використання форм навчання, виховання та дозвілля має свої особливості у різні періоди зміни. У перші дні зміни (для дітей цей період є адаптивним) всі заходи, що проводяться, повинні сприяти знайомству дітей, освоєнню ними нового простору життєдіяльності, реалізації своїх здібностей, успішному початку процесів групоутворення і міжособистісної диференціації. Бажано, щоб форми діяльності у цей період сприяли залученню для участі великої кількості дітей. Основні загонові справи: збір загону, формування структури загону, інтенсивне знайомство, вогник знайомств, підготовка до відкриття зміни.

В базовий період, що охоплює основну частину зміни, переважають сумісні справи, діяльність, що вимагає певної напруги сил та підготовки. Можуть бути використані всі форми організації діяльності. Поступово діяльність виходить за межі загону і все більше програми проводяться на загальнотабірному рівні. Масові програми повинні поєднуватися з програмами для невеликої кількості дітей. Завданнями цього періоду є: залучення дітей до діяльності в гуртках, активізація самоуправління, корекція відносин та статусу, сприяння відпочинку, розвитку та самореалізації кожної дитини.

В останні дні зміни (період фіналу) переважають сумісні справи, що дозволяють реалізувати кожному члену тимчасового об'єднання особистісні інтереси. Зменшується кількість програм із елементами змагання, що викликають певну конфігурацію між учасниками, переважають програми для

невеликої кількості дітей, де враховуються їх симпатії та інтереси. Основними завданнями є: підведення підсумків, позитивна оцінка кожного, організація табірних ритуалів прощання, подяка адміністрації та персоналу, підготовка до останнього загонового вогника та до прощання з табором.

Ефективність різних форм виховання. Різноманітні форми оздоровлення та виховання мають в умовах тимчасових дитячих об'єднань різну ефективність. При цьому слід розрізняти декілька критеріїв цієї ефективності:

1. Зручність і простота в організації і проведенні.
2. Привабливість для дітей.
3. Високий оздоровчий і виховний результат.

Усі форми виховання, що використовуються в практиці тимчасових дитячих об'єднань, можна розділити на декілька груп.

«Кругові програми». Їх суть полягає у тому, що всі зағони виконують певні завдання (зазвичай на одну тематику) і у ході самої програми зағони виступають за чергою, демонструючи свою підготовку. Виступи зағонів можуть поєднуватись із виступами ведучих, табірних артистів тощо. Це найбільш розповсюджений тип виховних форм в умовах табору. Зміст може бути максимально різноманітним – «Казки на новий лад» (театралізація казкових сюжетів), «Програма телепередач» - (пародія на відомі телепередачі), «Артподіум» - (моделювання і демонстрація одягу) тощо. Ефективність даних програм дещо обмежена, зағони які вже виступили або збираються виступати, з певних причин (підготовка, переодягання, хвилювання або обговорення тощо) не завжди уважно дивляться виступи інших зағонів. У разі частого використання даного типу програм у великої кількості дітей втрачається інтерес до їх підготовки. Разом із тим, варто відзначити, що у даних програмах бере участь велика кількість дітей, підготовка до програм створює враження повноцінної діяльності протягом дня. Участь у таких програмах сприяє розвитку вмінь сумісної творчої діяльності і можливості проявити свої творчі здібності.

Змагально-конкурсні програми. Їх сутність полягає у досягненні учасниками певної мети (набрати найбільшу кількість балів, перемогти у більшості етапах конкурсу тощо). Попередня підготовка дітей у подібних програмах або відсутня взагалі (вікторини), або зводиться до мінімуму (конкурс

акторської майстерності). У таборах подібні програми адаптовані та є аналогами телевізійних програм («Міс табору», «КВК», «Поле чудес», «Кохання з першого погляду», «Крок до зірок», «Що? Де? Коли?») тощо. Програми цієї групи є досить ефективними за всіма критеріями. Вони отримали широке розповсюдження у дитячих таборах.

Тематичні програми. Є найбільш ефективними за критерієм результативності. До цих програм можна віднести: тематичні літературні, історичні вечори, диспути, бесіди, різноманітні концерти, виступи тощо.

Подібні програми потребують, зазвичай, суттєвої попередньої підготовки.

Танцювальні вечори. Переваги таких програм:

- а) залучення великої кількості дітей;
- б) незначна підготовка.

Навчальні програми. Останнім часом спостерігається тенденція збільшення навчального компоненту у змістовній діяльності літніх дитячих таборів. Ці програми передбачають теоретичні та практичні заняття за різноманітною тематикою: естетичною, етичною, краєзнавчою, спортивною, народною, психолого-педагогічною тощо. Це можуть бути тренінги, лекції, прогулянки, екскурсії, екскурсії, індивідуальні заняття, гурткова, секційна або клубна робота. Ефективність цих програм досить висока. Разом із тим вони потребують великих зусиль від педагогів. Саме тому під час попередньої підготовки майбутніх педагогів для роботи у літніх дитячих оздоровчих центрах необхідно приділяти велику увагу різним напрямкам виховання і розвитку дітей.

Суспільно-корисна діяльність. Ця діяльність передбачає роботу з самообслуговування, допомогу людям, які цього потребують, прибирання забруднених місць відпочинку, прибирання території табору (трудові десанти), спорудження загонових і кострових місць, різноманітні природоохоронні заходи. При правильній педагогічній організації ця діяльність може бути досить привабливою для дітей.

4. Методика проведення загонових зборів.

Вожатий повинен перед проведенням загонових зборів чітко визначити тематику та мету. Наприклад:

- «вогник знайомства» - знайомство дітей один з одним,

традиціями табору;

- «збір-знайомство» - ознайомлення дітей із співробітниками табору, роз'яснення сутності законів і традицій табору, єдиних вимог перебування у ньому;

- «розвідка цікавих справ» - з'ясування інтересів дітей і їх пропозицій щодо планування роботи загону тощо;

- «будемо знайомі» - визначення мети і завдань діяльності загону, вибори активу, голови Ради загону, ланкових, редактора, фізорга тощо.

Орієнтовний зміст збору «Будемо знайомі»:

- слово вожатого про завдання та перспективи роботи загону;

- вибори активу (розподіл доручень відкритим голосуванням);

- організація ланок (за бажанням, за інтересами тощо), вибори ланкових;

- вибір назви, девізу, емблеми та пісні загону;

- колективне складання плану роботи загону на зміну;

- рекомендації обраному активу, пояснення їх прав та обов'язків.

Голова Ради загону (президент, спікер, мер) повинен: спрямовувати роботу членів Ради, ланкових на організацію справ в загоні згідно з планом роботи і рішенням зборів і Ради загону; очолювати підготовку і проведення зборів загону, засідань Ради загону; представляти загін при обговоренні його роботи на Раді дружини; організовувати зв'язок з іншими загонами, забезпечувати участь активу загону в дружинному активі.

Член Ради загону повинен допомагати вожатим і голові загону в організації та проведенні усіх загонових та табірних заходів.

Ланковий повинен: відповідати за участь кожного члену ланки у справах загону, виконання кожною ланкою доручень; організовувати різноманітну діяльність ланки з урахуванням інтересів, умінь та навичок, проводити збори.

Редактор загону організовує роботу редакційної групи щодо оформлення загонового місця, холу, коридорів корпусу; пропонує варіанти оформлення загонового куточка, емблеми загону.

Фізорг сприяє активній участі дітей загону у спортивних

та туристичних заходах: ранковій гімнастиці, спортивних змаганнях, естафетах, табірній олімпіаді, туристичних походах тощо.

На робочих нарадах, присвячених вирішенню головних подій та заходів загонового та табірної життя, учасники активу загону разом із вожатими та членами загону аналізують ті заходи, які відбулися, дають їм оцінку, з'ясовують причини невдач, поразок, акцентують увагу на позитивних моментах і готуються до участі у нових заходах. При цьому кожен із дітей несе відповідальність за свій обсяг роботи. Таким чином розподіл обов'язків не лише згуртовує дитячий колектив, активізує участь загону у всіх заходах, а й сприяє формуванню у дітей почуття відповідальності.

5. Планування роботи загону

Планування виховної роботи у таборі вимагає певної послідовності, системності та наступності. Починаючи планування, вожатий і вихователь вивчають державні та регіональні документи з питань виховання підростаючих поколінь, ознайомлюються з інструктивними матеріалами відповідних організацій, з публікаціями в педагогічній пресі про організацію літнього відпочинку дітей і молоді. Велике значення має врахування в і значних дат і свят, що припадають на цей період, подій, що відбуватимуться в країні і за кордоном, календаря літніх пам'ятних дат, традицій табору, моделі зміни, місцевих умов і можливостей, вікових та індивідуальних особливостей дітей, досвіду роботи та рівня методичного забезпечення.

Планування виховної роботи буде ефективним, якщо вожатий дотримуватиметься певних методичних вимог: забезпечувати на практиці єдність мети і завдань, змісту і форм виховної роботи; урахувати своєрідність роботи загонів; забезпечувати різноманітність форм і методів роботи, посиленість та реальність планів, підтримувати ініціативу кожного. У кожному таборі складаються перспективний план на літо, календарні плани роботи табору і загону на зміну, план-сітка загонових справ, плани роботи гуртків, клубів за інтересами, робочі плани загонових вожатих (вихователів), методиста, заступника начальника табору з питань виховної роботи, конкретні плани підготовки та проведення

різноманітних справ у таборі.

Вимоги до плану:

- суспільно корисна спрямованість, єдність із сучасністю;
- необхідність чітких, конкретних, реальних, практичних справ, підпорядкованих визначеній меті та можливостям табору;
- послідовність, конкретність і посильність плану для виконання;
- урахування вікових особливостей та інтересів дітей.

Перспективний план роботи складається на всі зміни начальником табору разом з методистом, заступником та іншими членами педагогічного колективу. Він обговорюється і затверджується педагогічною радою до заїзду дітей у табір. Перспективний план може містити такі розділи: характеристика регіону, що оточує табір, його матеріальної бази, виховні завдання, зміст виховної діяльності табору і його основні напрямки: національне виховання, організація суспільно корисної праці і трудове виховання, розвиток допитливості та пізнавальної активності, естетичне виховання і розвиток культури спілкування, фізичне виховання і валеологічна, туристична й екологічна робота, організаційно-методична робота, школа дитячого самоврядування в умовах табору тощо.

Календарний план роботи складається на одну зміну з урахуванням завдань, що зазначені в перспективному плані роботи табору і пропозицій загонів. Перш ніж розпочинати планування, старший вожатий на організаційних зборах ознайомлює його учасників з перспективами роботи табору на літо, завданнями на оздоровчу зміну, традиціями табору.

Календарний план табору має, як правило, три розділи: загальнотабірні справи, робота з проведення заходів у загонах, оздоровлення. У додатках до плану подається розклад фізкультурних занять, робочих гуртків, клубів, секцій, фіксуються дні чергування загонів.

Особистий план роботи вожатого – не копія плану загону, у ньому окреслюється, з ким із вихованців необхідно окремо поспілкуватися, кому допомогти у виконанні доручення, кого відзначити з нагоди гарних вчинків. Вожатий веде «Педагогічний щоденник», в якому відображаються результати спостережень за дітьми, їх взаємовідносинами. «Педагогічний щоденник» - це результат творчості вожатого, його роздумів.

Він не лише допомагає організувати час, а й учить, як аналізувати свою роботу.

Водночас щоденник – це і робочий документ, в якому вожатий аналізує кожний прожитий день, робить висновки, узагальнення, накреслює план на перспективу. Щоденник допомагає фіксувати найбільш цікаві сторінки життя загону, бачити дитячий колектив, його радощі та перемоги, розчарування і пошук і є звітним документом, де узагальнено всю діяльність загону. Щоденник заповнюється за встановленою формою, що полегшує аналіз змісту роботи із загonom. Рекомендується така форма записів.

Назва табору, загону. Зміна та її тривалість (рік, місяць початку і кінця зміни). Прізвище, ім'я вожатого.

1. Список вихованців і необхідні відомості про кожного з них (дата, місяць і рік народження, у який клас перейшов, дані про батьків, домашня адреса, телефон, в яких секціях, гуртках хотів би займання, чи вміє плавати, який рік у таборі, примітки).

2. Список дітей з послабленим станом здоров'я і рекомендації лікаря.

3. Режим дня табору.

4. Портрет дитячого літа (традиційні свята країни, визначні дати, події, що відбуватимуться у країні і за кордоном, традиційні справи дітей табору, області, міста, району).

5. Організаційна сторінка: назва загону, девіз, промовка, загонова пісня, рада загону і доручення у загоні, списки дітей за кімнатами.

6. Педагогічна характеристика загону у розвитку (на початку зміни і в кінці її), в якій фіксуються вікові та індивідуальні особливості виховання, ставлення до товаришів, ровесників, колективу, їх уміння в різних видах діяльності, організаторські здібності, зміни, що відбулись у формуванні якостей особистості.

7. План-сітка роботи загону і коротка пояснювальна записка до нього.

8. «День за днем» - щоденні записи вожатого. Для зручності ведення запису пропонуємо заповнити сторінки так: путівка дня, діяльність вожатого (власний план роботи на день), аналіз, висновки, роздуми (аналіз колективних творчих справ, пропозиції і думки дітей, як удалося вирішити поставлені

завдання, настрої дітей у загоні, їхня активність, хто відзначився під час проведення різних справ, на кого слід звернути увагу, роздуми на майбутнє).

На основі матеріалів педагогічного щоденника вожатий пише звіт за зміну, в якому аналізує етапи і кінцевий результат роботи, дає оцінку власної педагогічної діяльності, шляхи поліпшення роботи.

Особливості планування роботи загону. Чітке планування є основою високої ефективності педагогічної діяльності та сприяє розумному використанню педагогічного і матеріально-технічного потенціалу дитячих тимчасових об'єднань. Це дозволяє зробити навчання, виховання і дозвілля дітей більш ефективним та привабливим.

1. Запишіть всі заходи які Ви та ваші вихованці хотіли б провести упродовж зміни. Для зручності розподіліть ці заходи на групи. Наприклад: ті заходи, які проводяться один раз на зміну виділіть зеленим кольором. Програми, які можна провести декілька разів на зміну (спортивні змагання) - синім, програми, що проводяться постійно (танцювальні вечори) - червоним.

2. Визначте заздалегідь державні та народні свята, що припадають на час зміни. Це дасть Вам можливість спланувати проведення тематичних днів.

3. Продумайте, які спортивні змагання Ви могли б запропонувати вихованцям упродовж зміни.

4. Накресліть на окремому аркуші таблицю у якій кількість квадратів дорівнює кількості днів у зміні. Після чого почніть розподіляти заходи за днями зміни. Пам'ятайте про необхідність чергування програм. Не варто декілька днів поспіль проводити однотипні заходи.

5. При плануванні роботи загону враховуйте добовий час. *Перший блок* - ранковий (10.00 - 13.30) – краще організовувати навчальні програми, спортивні заходи, відпочинок біля моря тощо. *Другий блок* – денний (17.00-19.00) - можна використати для прогулянок, спортивних змагань, виховних заходів. *Третій блок* - вечірній (19.00-22.00) –проводять дозвільні програми, шоу, дискотеки тощо.

6. Приблизно за 40 хвилин до відбою емоційно-збудливі заходи варто завершити і планувати діяльність, яка сприятиме

зниженню емоційної збудливості: підведення підсумків дня, що минув, обговорення планів на наступний день тощо.

7. Під час планування роботи загону враховуйте вікові особливості дітей.

8. Плануйте зміну з урахуванням циклів емоційних коливань, тривалість яких в умовах табору сягає 3-5 днів. Пам'ятайте, що високий емоційний стан важко та недоцільно утримувати протягом багатьох днів.

9. Спираючись на пропозиції дітей щодо планування роботи загону, намагайтеся проявити оригінальність у виборі та розробці заходів. Ваша небайдужість до справи може викликати підтримку з боку вихованців.

10. Плануйте одночасно декілька програм – наявність двох педагогів на одному загоні дозволить їх реалізувати, а у дітей з'явиться можливість вибору заняття до душі.

11. Поєднайте планування масових програм і програм для невеликих груп дітей за інтересами.

12. Одночасно із танцювальними програмами плануйте альтернативні.

13. Планування роботи загону необхідно планувати з урахуванням плану роботи табору.

Отже, при складанні календарного плану насамперед необхідно врахувати пропозиції дітей, варіант загального плану, календарні свята, кульмінаційні заходи, ігрові програми, змагання та спартакіади. Обов'язково слід запланувати день іменинника, туристичні прогулянки, вогники знайомств, прощальний концерт тощо. Як відомо, слід враховувати всі напрями оздоровчо-виховної роботи.

Робота у таборі напружена, інтенсивна, динамічна, передбачає високу насиченість життя загону різними справами та заходами, але не залишає вожатому часу на їх ретельну розробку. Єдиний вихід - мати великий арсенал методичних заготовок, ігор, скоромовок, пісенок, віршиків, забав тощо, що у необхідний момент будуть використані вожатим. Отже, необхідною є **методична скарбничка**.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

1. Розробіть орієнтовний план роботи загону (план-сітка) на зміну тривалістю 14-16 діб за таким зразком:

План роботи загону на _____ зміну

Дата	Заплановані заходи		
	Ранок	День	Вечір

2. Підготуйте план-конспект проведення загонових зборів на довільну тему за такою схемою:

- назва виховного заходу;
- вікова група вихованців, на яку орієнтований захід;
- мета заходу;
- місце проведення;
- обладнання та унаочнення;
- основні етапи підготовки;
- сценарій заходу.

3. Підготуйте варіант привітання (самопрезентація) з дітьми загону.

4. Складіть та доведіть доцільність програми дій вожатого щодо попередження таких явищ:

- а) неслухняність;
- б) агресивність;
- в) пасивність
- г) гіперактивність;
- д) хворобливість;
- е) плаксивість.

5. Запропонуйте свій план дій в наступних ситуаціях:

- Закінчується табірна зміна. На підсумковому зборі загону з дітьми ви назвали найкращих дітей та вирішили написати подяки їхнім батькам. Запропонуйте варіанти тексту подяки.

- Вас у загін призначили серед зміни. Попередній вожатий звільнився серед зміни за сімейними обставинами. Діти його дуже полюбили, а вас зустріли насторожено.

- Дитина вранці відмовляється вмиватися.
- Ваш загін черговий в таборі.

- а) проведіть інструктаж з організації чергування. Розподіліть обов'язки і поставте перед загonom завдання чергування в таборі. Ви старший черговий вожатий в таборі.

б) підготуйте тези свого виступу по радіотрансляції.

**6. В «Методичну скарбничку вожатого загону»
доберіть:**

- три сценарії виховних заходів для різних періодів табірної зміни (із зазначенням віку вихованців, на яких спрямований захід).
- 5-6 методик діагностики розвитку колективу, адаптованих до дітей молодшого шкільного та молодшого підліткового віку.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТА САМОКОНТРОЛЮ

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Розкрийте поняття «організаційний період». В чому полягає специфіка поведінки дітей у перші дні перебування у тимчасових дитячих об'єднаннях?
3. Складіть пам'ятку для вожатого «Рекомендації щодо організації та прийому дітей».
4. Назвіть умови оптимального розселення дітей.
5. Проаналізуйте форми та зміст педагогічної роботи в організаційний період і вимоги щодо їх виконання.

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ

1. Розподіл дітей в загони, як правило, здійснюють :
  - а) за віком;
  - б) за інтересами;
  - в) за бажанням дітей;
  - г) за бажанням батьків.
2. Найбільш поширені форми знайомства дітей в ДОТ:
  - а) екскурсія;
  - б) «сніжний ком»;
  - в) вечір Зустрічі;
  - г) опитування.
3. Відображення різноманітних видів діяльності в усталеному вигляді в ДОТ:
  - а) річний план;
  - б) перспектива;
  - в) методи виховання;
  - г) план-сітка.

4. Чи можна за погану поведінку заборонити дитині купатись або йти на дискотеку?
- а) так;
  - б) іноді;
  - в) завжди;
  - г) ні.
5. Скільки разів слід дітям повторювати сказане?
- а) 1;
  - б) 2;
  - в) 3;
  - г) поки не зрозуміють.
6. На першій стадії розвитку колективу найважливіша функція вожатого:
- а) активізація активу;
  - б) спостереження за дітьми;
  - в) індивідуальний підхід;
  - г) диференційований підхід.
7. В день приїзду після тихої години, як правило, проводиться:
- а) вікторина;
  - б) міксер-програма;
  - в) відкриття зміни;
  - г) екскурсія в таборі.
8. Місцезнаходження вожатих під час купання дітей:
- а) обидва в воді;
  - б) один в воді, а інший на березі;
  - в) обидва на березі;
  - г) місце не визначено.
9. Що робити, якщо керівництво табору не практикує загонових справ?
- а) не проводити;
  - б) іноді проводити;
  - в) проводити завжди;
  - г) порадитись з дітьми.
10. Що робити, якщо деякі діти не бажають йти на дискотеку?:
- а) дозволити не йти;
  - б) всім не йти;
  - в) всім йти;
  - г) як прийдеться.

11. З чого розпочати роботу над створенням загонового куточка?

- а) оформлення;
- б) підбір рубрик;
- в) доручення дітям;
- г) обговорення з дітьми.

12. Чи потрібно в ДОТ дарувати дітям подарунки на пам'ять?

- а) так;
- б) іноді;
- в) не всім;
- г) ні.

13. Основний метод виховання в ДОТ:

- а) заохочення;
- б) покарання;
- в) переконання;
- г) традиція.

14. Які ігри на знайомство проводять в ДОТ?

- а) «Сніговий ком»;
- б) «Хрю-хрю»;
- в) лист додому;
- г) «Скалки».

15. Роль вожатого під час ранкової гімнастики:

- а) робити вправи краще за інших;
- б) слідкувати;
- в) контролювати;
- г) відпочивати.

16. Найважливіше у групі спільних уявлень, суджень, спільного розуміння значущих для неї предметів і явищ:

- а) громадська думка;
- б) переконання;
- в) метод;
- г) актив.

17. Ініціативна група вихованців, яка усвідомлює вимоги керівника колективу і допомагає в організації діяльності колективу:

- а) загін;
- б) актив;
- в) лідери;
- г) аутсайтери.

18. Прояв життєво-практичної громадської турботи про

поліпшення спільного життя, сукупність певних дій для загальної користі і радості:

- а) КТС;
- б) діяльність;
- в) дії;
- г) вправи.

19. Колективна творча справа-операція, що має місце в ДОТ, своєрідний творчий подарунок, підготовлений дітьми для інших, з проявом позитивних емоцій:

- а) сюрприз;
- б) загадка;
- в) вікторина;
- г) креатив.

20. Колективоутворення в ДОТ відбувається:

- а) плавно;
- б) повільно;
- в) швидко;
- г) як і школі.

Тема 6. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ В ПЕРІОД ЛІТНЬОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

1. Особливості психолого-педагогічної діагностики в період літньої педагогічної практики.
2. Техніка проведення психолого-педагогічної діагностики.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

1. Особливості психолого-педагогічної діагностики в період літньої педагогічної практики.

Відомо, що вивчення дітей є основою виховної роботи. Діагностика є непростотою діяльністю в умовах ДОТ, адже необхідно використовувати певні методики, фіксувати результати, робити висновки.

Ускладнення, які відчувають студенти-практиканти під час здійснення діагностичної діяльності в ДОТ умовлені специфікою їх функціонування. Концентрація і висока динаміка

всіх процесів функціонування в дитячих об'єднаннях призводить до того, що навіть досвідчені педагоги не можуть устежити за всіма процесами і подіями, що відбуваються в літньому таборі. Ще більшою мірою ускладнений достовірний аналіз накопиченої формації, це пов'язано з тим, що педагоги, що працюють в таборах, не завжди мають належну підготовку і необхідний рівень кваліфікації. Слід враховувати і високу інтенсивність педагогічної діяльності в таборах, великий обсяг функціональних обов'язків. Складні в проведенні і обробці даних діагностичні методики в специфічних умовах життєдіяльності тимчасових об'єднань дітей не прийнятні.

Вожаті в ДОТ вказують на дефіцит часу для діагностики через першочергову постійну відповідальність за дітей, необхідність нагляду, піклування, організацію діяльності та відпочинку. До того ж, навіть досвідчені педагоги, часто відчують труднощі в проведенні діагностики. Слід зауважити, що вожатий в дитячому таборі повинен використовувати нескладні, нетривалі за часом, прості в проведенні та інтерпретації методики та такі, які не обтяжують дітей.

Можна визначити декілька основних принципів ефективної діагностичної роботи:

1. Використання мінімальної кількості діагностичних методик. Інакше достовірність отриманих даних значно знижується.

2. Вказані методики повинні давати дані щодня і за максимально великим обсягом критеріїв.

3. Діагностичні методики повинні бути привабливі, значущі і цікаві для підлітків, вони не повинні бути тривалими за часом.

4. Діагностичні методики повинні бути простими у використанні та первинній обробці даних.

5. Діагностичні методики, що використовуються, повинні давати матеріал для психолого-педагогічного аналізу щодня.

6. Найпродуктивнішими, простими в проведенні та обробці даних, доступних для використання непідготовленими педагогами (перш за все студентами-практикантами) є спостереження, деякі методики дослідження міжособистісної і групової взаємодії (соціометрія), бесіди, проєктивні тести, ігрові методики для виявлення лідера (див. відповідний

матеріал, зібраний авторами) і анкетування.

7. Діагностику слід проводити невимушено, спокійно, тактовно.

Як відомо, метод науково-педагогічного дослідження — це шлях вивчення і опанування складних процесів розвитку, формування та виховання особистості. При доборі методів педагогічного дослідження особистості і колективу керуються такими вимогами:

- застосовувати поєднання методів, яке дозволяє отримати різнобічні відомості про розвиток особистості та тимчасового колективу;
- обирати методи, які забезпечать одночасно вивчення діяльності, спілкування і розвитку особистості;
- використовувати методи, які відображають динаміку розвитку певних якостей як у віковому плані, так і протягом певного проміжку часу;
- використовувати методи, які дозволяють отримати відомості про дітей з різноманітних джерел;
- застосовувати методи для аналізу не тільки процесу, його результату, а й умов, в яких він функціонує.

Розглянемо найпоширеніші з методів педагогічного дослідження особистості і колективу:

Метод педагогічного спостереження — спеціально організоване-сприймання педагогічного процесу в природних умовах. Спостереження є пряме і опосередковане, відкрите й закрите, самоспостереження. При організації спостереження важливо мати план спостереження, визначити його термін, фіксувати результати. Наукове спостереження суттєво відрізняється від звичайного, життєвого. Головними його відмінностями є такі:

- чітко визначені завдання, об'єкти, схема;
- постійно фіксується результат;
- систематично здійснюється аналіз;
- як правило, проводиться у вільний час, ненав'язливо, уважно.

Метод бесіди. Зважаючи на те, що спостереження охоплює лише зовнішні контури поведінки, а педагогу необхідно зрозуміти внутрішній світ дитини, виявити мотиви, наміри, відношення тощо, то зазвичай саме бесіда є джерелом і способом пізнання педагогічного явища шляхом безпосереднього

спілкування з особами, яких дослідник вивчає в природних умовах. Для ефективного проведення бесіди бажано мати план, основні і додаткові запитання, створити сприятливу обстановку, враховувати індивідуальні особливості співбесідника; проявити педагогічний такт, витримку та кмітливість, вміти зафіксувати бесіду. Результат бесіди варто порівняти з даними спостереження.

Метод інтерв'ю особливо корисний у тих випадках, коли дослідник наперед може бути впевнений в об'єктивності відповідей учнів. Це пояснюється тим, що інтерв'ю не передбачає постановки уточнюючих запитань, які мають місце під час звичайної бесіди. Слід враховувати, що є такі типи респондентів: несміливий, боязкий, базіка, жартівник, сперечальник, самовпевнений.

Метод анкетування використовується для отримання інформації про типовість тих чи інших явищ в педагогічному процесі. При анкетуванні дотримуються таких вимог:

- а) підбір питань, що найточніше характеризують явище і дають надійну інформацію;
- б) використання як прямих, так і непрямих запитань;
- в) виключення підказок у формуванні запитання;
- г) попередження подвійного розуміння змісту запитання;
- д) використання як закритих, так і відкритих запитань.

Також в умовах ДОТ мають місце методи психолого-педагогічного тестування, соціометрія (вивчення структури і стилю взаємовідносин у колективі), метод вивчення продуктів діяльності (зроблена з піску «фортеця»), проєктивні тести. Проєктивними вони називаються тому, що складаються з таких стимулів, реагуючи на які людина проєктує (виявляє) властивості, притаманні їй особистості. Так в ДОТ вожатому пропонується використовувати тести орієнтовно такого змісту: «Ти знайшов на галявині гаманець. Що будеш робити?»; «Ти пообіцяв батькам не палити, а товариш переконає, що це модно. Як ти вчиниш?».

Аналіз вихованості та організованості дитини можна проводити за такими показниками: якість виконання завдання, доручення; рівень сформованості навичок; ставлення до діяльності та товаришів тощо.

Основним принципом діагностики є принцип об'єктивності вивчення педагогічних явищ, який вимагає, щоб будь-які явища розглядалися в єдності з тими зовнішніми причинами і внутрішніми умовами, в яких вони виникають і виявляються.

2. Техніка проведення психолого-педагогічної діагностики.

Методика проведення педагогічного спостереження в умовах ДОТ.

Необхідно систематично накопичувати відомості, щоб надати об'єктивну характеристику поведінки свого вихованця. В умовах табору робити це нескладно - діти практично завжди знаходяться в обмеженому просторі; педагог знаходиться поряд з ними; діяльність така різноманітна, що дозволяє дитині проявити себе з різних сторін; неформальність взаємодій дає можливість спостерігати звичайну поведінку дитини. Очевидно, що спостерігати і описувати поведінку кожної дитини немає ні можливості ні сенсу. Треба виявити в перші дні 10-15 дітей, які вимагають особливої педагогічної підтримки, у яких не складаються відносини з однолітками і педагогами, яким незатишно і некомфортно в таборі. Потім в робочому щоденнику або окремому зошиті робити записи щодо цих дітей.

Правильний опис поведінки містить точну вказівку того, що учень робить, порушуючи поведінку, коли він звичайно це робить. Також важливо знати, як часто має місце подібна поведінка. Наприклад, вам здається, що Вітя «весь час» грає в карти і не бере участі в загонових справах. Але якщо письмово фіксувати його поведінку протягом декількох днів, то виявиться, що він грав в карти тільки три рази, а ще три рази брав участь в різних програмах.

Те що робить учень, повинно бути стисло сформульовано без суб'єктивних додавань, без емоцій. Педагог бачить поведінку дитини крізь призму своїх емоцій і невідповідності цієї поведінки очікуваному або належному. Треба бути об'єктивним. Не бажано використання визначень «неможливий», «розсіяний», «інфантильний», «нетовариський», «вибуховий». Описуючи поведінку, слід уникати суб'єктивних тверджень і ярликів, треба, використовуючи емоційно нейтральні, об'єктивні слова, а записи робити в позбавленій індивідуальності, неемоційній манері. Перевіркою об'єктивності є таке: якщо опис є таким же, як і реальність, яку можна показати за допомогою відеокамери і магнітофона, опис точний. Ніяка відтворююча техніка не може зафіксувати такі речі, як «неуважна» поведінка або «нетовариськість».

Спостерігати поведінку обраних дітей слід якомога більш тривалий період в найрізноманітніших місцях: в їдальні, на

пляжі, під час підготовки і проведення дозвільних і танцювальних програм, під час гри і т.п. Бажано збирати інформацію щодо них у інших педагогів і дітей.

Зібраний протягом декількох днів і систематизований матеріал спостережень дозволить зробити аналіз причин тієї або іншої поведінки дитини, знайти способи її корекції.

Існує багато способів досліджень міжособистісної і групової взаємодії. Вожаті часто використовують збір інформації за допомогою анкетування, проведення різних опитувальників, методик, соціометрії. Запропоновані нижче варіанти соціометрії і опитувальників апробовані вожатими в ДОТ.

Колектив, група – це завжди живий організм, що існує за своїми, властивими для нього законами. Люди, що входять в нього, не можуть там знаходитися в однакових позиціях відносно один одного. Кожний його член відповідно до своїх ділових і особистих якостей, свого статусу, має певне положення в системі групових і міжособистісних відносин. Для більш глибокого розуміння міжособистісних відносин в колективі можна провести соціометричне дослідження.

Соціометрія – метод дослідження міжособистісних відносин (формальних і неформальних, емоційних і ділових) в малих групах, колективах, організаціях.

В середині табірної зміни, коли діти вже достатньо взнали один одного, склалися певні групи, виявилися лідери, можна використовувати метод соціометрії для визначення міжособистісних відносин. Треба запропонувати дітям запитання, відповідаючи на які, вони можуть використовувати не більше трьох прізвищ членів колективу.

1. Кого б ви запросили на свій день народження?
2. З ким би ви пішли чергувати на території, в їдальні?
3. З ким би ви хотіли оселитись в одній кімнаті?

Для обробки результатів буде створена наступна таблиця:

№	П.І. та по Б.	1	2	3	4	5		37
1	Петров В.С.		2	1	3			
2	Іванов Ф.Е							
3	Сидоров С.І.	1	1		1			
4	Захаров З.О.		2					
5								
	Кількість виборів							

В графах напроти своїх прізвищ відзначають номер тих, кого вибрали, і ставлять 1, якщо вибір був один раз, 2 - вибір двічі, 3 - вибір три рази. Потім результати кожного заносяться в таблицю. Наприклад, Петров вибрав 2 рази Іванова, 1 раз Сидорова, 3 рази Захарова і 3 рази Кирилова. В той же час Петров був вибраний 2 рази Івановим, 1 разів Сидоровим, не вибраний жодного разу Захаровим і був 3 рази вибраний Кириловим.

Після того, як всі результати перенесені в таблицю, треба визначити статус кожного, склавши всі числа в кожній колонці по горизонталі. За допомогою цих результатів можна побудувати соціограму «мішень». Для цього креслять чотири концентричні кола, вони називаються зонами.

- 1 зона - зона «зірок» (максимальна сума балів);
- 2 зона - зона «переваги» (статус вище середнього);
- 3 зона - зона «нехтують» (статус нижче середнього);
- 4 зона - зона «ізолюваних».

Примітка: в ході дослідження вожатий повинен бути уважним і обережним, не виносити результати на обговорення, оскільки діти, що опинилися в зоні «ізолюваних» можуть піддаватися насмішкам з боку інших. Отримані результати повинні стати джерелом роздуму для вожатого, початком перегляду свого ставлення до деяких дітей в загоні.

Відповідь на 3 запитання не повинна обмежуватися статевими межами, Дівчинка може написати прізвище хлопчика, а хлопчик - прізвище дівчинки, Вожатий може запропонувати і свої запитання. Запитання повинні бути значущими для дітей.

Методика «Палітра інтересів»

Мета: виявити спрямованість інтересів дитини 5-15 років, дозволить більш об'єктивно визначити здібності, інтереси і характер обдарованості дитини.

Інструкція. Відповіді на запитання помістити в бланк відповідей:

- подобається +
- дуже подобається ++
- не подобається -

Текст анкети

Чи подобається тобі:

1. Вирішувати логічні задачі і задачі на кмітливість.
2. Читати самостійно (слухати, коли тобі читають) казки, розповіді, повісті.
3. Співати, займатися музикою.
4. Займатися фізкультурою.
5. Гратися разом з іншими дітьми в різні колективні ігри.
6. Читати (слухати, коли тобі читають) розповіді про природу.
7. Робити що-небудь на кухні (мити посуд, допомагати готувати їжу).
8. Гратися з технічним конструктором.
9. Вивчати мови, цікавитися і користуватися новими, незнайомими словами.
10. Самостійно малювати.
11. Гратися в спортивні рухливі ігри.
12. Керувати іграми дітей.
13. Ходити в ліс, поле, спостерігати за рослинами, тваринами, комахами.
14. Ходити в магазин за продуктами.
15. Читати (слухати, коли тобі читають) книги про техніку, машини космічні кораблі та інше.
16. Гратися в ігри з відгадуванням слів (назви міст, тварин).
17. Самостійно складати історії, казки, розповіді.
18. Дотримуватися режиму дня, робити зарядку зранку.
19. Розмовляти з новими, незнайомими людьми.
20. Доглядати за домашнім акваріумом, утримувати птахів, тварин (собак, кішок тощо).
21. Прибирати за собою книги, зошити, іграшки і т.д.
22. Конструювати, малювати проекти літаків, кораблів та ін.
23. Знайомитися з історією (відвідувати історичні музеї).
24. Самостійно, без спонукання з боку дорослих, займатися різними видами художньої творчості.
25. Читати (слухати, коли тобі читають) книги про спорт, дивитися спортивні телепередачі.
26. Пояснювати щось іншим дітям або дорослим людям (переконувати, сперечатися, доводити свою думку).

27. Доглядати за домашніми тваринами і рослинами, допомагати їм, лікувати їх тощо.
28. Допомогати дорослим прибирати в квартиру (витирати пил, підмітати підлогу тощо).
29. Рахувати самостійно, займатися математикою.
30. Знайомитися із суспільними явищами і міжнародними подіями.
31. Ігри-драматизації, участь у постановці спектаклів.
32. Займатися спортом у секціях і гуртках.
33. Допомогати іншим людям.
34. Працювати в саду, на городі вирощувати рослини.
35. Допомогати комусь шити, вишивати, прати або займатися цим самостійно.

Бланк відповідей

Техніка і математика	Гуманітар на сфера	Художня діяльність	Фізична культура і спорт	Комуніка- тивні інтереси	Природа	Домашні обов'язки
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	32	33	34	35

Обробка результатів. Порахувати кількість (+) і (-) по вертикалі. ((+) і (-) взаємно скорочуються).

Здібності, що набрали найбільше число (+), домінують.

В обдарованої дитини інтереси у всіх сферах можуть бути однаково добре виражені.

У деяких дітей спостерігається відсутність схильностей до яких-небудь сфер.

Методика вивчення ціннісно – орієнтаційної єдності (ЦОЄ)

Зважаючи на те, що в ДОТ переважно російськомовні діти, пропонуємо прислів'я російською мовою:

Бедность не порок.

Гусь свинье не товарищ.

Время – деньги.

Говорить правду - терять дружбу.

Всяк сверчок знай свой шесток.

Горбатого могила исправит.
Дают - бери, бьют - беги.
Две собаки грызутся, третья не приставай.
Работа не волк, в лес не убежит.
Дело делай, а от дела не бегай.
Дружба дружбой, а служба службой.
Друзья познаются в беде.
Золото и в грязи блестит.
Лучше синица в руке, чем журавль в небе.
Моя хата с краю, ничего не знаю.
Не в деньгах счастье.
Не в свои сани не садись.
Не имей сто рублей, а имей сто друзей.
Правда в огне не горит и в воде не тонет. Правда -
хорошо, а счастье лучше.
Простота хуже воровства.
Работа любит дураков.
Риск - благородное дело.
Рыба ищет где глубже, а человек, где лучше.
С волками жить - по волчьей выть.
Своя рубашка ближе к телу.
Скупость - не глупость.
Старый друг - лучше новых двух.
Стыд не дым, глаза не выест.
С кем поведёшься, то того и наберёшься.
Руби дерево посебе.
Не место красит человека, а человек место.
Худой мир лучше доброй ссоры.
Что наша честь, если нечего есть.
Чужое добро и впрок не идёт.
Яблоко от яблони недалеко падает.
От трудов праведных не наживёшь палат каменных.
Закон - что дышло, куда поведёшь, туда и вышло.
Опрацювання результатів. Для визначення рівня ЦОЄ
необхідно поррахувати процент спів падання думок для кожного
висловлювання за формулою $S=K: P$, де P – кількість опитаних,
 K – кількість спів падань. Потім всі значення додають і
отриману суму ділять на кількість суджень.

Інтерпретація. Мінімальне значення $C=50\%$ низький рівень єдності; максимальне значення $C=100\%$ високий рівень єдності.

Експрес-діагностика схильності до невмотивованої тривожності (В. В. Бойко)

Інструкція. На запропоновані 11 ситуацій вам необхідно дати відповідь «так» чи «ні».

Опитувальник.

1. У дитинстві ви були похливаю, боязкою дитиною.
2. Дитиною ви боялися залишатися один в будинку (можливо, боїтеся і зараз).
3. Вас іноді переслідує думка, що з вами може статися щось страшне.
4. Ви боїтеся грози або чужої собаки.
5. У вас часто буває почуття значного внутрішнього занепокоєння, відчуття можливої біди, неприємності.
6. Вам страшно спускатися в темний підвал.
7. Вам часто сняться страшні сни.
8. У вашій уяві зазвичай виникають неприємні думки, коли близькі без попередження затримуються.
9. Ви найчастіше турбуєтеся, як би чого не сталося.
10. Ви дуже переживаєте, коли близькі їдуть на відпочинок, у відрядження, за кордон.
11. Вам страшно літати літаком (або їздити потягом).

Обробка та інтерпретація результатів. Чим більше ствердних відповідей ви дали, тим виразніше виражена дисфункціональність обговорюваного стереотипу емоційної поведінки.

10-11 балів – необґрунтована тривожність виявляється яскраво і стала невід’ємною частиною вашої поведінки;

5-9 балів – у вас є деяка схильність до тривожності;

4 бали і менше – схильності до тривожності немає.

Анкета «Допиши речення»

1. Найяскравіше враження за ці дні у мене _____.
2. З проведених справ мені найбільше сподобалося бо _____.
3. Найбільше я розчарувався в _____.
4. Про тих людей, які мене оточують, я можу сказати _____.
5. Я буду протестувати і обурюватися, якщо _____.
6. Я буду радий, якщо _____.
7. Для свого заgonу я хочу запропонувати _____.

8. Якби я був вожатим, то я _____,
ну, а якщо начальником табору, то _____.

Методика «Який ти друг?»

Інструкція. Відповідайте на запитання і підрахуйте отримані бали

1. Ви знаєте багато історій про своїх приятелів і:

- а) розповідаєте їх іншим (1 б.);
- б) розповідаєте, не називаючи імен (2 б.);
- в) залишаєте при собі (3 б.)

2. Ваш друг часто бере у вас підручники, навчальне приладдя, але ніколи не поспішає повернути. Зараз він хотів би взяти у вас на деякий час дорогу книгу. Ви:

- а) дасте (2 б.);
- б) скажете, що у вас її немає (1 б.);
- в) відмовите, пояснивши причину (3 б.).

3. Друг випадково зламав вашу улюблену річ. Що зробите:

- а) будете вдавати, що нічого не відбулося (3 б.);
- б) попросите оплатити втрату (2 б.);
- в) влаштуєте невеликий скандал (1 б.).

4. Ваш друг спілкується з людиною, що вам несимпатична. Ви:

- а) припините бачитися з другом (2 б.);
- б) продовжите дружні стосунки (3 б.)
- в) скажете, що він повинен вибрати між вами і тією людиною (1 б.).

5. Ви розумієте, що у вашого друга через його ставлення до навчання можуть бути неприємності. Ви:

- а) порвете стосунки з ним, щоб не постраждати і самому (1 б.);
- б) відверто поговорите з ним (3 б.);
- в) продовжите дружбу, як і раніше (2 б.).

6). Вважаєте, що справжній друг повинен:

- а) ділитися з вами всім (1 б.);
- б) говорити все, що хоче (3 б.);
- в) залишати свої думки і проблеми при собі (2 б.).

7). Ваш друг забув гроші на сніданок. У вас є гроші. Ви:

- а) почастиєте його, бо це вам приємно (2 б.);
- б) почастиєте його з радістю (3 б.).

8). Ви хочете позичити гроші в друга:

- а) натякнете здалеку (1 б.);
- б) попросите в борг (2 б.);
- в) нічого не скажете (3 б.).

9). Ваш друг купив обновку, яка, як вам здається, йому не личить. Ви:

- а) скажете, що вона не личить (1 б.);
- б) поясните, чому не личить (2 б.);
- в) нічого не скажете (3 б.).

10). Ви вважаєте, що ваш друг:

- а) кращий за вас (2 б.);
- б) гірший за вас (1 б.);
- в) такий же, як і ви (3 б.).

Підбиття підсумків. Порахуйте бали.

21-30 балів - ви дійсно гарний друг. Ваші друзі вірять і захоплюються вами. Можете сподіватися, що вони прийдуть вам на допомогу. Зрозуміло, якщо і ви будете робити так само.

15-30 балів - у вас є друзі, але ви іноді не виявляєте належного розуміння. Пробуйте ставити себе на їх місце.

10-14 балів. Ви схильні більше звертати увагу на себе, ніж на оточуючих. Це бар'єр для справжньої дружби. Слід проявляти більше інтересу до інших людей.

Методика «Діагностика прийняття інших (за шкалою Фейя)»

Інструкція. Уважно прочитайте запропоновані судження. Варіанти відповідей запропоновані на окремому бланку. Для того, щоб продемонструвати ступінь Вашої згоди із поставленим запитанням, використовуйте запропоновану шкалу:

- завжди – 5 балів;
- часто – 4 бали;
- іноді – 3 бали;
- випадково – 2 бали;
- дуже рідко – 1 бал.

Опитувальник

1. Людей досить легко ввести в оману.
2. Мені подобаються люди, з якими я знайомий (а).
3. У наш час люди мають дуже низькі моральні принципи.
4. Більшість людей думають про себе лише позитивно, рідко замислюючись над своїми негативними рисами.

5. Я почуваю себе комфортно практично із будь-якою людиною*.
  6. Все, про що говорять люди у наш час, зводиться до розмов про фільми, телебачення та інші дурні речі подібного типу.
  7. Якщо будь-хто почав поблажливо ставитись до інших людей, то вони одразу перестають його поважати.
  8. Люди думають лише про себе.
  9. Люди завжди чимось незадоволені і шукають чогось нового.
  10. Дивакуватість більшості людей важко витерпіти.
  11. Людям безумовно потрібен сильний та розумний лідер.
  12. Мені подобається самотність, я люблю бувати далеко від людей.
  13. Люди не завжди поводять себе чесно по відношенню до інших людей.
  14. Мені подобається бувати з іншими людьми*.
  15. Більшість людей дурні та непослідовні.
  16. Мені подобається спілкуватися із людьми, які мають протилежні погляди ніж я*.
  17. Кожен хоче бути приємним для іншої людини*.
  18. Люди часто собою незадоволені.
- Зворотні судження позначені зірочкою (*).

Обробка і інтерпретація результатів. 60 балів і більше – високий показник прийняття інших людей; 45 – 60 балів – середній показник прийняття інших із тенденцією до високого; 30 – 45 балів - середній показник прийняття людей із тенденцією до низького; 30 балів і нижче – низький показник прийняття інших.

Рекомендації щодо написання характеристики загону.

Характеристика загону має віддзеркалювати динаміку розвитку дитячої групи, зміст та характер педагогічних впливів, що призвели до зрушень у її структурі. Характеристика складається на підставі діагностичних процедур, що здійснює вожатий протягом усієї зміни.

Можна рекомендувати наступну програму вивчення загону (план характеристики):

1. Склад загону: загальна кількість членів загону (з них хлопчиків і дівчаток), їх середній вік, наявність членів тієї або

іншої дитячої організації, соціальна характеристика складу, загальний культурно-пізнавальний рівень вихованців.

2. Управління загonom: принципи управління, структура загону і органів самоврядування; якими методами здійснювалося педагогічне керівництво загonom.

3. Міжособистісна структура загону: загальна характеристика міжособистісної структури; наявність лідерів і їх коротка характеристика; наявність малих контактних груп і їх спрямованість, мотиваційна основа і склад, взаємовідношення малих контактних груп і динаміка їх розвитку.

4. Процеси колективоформування: динаміка розвитку загону, кризові прояви при зміні стадій; емоційний стан загону протягом зміни і його динаміка; характеристика спільної діяльності і групової активності; співпереживання з приводу успіхів або невдач свого та інших загонів; прояв критики і самокритики; прояв відчуття гордості за свій загін.

5. Конфліктні ситуації між дітьми, способи їх вирішення; приклади девіантних проявів в поведінці вихованців; опис і аналіз найскладніших педагогічних ситуацій, що виникали в загоні і таборі.

Для проведення психолого-педагогічних досліджень пропонується декілька апробованих методик (див. публікації авторів).

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

1. Складіть програму дій вожатого для:

- знайомства дітей;
- знайомства з табором;
- прийняття норм і правил;
- формування уявлень про перспективи діяльності в ДОТ.

2. В *«Методичну скарбничку вожатого загону» доберіть:*

- сценічні ігри, масовки, забави.
- народні, національні ігри.
- ігри на місцевості.
- спортивні ігри.
- ігрові програми та комбіновані ігрові естафети.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТА САМОКОНТРОЛЮ

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ

Спростуйте або підтвердіть судження

1. Заохочення це прийом стимулювання діяльності вихованців.
2. А.С. Макаренко визначив етапи розвитку колективу залежно від структури групи.
3. Актив — це ініціативна група вихованців, яка усвідомлює вимоги керівника колективу і допомагає в організації діяльності колективу.
4. В ДОТ слід уникати методу покарання.
5. Вечір знайомств в ДОТ є традиційним заходом.
6. Власник ТДО враховує стандарти змісту освіти, особливості вихованців, побажання батьків.
7. До традицій загону можна віднести галстуки, значки, емблеми, капелюшки.
8. Головний обов'язок вожатого – відповідальність за життя і здоров'я дітей.
9. Громадська думка колективу — наявність спільних уявлень, суджень, спільного розуміння значущих для нього предметів і явищ.
10. Діти іноді проявляють агресію: малюки – фізичну; підлітки – поведінкову; старші підлітки – вербальну.
11. За час табірної зміни можуть мати місце кризи періоду.
12. Загоновий куточок в ДОТ оформляє вожатий.
13. Заохочення – це засіб педагогічного впливу на вихованця, який передбачає позитивну оцінку його поведінки з позицій інтересів його однокласників та з метою закріплення позитивних якостей.
14. Заохочення – це метод винагороди за добрі вчинки.
15. Заохочення – це метод виховання, який передбачає винесення вихованцю подяки.
16. Колективні творчі справи – це, передусім, прояв життєво-практичної громадської турботи про поліпшення спільного життя, це сукупність певних дій на загальну користь і радість
17. Колективною вважається діяльність тоді, коли відбувається диференціація інтересів кожного члена групи.

18. Колективоутворення в ДОТ має стрімку динаміку.
19. Мета ТДО – організація дозвілля, відпочинку, зміцнення здоров'я дітей.
20. Метод впливу на свідомість, почуття, поведінку особистості через наслідування – це диспут.
21. Метод обговорення конкретних знань, фактів, подій, вчинків, який передбачає участь двох сторін – вихователя і вихованців – це бесіда.
22. Переконавання та заохочення це – методи стимулювання.
23. Привчання, доручення, вправи відносять до методів формування свідомості.
24. Статистичні методи педагогічного дослідження спрямовані на вивчення структури і стилю взаємовідносин у колективі.
25. Мікрогрупа в ДОТ – це 5 – 7 дітей, що ефективно взаємодіють.
26. На першій стадії педагогічного впливу важлива постановка до вихованців педагогічних вимог, рішучих за формою, зрозумілих за змістом, з певними елементами навіювання.
27. На другій стадії розвитку колективу (за А.С. Макаренком) вимоги педагога підтримуються частиною вихованців, актив ставить вимоги до товаришів і самих себе.
28. Педагогічна вимога, суспільна думка, привчання, вправи, ділові ігри, створення виховних ситуацій відносять до методів контролю, самоконтролю, самооцінки діяльності і поведінки.
29. План-сітку загону складає вожатий загону.
30. План-сітку загону складають діти.
31. Ранжування використовують, щоб детально ознайомитись з думкою класу про кожного учня.
32. Результати виховання легше діагностувати, ніж результати навчання.
33. Результати виховання не завжди однозначні і прогнозовані.
34. Серед ознак ТДО – нестандартність форм роботи.
35. Серед ознак ТДО – певний вік дітей.
36. Система перспективних ліній — це послідовно поставлені перед колективом цілі, досягнення яких викликає

перехід від простого задоволення до глибокого почуття обов'язку.

37. Система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей визначається категорією «мораль».

38. Тестування це спеціально організоване сприймання педагогічного процесу в природних умовах.

39. Сюрприз – колективна трудова справа-операція: творчий подарунок, підготовлений дітьми та їх старшими друзями на радість іншим.

40. ТДО – група дітей, що виникла в певному місці, в певний час для досягнення конкретних цілей за невеликий термін функціонування.

41. ТДО є шкільним закладом.

42. ТДО передбачає тільки автономне функціонування.

43. Термін 1- 10 днів в ДОТ називають організаційним.

44. Третім етапом виховання є формування поглядів і переконань.

Тема 7. ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ У ТИМЧАСОВИХ ОБ'ЄДНАННЯХ ДІТЕЙ.

1. Гра як соціально-педагогічне явище. Умови для виховання і навчання у грі.

2. Класифікація ігрових форм.

3. Позиція педагога в організації та управління ігрової діяльності дітей.

4. Методика організації шоу-програм.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

1. Гра як соціально-педагогічне явище. Умови для виховання і навчання у грі.

Слова «гра», «грати» в українській мові надзвичайно багатозначні. Слово «гра» означає розвагу, але часто вживається і в переносному значенні (наприклад, «гра долі», «гра природи»). «Грати» — це й виконувати якийсь музичний твір на певному інструменті, і роль у п'єсі, виставі. Слово

«грати» може передавати відтінок легковажності дій особи («грати з вогнем», «грати з людьми»); удаваності («грати комедію»); драгівних дій («грати на нервах»); ризику («грати з життям») тощо. Вживають його і для передачі особливої яскравості й краси природи («сонце грає на воді», «хвиля грає» та ін.).

Недаремно гру називають королевою дитинства. Без гри і романтики дітям жити нудно, нецікаво. У грі діти й підлітки намагаються перевірити свою силу і спритність; реалізують бажання фантазувати, відкривати таємниці й прагнуть до чогось далекого й прекрасного. За вмілого використання гра може стати незамінним помічником педагога. На думку педагогів і психологів, при виконанні ролі вірець поведінки у змісті ролі стає водночас еталоном, з яким дитина сама порівнює свою поведінку, контролює.

Гра завжди відбувається немовби у двох часових вимірах: у теперішньому й майбутньому. З одного боку, вона дарує радість, слугує задоволенню актуальних невідкладних потреб, з другого, — завжди спрямована у майбутнє, оскільки в ній формуються чи закріплюються властивості, вміння, здібності, потрібні особистості для виконання соціальних, професійних, творчих функцій у майбутньому. Скрізь, де є гра, вирує здорове, радісне дитяче життя.

Зміст гри полягає в досягненні поставленої мети. У грі дитина навчається долати труднощі, пізнає оточення, шукає вихід з тієї чи іншої ситуації. Такі ігри формують дітей-організаторів, які наполегливо прагнуть досягти мети, ведуть за собою інших.

Безперечно, гра є важливим засобом не лише відпочинку, а й творчого пізнання навколишнього життя.

Психологи розглядають гру як складне соціально-психологічне явище. Потреба особи в грі і здатність включитися в гру характеризуються особливим баченням світу. Гра – норма для дитини чи підлітка, а саме, нормальна форма засвоєння соціальних взаємовідносин і ролей. Гру можна розглядати і як форму самоутвердження в суспільстві.

Гра може бути частиною будь-якого виду людської діяльності. Цю її особливість суспільство завжди використовувало як засіб навчання дітей і дорослих трудових процесів, військової справи, пізнання та ін. Учені зазначають, що гра може стати засобом самооновлення, самовдосконалення, подолання

внутрішнього конфлікту, а також стимулювання піднесеного настрою, активної мобілізації людей.

Педагогічні ігри можна й доцільно широко використовувати як засіб навчання, виховання і розвитку школярів. Будь-яка гра є засобом розвитку уваги, спостережливості, кмітливості. Збільшення розумового навантаження змушує замислитися над тим, як підтримати в учнів інтерес до матеріалу, що вивчається, їх активність протягом усього року. Важливу роль тут можуть відіграти дидактичні ігри з будь-якого предмета.

Ідею змагання за бальною системою покладено в основу багатьох розважальних ігор: «КВК», «Що? Де? Коли?», «Щасливий випадок», «Поле чудес» та ін.

Гра — це творчість і водночас праця. У процесі гри в дитячій формуються звичка зосереджуватися, самостійно мислити, розвивається увага, прагнення до знань. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються: пізнають, запам'ятовують нове, орієнтуються в незвичайних ситуаціях, розвивають уяву, фантазію. Навіть найпасивніші діти включаються в гру з великим бажанням, докладаючи всіх зусиль, щоб не підвести товаришів.

Під час гри діти завжди дуже уважні, зосереджені й дисципліновані. Тому застосування на уроці дидактичних ігор та ігрових моментів робить процес навчання цікавішим, створює в дітей бадьорий робочий настрій, полегшує подолання труднощів у засвоєнні навчального матеріалу. Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких розв'язується те чи те розумове завдання, підтримують і підсилюють інтерес дітей до навчального предмета. Гра – це могутній незамінний важіль розумового розвитку дитини.

Гра – одна з найважливіших сфер життєдіяльності дитини, підлітка. Зливаючись з працею, навчанням, мистецтвом, спортом, вона забезпечує необхідні емоційні умови для всебічного гармонійного розвитку особистості, є інструментом виховання, що дає змогу якнайповніше враховувати вікові особливості дітей і підлітків, розвивати ініціативу й самодіяльність, створювати атмосферу свободи, творчого розвитку в колективі та умови для саморозвитку.

Гра - явище багатогранне, її можна розглядати як особливу форму існування всіх без винятку сторін життєдіяльності колективу. Ігрова діяльність - це особлива сфера людської активності, в якій особистість не має жодної іншої мети, крім як

мати втіху. Природа створила дитячі ігри для всебічної підготовки до життя. Тому вони мають генетичний зв'язок з усіма видами діяльності людини і є специфічно дитячою формою і пізнання, і праці, і спілкування, і мистецтва, і спорту. Звідси й назви ігор: пізнавальні, інтелектуальні, будівельні, музичні, художні, рухливі, спортивні, комп'ютерні, гра-праця, гра-спілкування, ігри-драматизації тощо.

2. Класифікація ігрових форм.

В структурі дитячого дозвілля ігрова діяльність займає пріоритетне місце. Гра - процес багатогранний. Це і самостійна діяльність дитини, і засіб спілкування, виховання формування та згуртування колективу, метод організації різноманітних форм та видів іншої діяльності. Вожатому потрібно знати і вміти використовувати досить велику кількість ігор. Щодо підбору ігор, які потрібно використовувати у дитячому оздоровчому закладі, то їх різноманітність та різноплановість залежить від умов табору, віку дітей, виховних завдань, які вирішує заклад та вожатий. Добре, якщо в арсеналі вожатого є:

1. Ігри для знайомства та згуртування дітей.
2. Рухливі ігри.
3. Пізнавальні та інтелектуальні ігри.
4. Ігри в негоду, в приміщенні.
5. Сценічні ігри, масовки, забави.
6. Ігри з музичним супроводом, ігри-пісня, ігри-танці.
7. Ігри під час прогулянок, туристичних походів.
8. Ігри на пляжі, воді.
9. Ігри під час тривалих поїздок у автобусі, поїзді.
10. Народні, національні ігри.
11. Ігри на місцевості.
12. Спортивні ігри.
13. Ігрові програми та комбіновані ігрові естафети.

3. Позиція педагога в організації та управлінні ігровою діяльністю дітей.

Гра для вожатого, педагога-організатора повинна бути засобом виховання. Підбір та використання ігор мають відповідати вирішенню конкретних завдань та забезпеченню змістовного дозвілля дітей. При виборі гри слід враховувати:

- вікові та індивідуальні особливості дітей;

- настрої та бажання дітей;
- умови проведення та наявність необхідного інвентарю.

Перед початком гри в доступній формі ознайомте учасників з правилами, порядком проведення гри та очікуваним результатом. У разі об'єднання в команди, вибору ведучих, капітанів тощо скористайтеся жеребкуванням або лічилками. Для дотримання дисципліни та порядку при проведенні гри використовуйте у разі необхідності умовні сигнали: свисток, помах руки (прапорця), зупинку музичного супроводу, плеск долонь тощо. Ваше місце у грі повинно бути активним: безпосередня участь, ведучий, капітан, уболівальник тощо. За необхідності, додайте до гри елементів загадковості, несподіваності, романтики, творчості. По завершенню гри слід оголосити її результати та провести аналіз. Слід відзначити не лише переможців, а й переможених.

Приклади найбільш розповсюджених ігрових форм та їх педагогічних можливостей надані надалі в додатках (див. додаток Е).

4. Методика організації шоу-програм.

В ДОТ мають місце різні форми організації таких заходів:

- 1) міжтабірні форми (ця форма використовується рідко);
- 2) загальнотабірні форми (всі загони беруть участь в творчій розважальній програмі);
- 3) міжзагонова форма (беруть участь два, або більше загонів).

За способом підготовки та рівнем імпровізації:

- 4) шоу, підготовлені певним чином раніш: концерти, спектаклі, конкурси;
- 5) шоу, що містять елементи імпровізації: Міс Табору, КВК тощо;
- 6) шоу, що не передбачають підготовки і містять імпровізацію.

Структура заходу: настрої залу (ігри з рухами, промовки); творча зав'язка (світлова, музична, театральна інтрига); основна дія; робота з глядачами під час пауз; логічне завершення заходу; кульмінаційне емоційне завершення.

Вимоги до ведучого: висока емоційність, чіткість мови, відкрита поза, контакт очей з залом, виразна міміка та пластика, динамізм, рівень культури та манери.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

1. Підготуйте для проведення в групі 2-3 гри. Проведіть, зробіть самоаналіз.

2. Ділова гра «Розроблення колективних творчих справ» (в мікрогрупах).

Алгоритм проведення ділової гри:

Робота над проектом – 20 хв.

Використовуючи слова контрольної картки,:

- придумати назву колективної творчої справи;
- означити її спрямування та форму;
- окреслити вікову групу, на яку орієнтований захід;
- визначити мету заходу;
- визначити місце та час проведення КТС;
- продумати обладнання до заходу;
- конкретизувати зміст підготовчого етапу;
- скласти план проведення заходу;
- продумати приклади конкурсів (завдань);
- підготувати презентацію проекту.

Презентація проекту (5-7 хв.)

- повідомити слова контрольної картки, назву, форму КТС, її мету та вік вихованців, на яких вона спрямована;
- описати методику підготовки, викласти основний зміст КТС;
- довести, що запропонована КТС має виховні можливості;
- провести з групою фрагмент КТС.

Колективний аналіз роботи мікрогруп за планом:

- Що вам сподобалося більше за все?
- Що не сподобалося, чому?
- Кому треба сказати «дякую»?
- Ваші пропозиції і побажання.

Підведення підсумків.

Критерії оцінювання роботи мікрогрупи:

- організаційні вміння;

- продуманість;
- дотримання умов гри (форма, спрямування, вікова група тощо);
- активність мікрогрупи під час презентації;
- оригінальність.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТА САМОКОНТРОЛЮ

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Розкрийте педагогічне значення гри.
2. Надайте класифікацію ігрових форм.
3. Розкрийте роль вожатого в організації та управлінні ігровою діяльністю дітей.
4. Наведіть приклади найбільш розповсюджених ігрових форм та їх педагогічних можливостей.
5. Розв'яжіть педагогічні задачі, ситуації:
  - Що робити, якщо вожатий нижчий за зростом від своїх дітей із загону?
  - На зборі загону діти шумлять, відмахуючись від комарів. Який тут знайти вихід?
  - Що робити, якщо вночі у дитини почався приступ апендициту?
  - Як бути, якщо дитину нудить при їзді, коли ваш загін їде на екскурсію в автобусі?
  - Як бути, якщо у батьківський день до Васі ніхто не приїхав і він залишився без гостинців?
  - Як умовити дитину залишитись у таборі? Вона хоче додому, але батьки у від'їзді?
  - Як бути, якщо загін програв у КВК?
  - Як потрібно поводитись з хлопчиком (дівчинкою), який хворий на енурез?
  - На початку зміни Ви дали гроші у позичку дівчинці із загону. Вона пообіцяла їх повернути до кінця зміни, коли за нею приїдуть батьки. Але ось і кінець зміни і дівчинка пояснила, що мама не зможе приїхати, а за нею приїде керівник групи. Але про повернення грошей нічого не каже. Як повинен зреагувати вожатий?

ДОДАТКИ

ЗАКОН УКРАЇНИ
«ПРО ПОЗАШКІЛЬНУ ОСВІТУ»

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, N 46, ст.393)

(Додатково див. Закон N 2120-III (2120-14) від 07.12.2000, ВВР, 2001, N 2-3, ст.10)

Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 2905-III (2905-14) від 20.12.2001, ВВР, 2002, N 12-13, ст.92

N 380-IV (380-15) від 26.12.2002, ВВР, 2003, N 10-11, ст.86

N 860-IV (860-15) від 22.05.2003, ВВР, 2003, N 37, ст.300

N 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003, ВВР, 2004, N 17-18, ст.250

N 2626-IV (2626-15) від 02.06.2005, ВВР, 2005, N 28, ст.372

N 876-V (876-16) від 05.04.2007, ВВР, 2007, N 27, ст.363

У тексті Закону слова «Міністерство економіки України» в усіх відмінках замінено словами «центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики» у відповідному відмінку згідно із Законом N 860-IV (860-15) від 22.05.2003

Цей Закон відповідно до Конституції України визначає державну політику у сфері позашкільної освіти, її правові, соціально-економічні, а також організаційні, освітні та виховні засади.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

Для цілей цього Закону вживаються такі терміни:

система позашкільної освіти — освітня підсистема, що включає державні, комунальні, приватні позашкільні навчальні заклади; інші навчальні заклади як центри позашкільної освіти у позаурочний та позанавчальний час (загальноосвітні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні та вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації); гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів, навчально-виробничих комбінатів, професійно-технічних та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації; клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші

навчальні заклади, установи; фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти; відповідні органи управління позашкільною освітою і науково-методичні установи;

позашкільна освіта — сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах;

позашкільний навчальний заклад — складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формує вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів;

філії позашкільного навчального закладу — структурно відокремлені підрозділи позашкільного навчального закладу, що знаходяться поза межами розташування основного позашкільного навчального закладу і виконують таку ж освітню діяльність, як основний позашкільний навчальний заклад в цілому або за окремими її напрямками;

педагогічне навантаження педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів — час, призначений для здійснення навчально-виховного процесу педагогічними працівниками позашкільного навчального закладу;

освітня діяльність позашкільного навчального закладу — процес надання знань, формування вмінь і навичок з різних напрямів позашкільної освіти, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей відповідно до задатків та запитів особи;

вихованці — особи, які відвідують гуртки, клуби, творчі об'єднання, секції позашкільного навчального закладу за інтересами, здібностями та нахилами, отримують допрофесійну підготовку;

учні — особи, які відвідують класи та інші творчі об'єднання позашкільного навчального закладу, навчально-виховна робота в яких організована у формі класно-урочної або іншої системи;

слухачі — особи, які проводять дослідницьку, пошукову

та експериментальну роботу з різних проблем науки, техніки, мистецтва.

Стаття 2. Законодавство України про позашкільну освіту

Законодавство України про позашкільну освіту базується на Конституції України і складається із Закону України «Про освіту», цього Закону, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів.

Стаття 3. Завдання Закону України «Про позашкільну освіту».

Завданнями цього Закону є:

забезпечення прав громадян на здобуття позашкільної освіти;

визначення основних засад державної політики щодо позашкільної освіти;

створення нормативно-правової бази для подальшого розвитку позашкільної освіти;

встановлення правових засад діяльності позашкільних навчальних закладів;

визначення основних напрямів, змісту і форм навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах;

визначення прав та обов'язків учасників навчально-виховного процесу, встановлення відповідальності за порушення законодавства про позашкільну освіту;

створення умов для благодійної діяльності юридичних і фізичних осіб з метою розвитку позашкільної освіти;

регулювання відносин між органами державної влади і навчальними закладами, установами та організаціями, які визначають зміст, форми і методи позашкільної освіти вихованців, учнів і слухачів;

створення умов для соціального захисту педагогічних працівників, вихованців, учнів і слухачів позашкільних навчальних закладів.

Стаття 4. Позашкільна освіта

Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, Законом України «Про освіту», цим Законом, і спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

Стаття 5. Структура позашкільної освіти
Структуру позашкільної освіти становлять:
позашкільні навчальні заклади;

інші навчальні заклади як центри позашкільної освіти у позаурочний та позанавчальний час, до числа яких належать: загальноосвітні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні та вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації;

гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, професійно-технічних та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації;

клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності;

культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші навчальні заклади, установи;

фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти.

Стаття 6. Здобуття позашкільної освіти

1. Вихованці, учні і слухачі мають право на здобуття позашкільної освіти відповідно до їх здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів.

2. Позашкільна освіта здобувається громадянами у позаурочний та позанавчальний час у позашкільних навчальних закладах та інших навчальних закладах як центрах позашкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі в школах соціальної реабілітації, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, професійно-технічних та вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Здобуття позашкільної освіти ґрунтується на принципі добровільності вибору типів закладів та видів діяльності, а також здійснюється за участю батьків або осіб, які їх замінюють, трудових колективів, громадських організацій, товариств, фондів.

3. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, здобувають позашкільну освіту у порядку, встановленому для громадян України.

Стаття 7. Мова (мови) навчання і виховання у позашкільній освіті

Мова (мови) навчання і виховання у позашкільній освіті визначається відповідно до Конституції України і Закону України «Про мови в Українській РСР».

Стаття 8. Основні завдання позашкільної освіти

Основними завданнями позашкільної освіти є:

виховання громадянина України;

вільний розвиток особистості та формування її соціально-громадського досвіду;

виховання у вихованців, учнів і слухачів поваги до Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії;

виховання у вихованців, учнів і слухачів патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу, а також інших націй і народів;

виховання у вихованців, учнів і слухачів шанобливого ставлення до родини та людей похилого віку;

створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів;

формування у вихованців, учнів і слухачів свідомого й відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, навичок безпечної поведінки;

задоволення освітньо-культурних потреб вихованців, учнів і слухачів, які не забезпечуються іншими складовими структури освіти;

задоволення потреб вихованців, учнів і слухачів у професійному самовизначенні і творчій самореалізації;

пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих вихованців, учнів і слухачів;

вдосконалення фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів, підготовка спортивного резерву для збірних команд України з різних видів спорту;

організація дозвілля вихованців, учнів і слухачів, пошук його нових форм; профілактика бездоглядності, правопорушень;

виховання в учасників навчально-виховного процесу свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих;

формування здорового способу життя вихованців, учнів і слухачів;

здійснення інформаційно-методичної та організаційно-масової роботи.

Стаття 9. Основні засади державної політики у сфері позашкільної освіти

1. Державна політика у сфері позашкільної освіти здійснюється на принципах:

доступності позашкільної освіти громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак;

фінансування державних та комунальних позашкільних навчальних закладів відповідно до їх структури;

добровільності вибору типів позашкільних навчальних закладів, форм позашкільного навчання і видів діяльності;

науковості, світського характеру освіти;

правового і соціального захисту вихованців, учнів і слухачів в їх прагненні до вільного, різнобічного розвитку особистості.

2. Державна політика у сфері позашкільної освіти спрямована на:

створення умов для здобуття вихованцями, учнями і слухачами позашкільної освіти;

збереження та розвиток мережі державних та комунальних позашкільних навчальних закладів без права їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, закриття, передачі приміщень, обладнання, техніки в оренду;

координацію зусиль органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та сім'ї на подальше становлення і розвиток позашкільної освіти.

Розділ II ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Стаття 10. Органи управління позашкільною освітою. Державний контроль за діяльністю позашкільних навчальних закладів

1. Центральні та місцеві органи виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади та які проводять діяльність у сфері позашкільної освіти,

здійснюють управління діяльністю зазначених навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності.

2. Державне управління позашкільною освітою здійснюють:

спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі освіти;

інші центральні органи виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади;

Рада міністрів Автономної Республіки Крим;

обласні, Київська та Севастопольська міські, районні державні адміністрації та підпорядковані їм органи управління, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади;

органи місцевого самоврядування.

3. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі освіти за участю інших центральних органів виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади:

бере участь у визначенні та реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти;

формує програми розвитку позашкільної освіти;

розробляє Положення про позашкільні навчальні заклади, готує пропозиції щодо нормативів матеріально-технічного, фінансового забезпечення позашкільної освіти; розробляє нормативно-правові акти стосовно визначення соціальних гарантій педагогічним працівникам, спеціалістам позашкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності;

здійснює навчально-методичне керівництво, контроль та державне інспектування позашкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі освіти, інші центральні органи виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади, здійснюють інші повноваження, передбачені законами України та положеннями про них.

4. Державний контроль за діяльністю позашкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності здійснюється з метою реалізації єдиної

державної політики у сфері позашкільної освіти та забезпечується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти, іншими центральними органами виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими, районними державними адміністраціями та підпорядкованими їм органами управління, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади, органами місцевого самоврядування.

5. Основною формою державного контролю за діяльністю позашкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності є державна атестація позашкільного навчального закладу, яка проводиться не рідше одного разу в 10 років у порядку, встановленому спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти. Результати державної атестації позашкільних навчальних закладів оприлюднюються.

Позачергова державна атестація державних позашкільних навчальних закладів проводиться, як виняток, лише за рішенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти або інших центральних органів виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади.

Позачергова державна атестація комунальних позашкільних навчальних закладів проводиться, як виняток, лише за рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій та підпорядкованих їм органів управління, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади, органів місцевого самоврядування.

Позачергова державна атестація приватних позашкільних навчальних закладів проводиться, як виняток, лише за рішенням власника (засновника) або спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти, інших центральних органів виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій та підпорядкованих їм органів управління, у

сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади, органів місцевого самоврядування.

6. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах їх компетенції:

затверджують обсяги фінансування комунальних позашкільних навчальних закладів не нижче мінімальних нормативів, визначених в установленому порядку спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти, та забезпечують фінансування витрат на їх утримання;

забезпечують збереження і зміцнення матеріально-технічної бази позашкільних навчальних закладів, розвиток їх мережі, ефективне використання закріплених за ними земельних ділянок;

створюють належні умови для вибору вихованцями, учнями і слухачами видів творчої діяльності відповідно до їх інтересів та запитів батьків або осіб, які їх замінюють;

можуть вводити додаткові педагогічні ставки, визначати контингент вихованців, учнів і слухачів у позашкільних навчальних закладах;

вживають заходів для залучення вихованців, учнів і слухачів, які потребують соціальної допомоги та соціальної реабілітації, до різних форм позашкільної освіти;

забезпечують соціальний захист вихованців, учнів і слухачів, педагогічних працівників, спеціалістів та інших працівників позашкільних навчальних закладів;

організують в установленому порядку підвищення кваліфікації, атестацію педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності;

координують діяльність педагогічних колективів позашкільних навчальних закладів, громадських організацій, підприємств та сім'ї щодо одержання вихованцями, учнями і слухачами позашкільної освіти;

здійснюють контроль за діяльністю педагогічних колективів позашкільних навчальних закладів, узагальнюють та поширюють досвід їх роботи;

проводять державну атестацію позашкільних навчальних закладів незалежно від типів і форм власності;

сприяють створенню піклувальних та опікунських рад,

благодійних фондів;

здійснюють інші повноваження відповідно до Конституції України, Конституції Автономної Республіки Крим (rb239k002-98), законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про освіту», цього Закону та положень про них.

Стаття 11. Управління та громадське самоврядування позашкільного навчального закладу

1. Керівництво позашкільним навчальним закладом здійснює його директор.

Колегіальним органом управління позашкільним навчальним закладом є педагогічна рада, повноваження якої визначаються Положенням про позашкільні навчальні заклади.

2. Органом громадського самоврядування позашкільного навчального закладу є загальні збори (конференція) колективу позашкільного навчального закладу.

3. У позашкільному навчальному закладі можуть функціонувати методичні об'єднання, відділи, відділення, що охоплюють учасників навчально-виховного процесу та спеціалістів певного професійного спрямування. *(Частина третя статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2626-IV від 02.06.2005)*

Стаття 12. Позашкільний навчальний заклад

1. Позашкільний навчальний заклад за своїми організаційно-правовими формами може бути державної, комунальної або приватної форми власності.

2. Статус державного має позашкільний навчальний заклад, заснований на державній формі власності.

Статус комунального має позашкільний навчальний заклад, заснований на комунальній формі власності.

Статус приватного має позашкільний навчальний заклад, заснований на приватній формі власності.

3. Позашкільні навчальні заклади можуть функціонувати у формі центрів, комплексів, палаців, будинків, клубів, станцій, кімнат, студій, шкіл мистецтв, початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання), спортивних шкіл, дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, фізкультурно-спортивних клубів за місцем проживання, фізкультурно-оздоровчих клубів інвалідів, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, дитячих стадіонів, дитячих бібліотек,

дитячих флотилій, галерей, бюро, оздоровчих закладів, що здійснюють позашкільну освіту. *(Частина третя статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2626-IV від 02.06.2005)*

4. Позашкільні навчальні заклади можуть бути комплексними та профільними.

Комплексні позашкільні навчальні заклади організують роботу з вихованцями, учнями і слухачами за різними напрямками позашкільної освіти (художньо-естетичним, туристсько-краєзнавчим, еколого-натуралістичним, науково-технічним, дослідницько-експериментальним, фізкультурно-спортивним або спортивним, військово-патріотичним, бібліотечно-бібліографічним, соціально-реабілітаційним, оздоровчим, гуманітарним). До комплексних позашкільних навчальних закладів належать палаци, будинки дітей та юнацтва, центри дитячої та юнацької творчості.

Профільні позашкільні навчальні заклади організують роботу за певним напрямом позашкільної діяльності. До профільних позашкільних навчальних закладів належать центри, клуби туристсько-краєзнавчої, науково-технічної, еколого-натуралістичної, спортивно-оздоровчої, художньо-естетичної творчості, військово-патріотичного спрямування, станції юних туристів, натуралістів, техніків, школи мистецтв, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, дитячо-юнацькі спортивні школи, оздоровчі заклади, туристські бази.

5. Перелік типів позашкільних навчальних закладів затверджується Кабінетом Міністрів України.

6. Творчі об'єднання позашкільного навчального закладу класифікуються за трьома рівнями:

початковий рівень — творчі об'єднання загальнорозвиваючого спрямування, що сприяють виявленню здібностей, обдарувань вихованців, учнів і слухачів або розвитку їх інтересу до творчої діяльності;

основний рівень — творчі об'єднання, які розвивають стійкі інтереси вихованців, учнів і слухачів, дають їм знання, практичні уміння і навички, задовольняють потреби у професійній орієнтації;

вищий рівень — творчі об'єднання за інтересами для здібних і обдарованих вихованців, учнів і слухачів.

Стаття 13. Статут позашкільного навчального закладу

1. Позашкільний навчальний заклад визнається

юридичною особою з дня реєстрації його статуту.

Статут позашкільного навчального закладу розробляється відповідно до Конституції України, Закону України “Про освіту”, цього Закону, Положення про позашкільні навчальні заклади.

2. Положення про позашкільні навчальні заклади затверджується Кабінетом Міністрів України.

Позашкільний навчальний заклад на основі Положення про позашкільні навчальні заклади розробляє статут, який затверджується власником (засновником) та реєструється місцевим органом виконавчої влади у порядку, встановленому законодавством України.

Позашкільні навчальні заклади діють на підставі власних статутів, затверджених:

спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти або іншими центральними органами виконавчої влади, за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти, що засновані на державній формі власності і перебувають у сфері їх управління;

Радою міністрів Автономної Республіки Крим, що засновані на комунальній формі власності і перебувають у сфері її управління;

обласними, Київською та Севастопольською міськими, районними державними адміністраціями, що засновані на комунальній формі власності і перебувають у сфері їх управління.

Статут приватного позашкільного навчального закладу погоджується з відповідним органом виконавчої влади, затверджується засновником (власником) та реєструється у порядку, встановленому законодавством України.

Стаття 14. Створення, реорганізація та ліквідація позашкільного навчального закладу

1. Порядок створення, реорганізації та ліквідації позашкільних навчальних закладів затверджується Кабінетом Міністрів України.

2. Державні та комунальні позашкільні навчальні заклади здійснюють свою діяльність після реєстрації статуту.

3. Приватні позашкільні навчальні заклади здійснюють свою освітню діяльність після реєстрації статуту та наявності

ліцензії, виданої в установленому законодавством України порядку.

4. Засновниками позашкільного навчального закладу можуть бути:

центральні та місцеві органи виконавчої влади;
органи місцевого самоврядування;
підприємства, установи, організації України та їх об'єднання незалежно від форм власності та підпорядкування;
громадяни України.

5. Державні та комунальні позашкільні навчальні заклади створюються відповідно центральними, місцевими органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування з урахуванням соціально-економічних, національних, культурно-освітніх потреб за умови наявності необхідної навчально-методичної та матеріально-технічної бази, педагогічних кадрів та дотримання санітарно-гігієнічних норм, правил і стандартів.

Рішення про створення приватного позашкільного навчального закладу приймається засновником (власником) за наявності необхідної навчально-методичної та матеріально-технічної бази, педагогічних кадрів та дотримання санітарно-гігієнічних норм, правил і стандартів.

6. Позашкільні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форм власності мають рівні права і несуть однакові зобов'язання щодо дотримання вимог законодавства України.

Позашкільні навчальні заклади мають право відкривати свої філії у селах, селищах, містах України.

Розділ III ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Стаття 15. Основні напрями позашкільної освіти

Позашкільна освіта у позашкільних навчальних закладах може здійснюватися за такими напрямами:

художньо-естетичний, який забезпечує розвиток творчих здібностей, обдарувань та здобуття вихованцями, учнями і слухачами практичних навичок, оволодіння знаннями в сфері вітчизняної і світової культури та мистецтва;

туристсько-краєзнавчий, який спрямовується на залучення вихованців, учнів і слухачів до активної діяльності з вивчення історії рідного краю та довкілля, світової цивілізації,

географічних, етнографічних, історичних об'єктів і явищ соціального життя, оволодіння практичними вміннями та навичками з туризму та краєзнавства;

еколого-натуралістичний, який передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про навколишнє середовище, формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем, залучення до практичної природоохоронної роботи та інших біологічних напрямів, формування знань, навичок в галузях сільського господарства: квітництво, лісництво, садівництво, грибівництво, бджільництво;

науково-технічний, який забезпечує набуття вихованцями, учнями і слухачами техніко-технологічних умінь та навичок, розширення наукового світогляду, підготовку до активної науково-дослідної роботи, оволодіння сучасною технікою та технологіями;

дослідницько-експериментальний, який сприяє залученню вихованців, учнів і слухачів до науково-дослідницької, експериментальної, конструкторської та винахідницької роботи в різних галузях науки, техніки, культури і мистецтва, а також створенню умов для творчого самовдосконалення та виявлення, розвитку і підтримки юних талантів та обдарувань;

фізкультурно-спортивний або спортивний, який забезпечує розвиток фізичних здібностей вихованців, учнів і слухачів, необхідні умови для повноцінного оздоровлення, загартування, змістовного відпочинку і дозвілля, занять фізичною культурою і спортом, підготовку спортивного резерву для збірних команд України, набуття навичок здорового способу життя;

військово-патріотичний, який забезпечує належний рівень підготовки вихованців, учнів і слухачів до військової служби, виховання патріотичних почуттів та громадянської відповідальності;

бібліотечно-бібліографічний, який спрямований на поглиблення пізнавальних інтересів вихованців, учнів і слухачів, підвищення їх інформаційної культури, набуття навичок і умінь орієнтуватися у зростаючому потоці інформації;

соціально-реабілітаційний, який забезпечує соціальне становлення та розвиток інтересів, здібностей, нахилів, потреб у

самореалізації вихованців, учнів і слухачів, підготовку їх до активної професійної та громадської діяльності, організацію їх змістовного дозвілля та відпочинку;

оздоровчий, який забезпечує необхідні умови для змістовного відпочинку та передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про здоровий спосіб життя, організацію їх оздоровлення, набуття і закріплення навичок, зміцнення особистого здоров'я і формування гігієнічної культури особистості;

гуманітарний, який забезпечує розвиток здібностей, обдарувань, практичних навичок вихованців, учнів і слухачів, оволодіння знаннями з основ наук соціально-гуманітарного циклу.

Стаття 16. Планування діяльності позашкільного навчального закладу

1. Позашкільний навчальний заклад працює за річним планом роботи, погодженим із засновником (власником), реалізує основні напрями своєї діяльності з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіону, інтересів вихованців, учнів і слухачів, потреб сім'ї, запитів інших навчальних закладів, молодіжних і дитячих громадських організацій. (Частина перша статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2626-IV від 02.06.2005)

2. Навчально-виховний процес у позашкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів та форм власності здійснюється за типовими навчальними планами і програмами, що затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти, іншими центральними органами виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади.

Позашкільні навчальні заклади можуть планувати роботу гуртків, секцій, відділів, відділень за іншими навчальними планами і програмами за умови затвердження їх відповідними місцевими органами виконавчої влади. *(Абзац другий частини другої статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2626-IV від 02.06.2005)*

Експериментальні навчальні плани складаються позашкільними навчальними закладами з урахуванням типових навчальних планів.

Запровадження експериментальних навчальних планів,

освітніх програм, педагогічних інновацій і технологій можливе лише за спільним рішенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти (інших центральних органів виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади) та Академії педагогічних наук України.

Стаття 17. Тривалість занять та режим роботи позашкільного навчального закладу.

1. Тривалість занять у позашкільному навчальному закладі визначається навчальними планами і програмами з урахуванням психофізіологічного розвитку та допустимого навантаження для різних вікових категорій і становить для вихованців, учнів і слухачів:

віком від 5 до 6 років — 30 хвилин;

віком від 6 до 7 років — 35 хвилин;

інших — 45 хвилин.

2. Режим щоденної роботи встановлюється позашкільним навчальним закладом на основі рекомендацій центральних та місцевих органів виконавчої влади, у сфері управління яких він перебуває.

Позашкільний навчальний заклад забезпечує безпечні умови навчання, виховання та праці.

3. Тривалість навчального року у позашкільному навчальному закладі встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти або іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади, за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти.

У канікулярні, святкові та неробочі дні позашкільний навчальний заклад працює за окремим планом.

Стаття 18. Форми організації позашкільної освіти

1. Позашкільна освіта здійснюється диференційовано відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей вихованців, учнів і слухачів з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я у різноманітних організаційних формах: заняття, гурткова робота, клубна робота, урок, лекція, індивідуальні заняття, конференція, семінар, читання, вікторина, концерт, змагання, тренування,

репетиція, похід, екскурсія, експедиція, практична робота в лабораторіях, майстернях, теплицях, на науково-дослідних земельних ділянках, сільськогосподарських та промислових підприємствах, на природі та в інших формах, передбачених статутом позашкільного навчального закладу.

(Дію частини другої статті 18 зупинено на 2004 рік згідно із Законом N 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003)

(Дію частини другої статті 18 зупинено на 2003 рік згідно із Законом N 380-IV (380-15) від 26.12.2002)

(Дію частини другої статті 18 зупинено на 2002 рік згідно із Законом N 2905-III (2905-14) від 20.12.2001).

2. Середня наповнюваність груп та інших організаційних форм у позашкільних навчальних закладах становить, як правило, 10-15 вихованців, учнів і слухачів.

Гранична наповнюваність груп відповідно до психофізіологічного розвитку вихованців, учнів і слухачів, їх вікових категорій, рівня майстерності визначається Положенням про позашкільні навчальні заклади.

Наповнюваність груп встановлюється директором позашкільного навчального закладу залежно від профілю та можливостей організації навчально-виховного процесу.

Порядок наповнюваності груп в початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах (школах естетичного виховання) визначається Типовими навчальними планами, затвердженими центральним органом виконавчої влади в галузі культури. (Абзац четвертий частини другої статті 18 в редакції Закону N 2626-IV від 02.06.2005).

Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти.

(Установити, що у 2001 році положення і норми, передбачені частиною другою статті 18 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2001 рік згідно із Законом N 2120-III від 07.12.2000) (Установити, що у 2002 році положення і норми, передбачені частиною другою статті 18 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного

бюджету України та місцевих бюджетів на 2002 рік згідно із Законом N 2905-III від 20.12.2001) (*Установити, що у 2004 році положення і норми, передбачені частиною другою статті 18 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України, в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2004 рік згідно із Законом N 1344-IV від 27.11.2003*).

3. Позашкільні навчальні заклади видають своїм випускникам відповідні документи про позашкільну освіту в порядку, встановленому спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти.

Випускникам, які в установленому порядку склали кваліфікаційні іспити, видається документ про позашкільну освіту. (*Абзац другий частини третьої статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2626-IV від 02.06.2005*).

Зразки документів про позашкільну освіту затверджуються Кабінетом Міністрів України. (*Абзац третій частини третьої статті 18 в редакції Закону N 2626-IV від 02.06.2005*).

Виготовлення документів про позашкільну освіту для державних і комунальних позашкільних навчальних закладів здійснюється відповідно за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів. (*Абзац четвертий частини третьої статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2626-IV від 02.06.2005*).

Виготовлення документів про позашкільну освіту для приватних позашкільних навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів засновників (власників). (*Абзац п'ятий частини третьої статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2626-IV від 02.06.2005*).

Розділ IV УЧАСНИКИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Стаття 19. Учасники навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі

Учасниками навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі є:

вихованці, учні, слухачі;

директор, заступники директора позашкільного навчального закладу;

педагогічні працівники, психологи, соціальні педагоги, бібліотекарі, спеціалісти, які залучені до навчально-виховного процесу;

батьки або особи, які їх замінюють;

представники підприємств, установ, організацій, які беруть участь у здійсненні навчально-виховного процесу.

Стаття 20. Права, обов'язки та соціальний захист вихованців, учнів і слухачів позашкільного навчального закладу.

1. Права та обов'язки вихованців, учнів і слухачів позашкільного навчального закладу визначаються Конституцією України, Законом України «Про освіту», цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

2. Держава здійснює захист прав вихованців, учнів і слухачів позашкільного навчального закладу та забезпечує організацію навчання і виховання неповнолітніх дітей із малозабезпечених та багатодітних сімей, дітей-інвалідів, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, згідно із законодавством України.

3. Відволікання вихованців, учнів і слухачів позашкільного навчального закладу за рахунок навчального часу до робіт і здійснення заходів, не пов'язаних з навчальним процесом, забороняється, крім випадків, передбачених рішеннями Кабінету Міністрів України.

4. Органи виконавчої влади встановлюють різні види морального стимулювання та матеріального заохочення для переможців селищних, районних, міських, обласних, всеукраїнських та міжнародних конкурсів, турнірів, олімпіад, виставок, змагань.

5. Позашкільний навчальний заклад встановлює різні види морального стимулювання та матеріального заохочення для вихованців, учнів і слухачів відповідно до свого статуту.

6. Вихованці, учні і слухачі позашкільних навчальних закладів мають право на пільгове або безоплатне відвідування музеїв, історико-архітектурних пам'яток у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

7. Вихованці, учні і слухачі позашкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності мають право на безоплатне медичне обслуговування в закладах охорони здоров'я, визначених відповідними органами

виконавчої влади.

8. Органи місцевого самоврядування відповідно до цього Закону можуть встановлювати порядок надання пільг на проїзд вихованців, учнів і слухачів у міському і приміському пасажирському транспорті і передбачати відповідні видатки з місцевих бюджетів.

Вихованці, учні, слухачі позашкільних навчальних закладів у сільській місцевості забезпечуються транспортом до місця навчання і додому безоплатно.

Стаття 21. Педагогічні працівники позашкільного навчального закладу

1. Педагогічним працівником позашкільного навчального закладу повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну або іншу фахову освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в позашкільних навчальних закладах. Педагогічним працівником позашкільного навчального закладу може бути також народний умілець з високими моральними якостями за умови забезпечення належної результативності навчально-виховного процесу.

2. Перелік посад педагогічних працівників системи позашкільної освіти встановлюється Кабінетом Міністрів України.

3. Посаду керівника позашкільного навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форми власності може займати особа, яка є громадянином України, має вищу педагогічну освіту, стаж педагогічної роботи не менше трьох років, успішно пройшла підготовку та атестацію керівних кадрів освіти у порядку, встановленому спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти.

4. Права, обов'язки та соціальні гарантії для педагогічних працівників позашкільного навчального закладу визначаються Конституцією України, Законом України «Про освіту», цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Педагогічним працівникам позашкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності надається щорічна основна відпустка тривалістю не менше 42

календарних днів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Педагогічні працівники позашкільних навчальних закладів мають право на пенсію за вислугою років за наявності педагогічного стажу роботи не менше ніж 25 років.

Педагогічним працівникам позашкільних навчальних закладів, які працюють у сільській місцевості і селищах, а також пенсіонерам, які раніше працювали педагогічними працівниками в цих населених пунктах і проживають в них, держава відповідно до законодавства забезпечує безоплатне користування житлом з опаленням і освітленням у межах встановлених норм. Вони мають право на одержання у власність земельної ділянки у розмірі середньої земельної частки відповідно до законодавства України.

Педагогічні працівники позашкільних навчальних закладів у сільській місцевості забезпечуються безоплатним проїздом до місця роботи і додому за рахунок коштів місцевого бюджету.

Стаття 22. Педагогічне навантаження педагогічних працівників позашкільного навчального закладу

1. Норма годин на одну тарифну ставку керівників гуртків, секцій, студій, клубів, творчих об'єднань позашкільного навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форми власності, а також педагогічних працівників початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання) становить 18 навчальних годин на тиждень. Оплата роботи здійснюється відповідно до обсягу педагогічного навантаження. Оплата інших видів педагогічної діяльності здійснюється в такому співвідношенні до тарифної ставки: *(Абзац перший частини першої статті 22 в редакції Закону N 2626-IV від 02.06.2005).*

завідування майстернями — 15-20 відсотків; *(Абзац другий частини першої статті 22 в редакції Закону N 2626-IV від 02.06.2005).*

завідування навчальними кабінетами, відділами, відділеннями, лабораторіями, куточками живої природи, дендропарками, зимовим садом — 10-15 відсотків; *(Абзац третій частини першої статті 22 в редакції Закону N 2626-IV від 02.06.2005).*

завідування паспортизованими музеями — 15-20 відсотків; *(Абзац четвертий частини першої статті 22 в редакції*

Закону N 2626-IV від 02.06.2005).

завідування навчально-дослідними ділянками, теплицями — 10-15 відсотків. *(Абзац п'ятий частини першої статті 22 в редакції Закону N 2626-IV від 02.06.2005).*

Розміри та порядок доплат за інші види педагогічної діяльності визначаються Кабінетом Міністрів України.

Розміри тарифних ставок інших педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Розподіл педагогічного навантаження у позашкільному навчальному закладі здійснюється його керівником і затверджується відповідним органом управління.

(Установити, що у 2001 році положення і норми, передбачені частиною першою статті 22 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2001 рік згідно із Законом N 2120-III від 07.12.2000) (Установити, що у 2002 році положення і норми, передбачені частиною першою статті 22 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2002 рік згідно із Законом N 2905-III від 20.12.2001) (Установити, що у 2004 році положення і норми, передбачені частиною першою статті 22 реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України, в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2004 рік згідно із Законом N 1344-IV від 27.11.2003) (Щодо зупинення дії частини першої статті 22 на 2002-2004 р.р. дивись Закони N 2905-III від 20.12.2001, N 380-IV від 26.12.2002, N 1344-IV від 27.11.2003).

2. Педагогічне навантаження педагогічного працівника позашкільного навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форми власності обсягом менше тарифної ставки, передбаченої частиною першою цієї статті, встановлюється тільки за його письмовою згодою.

Перерозподіл педагогічного навантаження протягом навчального року можливий у разі зміни кількості годин за окремими навчальними програмами, що передбачається навчальним планом, у разі вибуття або зарахування вихованців,

учнів, слухачів позашкільного навчального закладу, початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу (школи естетичного виховання) протягом навчального року або за письмовою згодою педагогічного працівника з додержанням законодавства України про працю. *(Абзац другий частини другої статті 22 в редакції Закону N 2626-IV від 02.06.2005).*

Перерозподіл педагогічного навантаження в початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах (школах естетичного виховання) у зв'язку з вибуттям або зарахуванням учнів протягом навчального року здійснюється керівником позашкільного навчального закладу. *(Частину другу статті 22 доповнено абзацом третім згідно із Законом N 2626-IV від 02.06.2005).*

Стаття 23. Трудові відносини в системі позашкільної освіти

Трудові відносини в системі позашкільної освіти регулюються законодавством України про працю, Законом України «Про освіту», цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Призначення на посаду та звільнення з посади керівника державного та комунального позашкільного навчального закладу здійснює відповідно спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі освіти, інші центральні органи виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади, місцеві органи виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади. Призначення на посаду та звільнення з посади заступників керівника державного і комунального позашкільного навчального закладу здійснює відповідно спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі освіти, інші центральні органи виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади, та місцеві органи виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади, за поданням керівника позашкільного навчального закладу. Призначення на посаду та звільнення з посади педагогічних та інших працівників державного та комунального позашкільного навчального закладу здійснює керівник позашкільного навчального закладу.

Призначення на посаду та звільнення з посади керівника

приватного позашкільного навчального закладу здійснює засновник (власник) за погодженням із відповідним центральним або місцевим органом виконавчої влади. Призначення на посаду та звільнення з посади заступників керівника приватного позашкільного навчального закладу здійснює засновник (власник) за погодженням із відповідним центральним або місцевим органом виконавчої влади за поданням керівника даного закладу. Призначення на посаду та звільнення з посади педагогічних та інших працівників приватного позашкільного навчального закладу здійснює його керівник.

Стаття 24. Підготовка та підвищення кваліфікації педагогічних працівників позашкільного навчального закладу

1. Підготовка педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів здійснюється педагогічними та іншими вищими навчальними закладами, інститутами післядипломної педагогічної освіти, їх спеціалізованими факультетами.

2. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників державних і комунальних позашкільних навчальних закладів здійснюється не рідше одного разу у п'ять років за рахунок коштів відповідних бюджетів.

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників приватних позашкільних навчальних закладів здійснюється не рідше одного разу у п'ять років за рахунок коштів власника (засновника).

Стаття 25. Атестація педагогічних працівників позашкільного навчального закладу

Атестація педагогічних працівників позашкільного навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форми власності здійснюється, як правило, один раз у п'ять років відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників, затвердженого спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти.

Розділ V ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ І МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА БАЗА ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Стаття 26. Фінансово-господарська діяльність позашкільного навчального закладу

1. Фінансово-господарська діяльність позашкільного навчального закладу здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про бюджетну систему України», «Про власність», «Про місцеве самоврядування в Україні», цього Закону та інших нормативно-правових актів.

2. Фінансування державних і комунальних позашкільних навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, приватних позашкільних навчальних закладів — за рахунок коштів засновників (власників).

Фінансування державних, комунальних і приватних позашкільних навчальних закладів може здійснюватися також за рахунок додаткових джерел фінансування, не заборонених законодавством України.

Діти із багатодітних сімей, діти із малозабезпечених сімей, діти-інваліди, діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, здобувають позашкільну освіту безоплатно. *(Абзац третьої частини другої статті 26 в редакції Закону N 2626-IV від 02.06.2005).*

Порядок встановлення розміру плати за навчання в початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах (школах естетичного виховання) визначається Кабінетом Міністрів України. *(Частина другу статті 26 доповнено абзацом четвертим згідно із Законом N 2626-IV від 02.06.2005).*

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування мають право встановлювати додаткові пільги з плати за навчання з урахуванням можливостей місцевих бюджетів. *(Частина другу статті 26 доповнено абзацом п'ятим згідно із Законом N 2626-IV від 02.06.2005).*

3. Додатковими джерелами фінансування позашкільного навчального закладу є:

кошти, одержані за надання додаткових освітніх послуг, роботи, виконані позашкільним навчальним закладом на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян, доходи від реалізації власної продукції, від надання в оренду приміщень, обладнання, що не оподатковуються і спрямовуються на соціальні потреби та розвиток навчального закладу;

гуманітарна допомога;

дотації з місцевих бюджетів;

добровільні грошові внески, матеріальні цінності,

одержані від підприємств, установ, організацій та окремих громадян.

Кошти, отримані за рахунок додаткових джерел фінансування, використовуються позашкільним навчальним закладом на діяльність, передбачену його статутом.

4. Бюджетне фінансування державних і комунальних позашкільних навчальних закладів не може зменшуватися або припинятися у разі наявності у зазначених закладів додаткових джерел фінансування.

Не використані в поточному році позабюджетні кошти позашкільного навчального закладу не можуть бути вилучені, крім випадків, передбачених законодавством України.

Стаття 27. Матеріально-технічна база позашкільного навчального закладу

1. Позашкільний навчальний заклад володіє, користується і розпоряджається майном, земельною ділянкою відповідно до законодавства України.

Для здійснення навчально-виховної роботи позашкільним навчальним закладам надаються в користування або в оренду спортивні об'єкти, культурні, оздоровчі та інші заклади безоплатно або на пільгових умовах. Порядок надання зазначених об'єктів у користування або в оренду визначається відповідними місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства України. *(Абзац другий частини першої статті 27 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2626-IV від 02.06.2005).*

2. Вимоги до матеріально-технічної бази позашкільного навчального закладу визначаються відповідними будівельними і санітарно-гігієнічними нормами, правилами і стандартами облаштування та утримання позашкільного навчального закладу, навчальними планами та програмами.

До матеріально-технічної бази позашкільного навчального закладу належать приміщення, споруди, обладнання, засоби зв'язку, транспортні засоби, земельні ділянки, рухоме і нерухоме майно, що перебуває у його власності або у повному господарському віданні, оперативному управлінні, орендоване чи надане йому засновником (власником).

3. Позашкільний навчальний заклад самостійно розпоряджається коштами, одержаними від господарської та

іншої діяльності відповідно до його статуту.

Позашкільний навчальний заклад безоплатно користується земельними ділянками, на яких він розташований, та несе відповідальність за раціональне використання і відновлення природних ресурсів.

Позашкільні навчальні заклади можуть набувати у власність, брати у постійне користування або в оренду земельні ділянки, на яких вони розміщуються, у порядку відповідно до земельного законодавства. *(абзац третій частини третьої статті 27 в редакції Закону N 876-V (876-16) від 05.04.2007).*

Основні фонди, земельні ділянки та інше майно позашкільного навчального закладу не підлягають вилученню, не можуть бути джерелом погашення податкового боргу. *(Абзац четвертий частини третьої статті 27 в редакції Закону N 876-V (876-16) від 05.04.2007).*

Державні і комунальні позашкільні навчальні заклади, які належать підприємствам, міністерствам та іншим органам виконавчої влади, можуть приватизуватися лише за умов:

збереження освітнього призначення позашкільного навчального закладу; згоди колективу позашкільного навчального закладу; наявності коштів.

4. Майно державного і комунального позашкільного навчального закладу може вилучатися засновником лише за умови подальшого використання цього майна і коштів, одержаних від його реалізації, на розвиток позашкільної освіти у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

У разі ліквідації приватного позашкільного навчального закладу майно та кошти відповідно до законодавства та установчих документів позашкільного навчального закладу використовуються за рішенням власника (засновника).

Стаття 28. Платні послуги у сфері позашкільної освіти

Державні, комунальні і приватні позашкільні навчальні заклади можуть надавати платні послуги відповідно до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України, та у порядку, встановленому спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти, за погодженням з Міністерством фінансів України та центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики.

У випадках, передбачених законодавством України, позашкільний навчальний заклад має право надання платних

послуг з певних видів діяльності після отримання у встановленому порядку відповідних ліцензій.

Платні послуги не можуть надаватися державними або комунальними позашкільними навчальними закладами замість або в межах освітньої діяльності, визначеної навчальними планами і програмами.

Платні послуги можуть надаватися за напрямками діяльності позашкільного навчального закладу.

Розділ VI МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Стаття 29. Міжнародне співробітництво у системі позашкільної освіти

Органи управління позашкільною освітою, установи і навчальні заклади системи позашкільної освіти мають право укладати угоди про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з органами управління освітою та навчальними закладами зарубіжних країн, міжнародними організаціями, фондами у встановленому законодавством порядку.

Держава сприяє міжнародному співробітництву у системі позашкільної освіти.

Розділ VII ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПОЗАШКІЛЬНУ ОСВІТУ

Стаття 30. Відповідальність за порушення законодавства про позашкільну освіту

Посадові особи і громадяни, винні у порушенні законодавства про позашкільну освіту, несуть відповідальність у порядку, встановленому законами України.

Шкода, заподіяна позашкільним навчальним закладом вихованцям, учням і слухачам, відшкодовується відповідно до законів України.

Розділ VIII ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Частина перша статті 21 щодо обов'язковості вищої педагогічної або іншої фахової освіти для педагогічного працівника позашкільного навчального закладу та частина третя статті 21 цього Закону щодо обов'язковості вищої педагогічної освіти для керівника позашкільного навчального закладу поширюються на осіб, які будуть призначатися на

посади відповідно педагогічного працівника або керівника позашкільного навчального закладу, з дня набрання чинності цим Законом.

3. До приведення законів України, інших нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом вони застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.

4. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом:

підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законів України, що впливають із цього Закону;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити прийняття відповідно до компетенції нормативно-правових актів, що впливають з цього Закону;

забезпечити перегляд і скасування центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону;

внести необхідні зміни до Загального класифікатора галузей народного господарства, за яким позашкільні навчальні заклади віднести до галузей культури, освіти, спорту, туризму.

5. Внести зміни до таких законів України:

1) статтю 3 Закону України «Про податок на додану вартість» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., N 21, ст. 156, N 51, ст. 305; 1998 р., N 33, ст. 224, N 48, ст. 292; 1999 р., N 37, ст. 334, N 39, ст. 357; 2000 р., N 4, ст. 29) доповнити підпунктом 3.2.10 такого змісту:

«3.2.10. з надання позашкільним навчальним закладом вихованцям, учням і слухачам платних послуг у сфері позашкільної освіти»;

2) пункт 7.13 статті 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., N 27, ст. 181; 1998 р., N 10, ст. 35; 1999 р., N 4, ст. 33, N 32, ст. 264; 2000 р., N 5, ст. 34) доповнити підпунктом 7.13.6 такого змісту:

«7.13.6. Звільняються від оподаткування доходи у вигляді коштів, матеріальних цінностей та нематеріальних активів, одержані позашкільними навчальними закладами, незалежно від підпорядкування, типу і форми власності, від здійснення або на здійснення діяльності, передбаченої їх статутом»;

3) абзац двадцять шостий частини шостої статті 4 Закону України «Про підприємництво» (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., N 14, ст. 168; Відомості Верховної Ради України, 1998 р., N 17, ст. 80, N 26, ст. 158; 1999 р., N 7, ст. 52, N 8, ст. 60, N 36, ст. 317, N 38, ст. 350) викласти в такій редакції: «освітня діяльність»;

4) пункт 10 частини третьої статті 42 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., N 24, ст. 170) доповнити словами «крім керівників дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів».

Президент України
м. Київ, 22 червня 2000 року
N 1841-III

Л.КУЧМА

ЗАКОН УКРАЇНИ
«ПРО МОЛОДІЖНІ ТА ДИТЯЧІ ГРОМАДСЬКІ
ОРГАНІЗАЦІЇ»

Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 19 жовтня 2006 року N 271-V, від 2 грудня 2010 року N 2749-VI

Положення абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частин першої і другої статті 10 цього Закону визнані такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) (згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 13 грудня 2001 року N 18-пр/2001)

Цей Закон визначає особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних і дитячих громадських організацій та державні гарантії забезпечення їх діяльності.

Стаття 1. Законодавство України про молодіжні та дитячі громадські організації

Законодавство України про молодіжні та дитячі громадські організації складається з Конституції України, Закону України «Про об'єднання громадян», цього Закону та інших нормативно-правових актів, прийнятих на їх виконання.

Стаття 2. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

молодіжні громадські організації - об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів; *(абзац другий статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.10.2006 р. N 271-V).*

дитячі громадські організації - об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства;

Український національний комітет молодіжних

організацій - спілка, що об'єднує більшість легалізованих всеукраїнських молодіжних та дитячих організацій, а також обласних, Автономної Республіки Крим, київських та севастопольських міських об'єднань молодіжних та дитячих громадських організацій.

(положення абзацу четвертого статті 2 визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 13.12.2001 р. N 18-рп/2001).

Стаття 3. Принципи утворення і діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій

Молодіжні та дитячі громадські організації утворюються і діють на засадах добровільності, рівноправності їх членів, самоврядування, законності та гласності, зокрема:

молодіжні та дитячі громадські організації зобов'язані доводити до відома громадськості відомості про свою діяльність у формах, що не суперечать законодавству;

інформація, що міститься у статутах, про склад керівних органів, про джерела матеріальних та інших надходжень, а також пов'язана з діяльністю молодіжних та дитячих громадських організацій, не є конфіденційною або іншою інформацією, яка охороняється законом.

Стаття 4. Засновники молодіжних та дитячих громадських організацій та їх спілок

Засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 15-річного віку.

Засновниками спілок молодіжних та дитячих громадських організацій є молодіжні та дитячі громадські організації.

Стаття 5. Членство в молодіжних та дитячих громадських організаціях

Членство в молодіжних та дитячих громадських організаціях може бути індивідуальним і колективним. *(статтю 5 доповнено новою частиною першою згідно із Законом України від 19.10.2006 р. N 271-V).*

Членство в молодіжних та дитячих громадських організаціях може бути фіксованим і нефіксованим. *(статтю 5 доповнено новою частиною другою згідно із Законом України від 19.10.2006 р. N 271-V, у зв'язку з цим частини першу –*

третьо вважати відповідно частинами третьою - п'ятою).

Індивідуальними членами молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах. (частина третя статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.10.2006 р. N 271-V).

Індивідуальними членами молодіжних громадських організацій можуть бути особи віком від 14 до 35 років, індивідуальними членами дитячих громадських організацій - особи віком від 6 до 18 років. Вступ неповнолітніх віком до 10 років до дитячих громадських організацій здійснюється за письмовою згодою батьків, усиновителів, опікунів або піклувальників. Особи старшого віку можуть бути членами молодіжних та дитячих громадських організацій за умови, якщо їх кількість у цих організаціях не перевищує 10 відсотків загальної кількості членів; у складі виборних органів молодіжних та дитячих громадських організацій кількість осіб старшого віку не може перевищувати третину членів виборних органів. (частина четверта статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законами України від 19.10.2006 р. N 271-V, від 02.12.2010 р. N 2749-VI).

Частину п'яту статті 5 виключено (частина п'ята статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.10.2006 р. N 271-V, виключена згідно із Законом України від 02.12.2010 р. N 2749-VI).

Колективними членами молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути колективи інших молодіжних та дитячих громадських організацій. (статтю 5 доповнено частиною шостою згідно із Законом України від 19.10.2006 р. N 271-V).

Колективні члени молодіжних та дитячих організацій можуть брати участь у діяльності таких організацій у випадках, передбачених їх статутами. (статтю 5 доповнено частиною сьомою згідно із Законом України від 19.10.2006 р. N 271-V).

Стаття 6. Статус молодіжних та дитячих громадських організацій

Статус молодіжних та дитячих громадських організацій і їх спілок визначається відповідно до цього Закону та Закону України «Про об'єднання громадян».

Молодіжний рух в Україні координується Українським національним комітетом молодіжних організацій, який є незалежною неурядовою організацією і має статус всеукраїнської спілки молодіжних та дитячих громадських організацій. *(положення частини другої статті 6 визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 13.12.2001 р. N 18-рп/2001).*

У своїй діяльності Український національний комітет молодіжних організацій керується законодавством України та власним статутом.

Вступ Українського національного комітету молодіжних організацій до міжнародних молодіжних організацій (асоціацій, союзів тощо) не є підставою для його реєстрації як міжнародного.

Стаття 7. Права молодіжних та дитячих громадських організацій

Молодіжні та дитячі громадські організації, їх спілки користуються правами, наданими їм Законом України «Про об'єднання громадян», цим Законом, іншими законодавчими актами.

Молодіжні та дитячі громадські організації та їх спілки не можуть утворювати та вступати у виборчі блоки.

Частину третю статті 7 виключено *(згідно із Законом України від 02.12.2010 р. N 2749-VI).*

Членські внески і добровільні пожертвування, отримані від юридичних чи фізичних осіб, що спрямовуються на здійснення статутної діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій та їх спілок, не є об'єктом оподаткування.

Стаття 8. Участь молодіжних та дитячих громадських організацій у підготовці та прийнятті рішень з питань державної політики щодо дітей та молоді.

Молодіжні та дитячі громадські організації залучаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування до розроблення і обговорення проектів рішень з питань державної політики щодо дітей та молоді.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування - ініціатори розроблення державної цільової програми розміщують на своєму офіційному веб-сайті проекти

концепцій державних цільових програм, які стосуються дітей та молоді, а також розглядають пропозиції до них від молодіжних та дитячих громадських організацій у порядку, визначеному законом. *(статтю 8 доповнено частиною другою згідно із Законом України від 02.12.2010 р. N 2749-VI).*

Стаття 9. **Форми державної підтримки молодіжних та дитячих громадських організацій**

Державна підтримка молодіжних та дитячих громадських організацій здійснюється в таких формах:

надання молодіжним та дитячим громадським організаціям інформації про державну політику щодо дітей та молоді;

подання методичної та організаційної допомоги з питань соціального становлення та розвитку молоді і дітей;

сприяння створенню підприємств, установ і організацій, які надають послуги молоді та дітям або сприяють зайнятості молоді.

Молодіжні та дитячі громадські організації звільняються від сплати за державну реєстрацію та збору за реєстрацію їх символіки.

Держава здійснює підтримку і в інших формах, що не суперечать законодавству України.

Стаття 10. **Фінансова підтримка діяльності молодіжних та дитячих**

громадських організацій

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування надають фінансову підтримку діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій і їх спілок у межах повноважень, визначених законом. *(положення частини першої статті 10, відповідно до якого Верховна Рада України при затвердженні Державного бюджету України передбачає видатки на підтримку лише спілки, членами якої є більшість зареєстрованих всеукраїнських молодіжних та дитячих громадських організацій, а також обласних, Автономної Республіки Крим, київських та севастопольських міських спілок молодіжних та дитячих громадських організацій, визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 13.12.2001 р. N 18-рп/2001). (частина перша статті 10 у редакції Закону України від 19.10.2006 р. N 271-V).*

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування залучають в установленому порядку молодіжні та дитячі громадські організації і їх спілки до виконання замовлень для державних та місцевих потреб. *(положення частини другої статті 10, відповідно до якого фінансова підтримка діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій здійснюється через одну спілку всеукраїнських молодіжних громадських організацій, визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 13.12.2001 р. N 18-рп/2001). (частина друга статті 10 у редакції Закону України від 19.10.2006 р. N 271-V).*

При затвердженні місцевих бюджетів передбачаються видатки на реалізацію програм молодіжних та дитячих громадських організацій.

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування можуть делегувати молодіжним та дитячим громадським організаціям повноваження щодо реалізації відповідних програм (проектів, заходів). У цьому випадку вони подають молодіжним та дитячим громадським організаціям фінансову та матеріальну допомогу і здійснюють контроль за реалізацією наданих повноважень, у тому числі за цільовим використанням виділених коштів.

Молодіжні та дитячі громадські організації, їх спілки, які одержують фінансову або іншу матеріальну підтримку, зобов'язані подавати звіти про цільове використання фінансів і матеріальних цінностей органам, що їх надавали, у терміни, встановлені цими органами.

Стаття 11. Відповідальність молодіжних та дитячих громадських організацій за порушення законодавства

Молодіжні та дитячі громадські організації, їх спілки несуть відповідальність за порушення ними законодавства.

За неподання звіту про використання бюджетних коштів, інших матеріальних цінностей, наданих молодіжним, дитячим громадським організаціям та їх спілкам або нецільове використання таких цінностей, отримання їх з порушенням законодавства винні особи несуть відповідальність, передбачену законодавством України.

Стаття 12. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. До приведення законодавства у відповідність із Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» нормативно-правові акти України застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.

3. Кабінету Міністрів України у двомісячний термін:
внести до Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність із Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»;
привести свої рішення у відповідність з цим Законом;
забезпечити перегляд і скасування органами виконавчої влади прийнятих ними нормативно-правових актів, що не відповідають цьому Закону;
відповідно до компетенції забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом.

4. Статутні документи молодіжних і дитячих громадських організацій та їх спілок, зареєстрованих до набрання чинності цим Законом, протягом року після його опублікування мають бути приведені у відповідність із цим Законом. За поданням легалізуючого органу або прокурора діяльність молодіжних і дитячих громадських організацій та їх спілок, статутні документи яких суперечать цьому Закону, може бути заборонена в судовому порядку.

Президент України

Л. Кучма

м. Київ
1 грудня 1998 року
N 281-XIV

ЗАКОН УКРАЇНИ
«ПРО ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНОК ДІТЕЙ»

від 04.09.08 р. № 375-VI

(Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 23 грудня 2010 року № 2856-VI)

Цей Закон визначає основні засади державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей, повноваження органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, правові, фінансові та організаційні засади утворення і діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, права, обов'язки та відповідальність усіх учасників процесу.

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

відпочинкова зміна - період перебування дитини в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку не менше 14 днів;

оздоровча зміна - період перебування дитини в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку не менше 21 дня, протягом якого дитина отримує послуги з оздоровлення та відпочинку;

профільна зміна (туристична, спортивна, додаткової освіти: юних біологів, математиків, екологів тощо) - період перебування дитини в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку, протягом якого дитина крім послуг з оздоровлення та відпочинку отримує комплекс послуг, спрямованих на розвиток певних здібностей та інтересів;

тематична зміна - оздоровча або відпочинкова зміна, протягом якої дитина крім послуг з оздоровлення та відпочинку отримує комплекс додаткових послуг, спрямованих на розвиток її здібностей та інтересів за напрямами позашкільної освіти, фізичної культури та спорту, соціальної реабілітації, соціального захисту тощо за спеціальною програмою;

відпочинок - комплекс спеціальних заходів соціального, виховного, медичного, гігієнічного, спортивного характеру, що забезпечують організацію дозвілля дітей, відновлення фізичних і психічних функцій дитячого організму, сприяють розвитку духовності та соціальної активності дітей, що здійснюються в

дитячому закладі оздоровлення та відпочинку протягом відпочинкової зміни;

оздоровлення - комплекс спеціальних заходів соціального, виховного, медичного, гігієнічного, спортивного характеру, спрямованих на поліпшення та зміцнення фізичного і психічного стану здоров'я дітей, що здійснюються в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку протягом оздоровчої зміни;

дитячий заклад оздоровлення та відпочинку - постійно або тимчасово діючий, спеціально організований або пристосований заклад, призначений для оздоровлення, відпочинку, розвитку дітей, що має визначене місце розташування, матеріально-технічну базу, кадрове забезпечення та технології для надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітей відповідно до державних соціальних стандартів надання послуг з оздоровлення та відпочинку;

державні соціальні стандарти оздоровлення та відпочинку дітей - встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій щодо забезпечення необхідними послугами з оздоровлення та відпочинку дітей;

діти, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, - діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, бездоглядні та безпритульні діти, діти-інваліди; діти, потерпілі від наслідків Чорнобильської катастрофи, діти, які постраждали внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф; діти з багатодітних і малозабезпечених сімей; діти, батьки яких загинули від нещасних випадків на виробництві або під час виконання службових обов'язків; діти, які перебувають на диспансерному обліку; талановиті та обдаровані діти - переможці міжнародних, всеукраїнських, обласних, міських, районних олімпіад, конкурсів, фестивалів, змагань, спартакіад, відмінники навчання, лідери дитячих громадських організацій; дитячі творчі колективи та спортивні команди, а також діти працівників агропромислового комплексу та соціальної сфери села; *(абзац десятий статті 1 у редакції Закону України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).*

діти, які потребують особливих умов для оздоровлення, - діти з особливими фізичними та психічними потребами, які не можуть перебувати в закладах оздоровлення та відпочинку

самостійно, потребують індивідуального догляду та створення спеціальних умов;

послуги з оздоровлення - комплекс спеціальних заходів соціального, виховного, медичного, гігієнічного, спортивного характеру, що надаються дитячим закладом оздоровлення та відпочинку і спрямовані на відновлення та поліпшення фізичного і психічного стану здоров'я дитини;

відпочинкові послуги - заходи, спрямовані на організацію дозвілля дітей з дотриманням періоду активного та пасивного відпочинку, організацію раціонального харчування та забезпечення відповідними до вимог умовами проживання.

Стаття 2. Законодавство у сфері оздоровлення та відпочинку дітей

1. Законодавство у сфері оздоровлення та відпочинку дітей складається з Конституції України, Сімейного кодексу України, законів України «Про охорону дитинства», «Про позашкільну освіту», цього та інших законів, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів.

Стаття 3. Основні принципи та напрями державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей

1. Державна політика у сфері оздоровлення та відпочинку дітей ґрунтується на таких принципах:

рівності прав кожної дитини на оздоровлення та відпочинок;
визнання пріоритетним у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування здійснення заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я дітей шляхом організації оздоровлення та відпочинку;

створення оптимальних умов для безпечного та ефективного перебування дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку;

створення умов для зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей шляхом належної організації оздоровлення та відпочинку;

надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітям, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки;

адресності соціальної допомоги, що надається з державного і місцевих бюджетів для оздоровлення та відпочинку дітей.

2. Основними напрямками державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей є:

підтримка заходів, що здійснюються підприємствами, установами і організаціями, фондами, громадянами та їх об'єднаннями в цій сфері;

створення доступного та ефективного ринку послуг з оздоровлення та відпочинку дітей;

збереження і розвиток мережі дитячих закладів оздоровлення та відпочинку;

забезпечення підготовки кадрів для здійснення заходів з оздоровлення та відпочинку дітей;

стимулювання проведення науково-дослідних робіт, розроблення та впровадження інноваційних програм;

створення механізмів економічного стимулювання, кредитування, цільової фінансової підтримки закладів, що здійснюють оздоровлення та відпочинок дітей;

оптимізація системи управління;

створення Державного реєстру дитячих закладів оздоровлення та відпочинку з метою запобігання їх ліквідації, передачі під заставу, перепрофілюванню, використанню не за призначенням;

розробка та затвердження державних соціальних стандартів оздоровлення та відпочинку.

Стаття 4. Система оздоровлення та відпочинку дітей

До системи оздоровлення та відпочинку дітей належать:

Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування;

інші суб'єкти, що забезпечують оздоровлення та відпочинок дітей.

Стаття 5. Уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері оздоровлення та відпочинку дітей

1. Уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері оздоровлення та відпочинку дітей є центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту.

2. До сфери управління центрального органу виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту належать дитячі заклади оздоровлення та відпочинку загальнодержавного значення.

3. Центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту у межах своїх повноважень:

забезпечує реалізацію державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей;

здійснює міжвідомчу координацію з питань оздоровлення та відпочинку дітей;

розробляє пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань оздоровлення та відпочинку дітей;

здійснює контроль за наданням послуг з оздоровлення та відпочинку дітей;

готує пропозиції щодо обсягів фінансування оздоровлення та відпочинку дітей у закладах оздоровлення та відпочинку, що належать до сфери його управління; *(абзац шостий частини третьої статті 5 у редакції Закону України від 21.05.2009 р. N 1401-VI; абзац сьомий частини третьої статті 5 виключено згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).*

забезпечує надання організаційної, науково-методичної, інформаційної допомоги центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, об'єднанням громадян, підприємствам, установам та організаціям, дитячим закладам оздоровлення та відпочинку і громадянам;

забезпечує надання інформації про мережу дитячих закладів оздоровлення та відпочинку та послуги, які вони надають;

вносить пропозиції щодо формування, встановлення та затвердження державних соціальних стандартів оздоровлення та відпочинку дітей у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України за участю та погодженням з іншими сторонами соціального партнерства;

створює та веде Державний реєстр дитячих закладів оздоровлення та відпочинку; *(частину третю статті 5 доповнено новим абзацом одинадцятим згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1401-VI, у зв'язку з цим абзац одинадцятий вважати абзацом дванадцятим).*

здійснює інші повноваження відповідно до закону.

Стаття 6. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать дитячі заклади оздоровлення та відпочинку

1. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, у межах своїх повноважень забезпечують:

реалізацію державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей;

збереження та розвиток мережі дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, поліпшення їх матеріально-технічної бази, кадрового забезпечення;

підготовку пропозиції щодо обсягів фінансування оздоровлення та відпочинку дітей у закладах оздоровлення та відпочинку і виділення коштів на утримання зазначених закладів відповідно до законодавства; *(абзац четвертий статті 6 у редакції Закону України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).*

здійснення контролю за діяльністю дитячих закладів оздоровлення та відпочинку;

здійснення інших повноважень відповідно до закону.

Стаття 7. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування

1. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень забезпечують:

реалізацію державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей, розроблення і виконання відповідних регіональних програм;

збереження і розвиток мережі дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, поліпшення їх матеріально-технічної бази, кадрового забезпечення;

виділення коштів з місцевих бюджетів на організацію оздоровлення та відпочинку дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки;

здійснення контролю за діяльністю дитячих закладів оздоровлення та відпочинку незалежно від форми власності та підпорядкування;

безперебійне електро-, водо-, газо- та теплопостачання, виконання інших робіт щодо життєво важливих складових функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку під час перебування в них дітей;

підтримку дитячих закладів оздоровлення та відпочинку шляхом встановлення пільг із землекористування, оплати комунально-побутових послуг, придбання продуктів харчування, сплати місцевих податків і зборів;

безоплатне проведення медичного огляду працівників дитячих закладів оздоровлення та відпочинку державної та комунальної форми власності; *(абзац восьмий статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).*

оздоровлення дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, протягом року;

надання організаційної, науково-методичної, інформаційної допомоги громадським об'єднанням, фондам, підприємствам, установам та організаціям, дитячим закладам оздоровлення та відпочинку, громадянам;

надання допомоги в організації перевезення груп дітей до дитячих закладів оздоровлення та відпочинку;

здійснення інших повноважень відповідно до закону.

Стаття 8. Професійні спілки, об'єднання громадян, фонди, підприємства, установи та організації

1. Професійні спілки, об'єднання громадян, фонди, підприємства, установи та організації, що забезпечують проведення оздоровлення та відпочинку дітей, здійснюють заходи з оздоровлення та відпочинку дітей самостійно або за участю органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування відповідно до вимог державних соціальних стандартів надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітей.

2. Відносини професійних спілок, об'єднань громадян з органами виконавчої влади та власниками дитячих закладів оздоровлення та відпочинку регулюються законодавством.

Розділ II. ОСНОВНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ У СФЕРІ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ ДІТЕЙ

Стаття 9. Державні соціальні стандарти оздоровлення та відпочинку дітей

1. Державні соціальні стандарти оздоровлення та відпочинку дітей є складовою державних соціальних стандартів.

2. Складовими державних соціальних стандартів оздоровлення та відпочинку дітей є:

нормативи матеріально-технічного забезпечення дитячих закладів оздоровлення та відпочинку інвентарем та обладнанням для надання медичних послуг, організації виховного процесу та дозвілля дітей;

нормативи розміщення дітей для оздоровлення та відпочинку на території, у будинках і приміщеннях дитячих закладів оздоровлення та відпочинку;

норми забезпечення дітей повноцінним харчуванням у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку відповідно до фізіологічних потреб і енерговитрат.

3. Державні соціальні стандарти оздоровлення та відпочинку формуються, встановлюються та затверджуються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України за участю та погодженням з іншими сторонами соціального партнерства.

4. Юридичні та фізичні особи, до сфери управління яких належать дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, забезпечують їх функціонування та надання відповідних послуг згідно з державними соціальними стандартами оздоровлення та відпочинку дітей.

Стаття 10. Виключена. (згідно із Законом Україн від 21.05.2009 р. N 1401-VI).

Стаття 11. Страхування дітей на час їх перебування у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку

1. Страхування дітей під час перебування в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку здійснюється відповідно до законодавства.

Стаття 12. Науково-методичне та інформаційне забезпечення дитячих закладів оздоровлення та відпочинку

1. Науково-методичне та інформаційне забезпечення дитячих закладів оздоровлення та відпочинку здійснює центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту.

2. Науково-методичне забезпечення дитячих закладів оздоровлення та відпочинку здійснюється шляхом:

впровадження інноваційних підходів до організації оздоровлення та відпочинку дітей;

розробки і видання методичних матеріалів з питань оздоровлення та відпочинку дітей;

організації співпраці із закладами, установами, організаціями для підвищення ефективності наукового та навчально-методичного забезпечення;

організації наукових, науково-практичних, науково-методичних семінарів, конференцій, виставок учасників оздоровчо-виховного процесу;

моніторингу ефективності діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку;

розробки, затвердження та впровадження типових державних програм оздоровлення та відпочинку дітей відповідно до вимог державних соціальних стандартів оздоровлення та відпочинку дітей.

3. Інформаційне забезпечення дитячих закладів оздоровлення та відпочинку здійснюється шляхом:

- поширення інформації про діяльність дитячих закладів оздоровлення та відпочинку і послуги, які вони надають;
- створення статистичної, довідкової, маркетингової бази даних щодо оздоровлення та відпочинку дітей;
- проведення рекламно-інформаційних заходів та кампаній;
- висвітлення в засобах масової інформації питань щодо оздоровлення та відпочинку дітей.

Розділ III. ДИТЯЧІ ЗАКЛАДИ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ

Стаття 13. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку

1. Оздоровлення та відпочинок дітей може здійснюватися у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку протягом року, сезонно, під час канікул, цілодобово, протягом дня.

Діти віком від 7 до 18 років перебувають у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку самостійно.

Діти віком від 4 до 6 років перебувають у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку разом із батьками або іншими законними представниками.

Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку за своїми організаційно-правовими формами може бути державної (заснований на державній формі власності), комунальної (заснований на комунальній формі власності) або приватної (заснований на приватній формі власності) форми власності.

Оздоровлення та відпочинок дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, може здійснюватися у відповідно визначених дитячих закладах оздоровлення та відпочинку в ході тематичних змін спільно з батьками-вихователями та прийомними батьками і їхніми власними дітьми. *(абзац п'ятий частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1401-VI)*

Діти, які потребують особливих умов для оздоровлення, оздоровлюються у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку (спеціально пристосованих) в супроводі батьків або інших законних представників, соціальних працівників тощо. *(абзац шостий частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно*

із Законом України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).

Перебування разом з дітьми у закладах оздоровлення та відпочинку осіб, зазначених в абзацах третьому, п'ятому і шостому цієї частини, здійснюється за рахунок коштів таких осіб, благодійної допомоги тощо. *(частину першу статті 13 доповнено абзацом сьомим згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).*

2. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку створюють умови для проживання, харчування, медичного обслуговування, виховання дітей, розвитку їх інтересів та здібностей, здобуття елементарних трудових навичок тощо відповідно до державних соціальних стандартів оздоровлення та відпочинку дітей.

3. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку у своїй діяльності керуються цим Законом та статутом (положенням), розробленим відповідно до Типового положення про дитячий заклад оздоровлення та відпочинку, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

4. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку для проведення оздоровлення та відпочинку дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки і оздоровлюються за кошти державного та місцевих бюджетів, визначаються на конкурсній основі відповідно до порядку, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Стаття 14. Типи дитячих закладів оздоровлення та відпочинку

1. До дитячих закладів оздоровлення належать:

дитячий заклад санаторного типу - заклад, у якому діти перебувають цілодобово і де поряд з оздоровчими надається комплекс медичних послуг, спрямованих на поліпшення стану їхнього здоров'я, запобігання захворюванням. З урахуванням природно-кліматичних умов, наявної лікувально-оздоровчої бази, кадрового забезпечення такі заклади можуть бути спеціалізованими;

дитячий центр - заклад, що функціонує протягом року, в якому діти перебувають цілодобово. Центр має відповідне кадрове забезпечення, спеціально відведену територію, матеріально-технічну базу, які відповідають санітарно-гігієнічним нормам, для організації оздоровлення, відпочинку та навчання дітей;

позаміський заклад оздоровлення та відпочинку - заклад, що

функціонує протягом року, сезонно або під час канікул, у якому діти перебувають цілодобово. Заклад повинен мати спеціально відведену територію, що знаходиться в курортній або заміській зоні, матеріально-технічну базу, що відповідає санітарно-гігієнічним нормам, кадрове забезпечення для організації оздоровлення. Відповідний заклад також може належати до закладу відпочинку.

2. До дитячих закладів відпочинку належать:

табір з денним перебуванням - табір, тимчасово утворений у навчальному закладі, закладі культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, в якому забезпечується належний догляд за дітьми, виховний процес, їх повноцінне дозвілля, розвиток творчих здібностей та інтересів і де діти перебувають протягом дня, але не менше 6 годин; *(абзац другий частини другої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).*

дитячий заклад праці та відпочинку - заклад з денним або цілодобовим перебуванням, у якому поряд з відпочинком організовується трудова діяльність з метою формування у дітей трудових інтересів і навичок;

наметове містечко - тимчасово діючий заклад з денним або цілодобовим перебуванням, облаштований на спеціально відведеній території, що відповідає санітарно-гігієнічним вимогам та нормам, у якому здійснюється комплекс заходів, спрямованих на формування у дітей навичок безпечної життєдіяльності, самообслуговування, колективізму.

3. Оздоровчі, відпочинкові та профільні зміни можуть комплектуватися одночасно дітьми всіх вікових груп. Перерва між змінами не має бути менше двох днів.

4. Для оздоровлення та відпочинку дітей можуть використовуватися санаторно-курортні заклади, пансіонати, бази відпочинку, санаторії-профілакторії, оздоровчі комплекси підприємств, установ та організацій, професійних спілок за умови надання зазначеними закладами послуг з оздоровлення та відпочинку відповідно до державних соціальних стандартів оздоровлення та відпочинку дітей.

Стаття 15. Утворення, реорганізація та ліквідація дитячих закладів оздоровлення та відпочинку

1. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку незалежно від форми власності можуть функціонувати як юридичні особи або не

мати статусу юридичної особи і перебувати у складі підприємств, установ та організацій як їх філіали чи структурні підрозділи і обов'язково заносяться до Державного реєстру дитячих закладів оздоровлення та відпочинку.

2. Утворення, реорганізація та ліквідація дитячих закладів оздоровлення та відпочинку здійснюється за рішенням власника (засновника) або уповноваженого ним органу відповідно до законодавства.

3. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку утворюються центральними, місцевими органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, професійними спілками, фондами, підприємствами, установами та організаціями, громадянами та їх об'єднаннями з урахуванням соціально-економічних, національних, культурно-освітніх потреб і за наявності необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази, кадрового забезпечення відповідно до законодавства.

4. Засновник (власник) дитячого закладу оздоровлення та відпочинку державної чи комунальної форми власності не має права ліквідувати його, зменшувати територію, кількість ліжко-місць, а також здавати в оренду приміщення (будівлі) для провадження діяльності, не пов'язаної з оздоровленням та відпочинком дітей під час їх перебування в ньому, без погодження із центральним органом виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту.

5. Реорганізація або ліквідація дитячих закладів оздоровлення та відпочинку державної чи комунальної форми власності допускається лише за згодою відповідного органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування та за погодженням із центральним органом виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту.

6. Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку не може бути об'єктом звернення стягнення за борговими зобов'язаннями, не може передаватися у заставу.

7. У разі банкрутства власника місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування вирішують питання про передачу дитячого закладу оздоровлення та відпочинку до комунальної власності.

Стаття 16. Органи управління дитячого закладу оздоровлення та відпочинку

1. Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку очолює директор.

2. Органом громадського самоврядування дитячого закладу оздоровлення та відпочинку є загальні збори (конференція) колективу закладу.

3. У дитячому закладі оздоровлення та відпочинку можуть функціонувати методичні об'єднання, що об'єднують учасників оздоровчо-виховного процесу та спеціалістів певного професійного напрямку.

Стаття 17. Правила поведінки в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку

Порушення вимог внутрішнього розпорядку дитячого закладу оздоровлення та відпочинку тягне за собою негайне відрахування дитини із закладу та відправлення до місця постійного проживання за рахунок батьків або інших законних представників.

Стаття 18. Права дитячого закладу оздоровлення та відпочинку

1. Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку має право відмовити у прийомі дитини до закладу в разі:

відсутності путівки;

невідповідності віку дитини встановленим вимогам;

відсутності у дитини, яка прибула на оздоровлення та відпочинок до дитячого закладу, медичної довідки встановленого зразка, затвердженого спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я.

Стаття 19. Обов'язки дитячого закладу оздоровлення та відпочинку

1. Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку зобов'язаний:

створити дитині безпечні умови перебування, забезпечити охорону її життя і здоров'я, особистого майна, надання невідкладної медичної допомоги, страхування від нещасного випадку, реалізацію освітніх програм та змістовного дозвілля тощо;

у разі виникнення обставин непереборної сили забезпечити негайну евакуацію і відправлення дитини до місця постійного проживання;

у разі захворювання дитини організувати її лікування та за потреби доставлення до місця постійного проживання;

забезпечити оздоровлення та відпочинок дітей відповідно до

державних соціальних стандартів оздоровлення та відпочинку дітей.

Стаття 20. Матеріально-технічна база дитячого закладу оздоровлення та відпочинку

1. Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку, що має статус юридичної особи, володіє, користується і розпоряджається майном, земельною ділянкою відповідно до законодавства.

Для надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітей дитячим закладам оздоровлення та відпочинку можуть надаватися в оренду спортивні, культурні, оздоровчі об'єкти тощо.

2. Вимоги до матеріально-технічної бази дитячого закладу оздоровлення та відпочинку визначаються відповідними будівельними і санітарно-гігієнічними нормами, правилами їх облаштування та утримання з урахуванням вимог технічної і протипожежної безпеки та державними соціальними стандартами оздоровлення та відпочинку дітей.

Матеріально-технічну базу дитячого закладу оздоровлення та відпочинку складає рухоме і нерухоме майно, що належить йому на праві власності або господарського відання, оперативного управління, орендоване або передане йому засновником (власником).

3. Основні фонди, земельні ділянки та інше майно дитячого закладу оздоровлення та відпочинку державної або комунальної форми власності не підлягають вилученню, крім випадків, передбачених законодавством.

Стаття 21. Штатний розпис дитячого закладу оздоровлення та відпочинку

1. Штатний розпис дитячого закладу оздоровлення та відпочинку державної чи комунальної форми власності встановлюється на підставі типових штатних нормативів дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, затверджених центральним органом виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту за погодженням з відповідними центральними органами виконавчої влади у сфері фінансів та праці.

2. Штатний розпис приватного дитячого закладу оздоровлення та відпочинку встановлюється засновником (власником) на основі типових штатних нормативів дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

Стаття 22. Фінансово-господарська діяльність дитячого закладу оздоровлення та відпочинку

1. Фінансово-господарська діяльність дитячого закладу оздоровлення та відпочинку здійснюється відповідно до Бюджетного та Господарського кодексів України, законів України «Про господарські товариства», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про позашкільну освіту», цього Закону та інших нормативно-правових актів.

2. Кошти, що залишилися на бюджетних рахунках дитячого закладу оздоровлення та відпочинку на кінець фінансового року, не можуть бути вилучені, крім коштів фондів соціального страхування, зазначених у статті 24 цього Закону, та у випадках, передбачених законодавством.

Розділ IV. ПОРЯДОК І УМОВИ НАДАННЯ ДІТЯМ ПОСЛУГ З ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ

Стаття 23. Порядок прийому дитини до дитячого закладу оздоровлення та відпочинку

1. Прийом дитини до дитячого закладу оздоровлення та відпочинку здійснюється за наявності путівки.

Путівка до дитячого закладу оздоровлення та відпочинку - документ, який засвідчує право дитини на отримання послуг з оздоровлення та відпочинку, умови перебування в такому закладі і визначає вартість та перелік послуг з оздоровлення та відпочинку для однієї дитини в конкретному закладі.

Стаття 24. Фінансування послуг з оздоровлення та відпочинку дітей

Оздоровлення та відпочинок дітей, які потребують особливих умов для оздоровлення, - дітей з особливими фізичними та психічними потребами, які не можуть перебувати в закладах оздоровлення та відпочинку самостійно, потребують індивідуального догляду та створення спеціальних умов; дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, - дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, бездоглядних та безпритульних дітей, дітей-інвалідів; дітей, потерпілих від наслідків Чорнобильської катастрофи, дітей, які постраждали внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф; дітей з багатодітних і малозабезпечених сімей; дітей, батьки яких загинули від нещасних випадків на виробництві або під час виконання службових обов'язків; дітей, які перебувають на диспансерному обліку; талановитих та обдарованих дітей - переможців міжнародних, всеукраїнських, обласних, міських,

районних олімпіад, конкурсів, фестивалів, змагань, спартакіад, відмінників навчання, лідерів дитячих громадських організацій; дитячих творчих колективів та спортивних команд; дітей працівників агропромислового комплексу та соціальної сфери села здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, професійних спілок і фондів, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, інших джерел.

При вирішенні питання щодо першочерговості оздоровлення та відпочинку дітей враховується соціальний статус дитини і матеріальне становище сім'ї, у якій вона виховується. *(стаття 24 у редакції Закону України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).*

Стаття 25. Соціальна підтримка оздоровлення та відпочинку дітей

1. Кабінет Міністрів України розробляє і затверджує державну програму оздоровлення та відпочинку дітей.

2. Органи місцевого самоврядування розробляють і затверджують відповідні програми з оздоровлення та відпочинку дітей, фінансування яких здійснюється за рахунок місцевих бюджетів.

Закупівля послуг на оздоровлення та відпочинок дітей відповідно до програм оздоровлення та відпочинку дітей здійснюється на конкурентних засадах відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель». *(абзац другий частини другої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 01.06.2010 р. N 2289-VI, який вводить в дію з 31 липня 2010 року).*

Забезпечення матеріально-технічної бази дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, що утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, здійснюється відповідно до законодавства.

Стаття 26. Платні послуги у сфері оздоровлення та відпочинку дітей

1. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, що повністю фінансуються з державного або місцевих бюджетів, можуть надавати платні послуги відповідно до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

2. У передбачених законодавством випадках дитячі заклади оздоровлення та відпочинку мають право на надання платних послуг після отримання у встановленому порядку відповідних

ліцензій.

Стаття 27. Оздоровлення та відпочинок груп дітей за кордоном

1. Координацію діяльності, пов'язаної з виїздом груп дітей за кордон на оздоровлення та відпочинок, контроль за її провадженням здійснюють центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту, відповідний структурний підрозділ Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

2. Оздоровлення та відпочинок груп дітей за кордоном організовується юридичними особами, установчими документами яких передбачено провадження такої діяльності, та за умови отримання згоди на виїзд і організацію оздоровлення та відпочинку дітей за кордоном. *(частина друга статті 27 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).*

3. Надання згоди на виїзд і організацію оздоровлення та відпочинку дітей за кордоном здійснюється за місцем проживання дітей відповідним структурним підрозділом Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. *(абзац перший частини третьої статті 27 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).*

Якщо до складу групи входять діти з різних регіонів України, надання згоди на виїзд і організацію оздоровлення та відпочинку дітей за кордоном здійснює центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту. *(абзац другий частини третьої статті 27 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).*

4. Порядок отримання згоди на виїзд і організацію оздоровлення та відпочинку дітей за кордоном визначається Кабінетом Міністрів України. *(частина четверта статті 27 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).*

5. Оздоровлення та відпочинок організованих груп дітей за кордоном за державні кошти здійснюється відповідно до вимог державних соціальних стандартів оздоровлення та відпочинку дітей.

Стаття 28. Вимоги щодо прийняття дітей на оздоровлення та відпочинок

1. До дитячого закладу оздоровлення та відпочинку діти можуть прибувати з батьками, іншими законними представниками або у складі груп з особами, які їх супроводжують.

2. Формування груп дітей та призначення особи, яка їх супроводжує до дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, здійснюється юридичними особами, якщо їх установчими документами передбачено провадження діяльності з оздоровлення та відпочинку дітей.

3. Група дітей для направлення до дитячого закладу оздоровлення та відпочинку формується і склад її затверджується не пізніше як за два дні до від'їзду.

4. Кожна група до 15 дітей забезпечується особою, яка їх супроводжує. На кожен групу від 30 до 45 дітей додатково призначається один медичний працівник. Особи, які супроводжують дітей під час їх перевезення до або з місця оздоровлення та відпочинку, перебувають у відрядженні та несуть персональну відповідальність за життя і здоров'я дітей до передачі їх працівникам відповідного дитячого закладу оздоровлення та відпочинку чи батькам або іншим законним представникам.

Витрати на відрядження осіб, які супроводжують дітей, можуть відшкодовуватися за рахунок юридичних осіб, що їх призначили відповідно до частини другої цієї статті, та інших джерел, не заборонених законодавством.

5. Перед відправленням груп дітей на оздоровлення та відпочинок з особами, які супроводжують дітей під час перевезення, проводиться інструктаж з питань безпеки.

6. Відповідальність дитячого закладу оздоровлення та відпочинку за життя і здоров'я дітей настає з моменту передачі дітей за списком особами, які їх супроводжували, керівникам цих закладів.

7. Супроводження груп дітей до або з місць оздоровлення та відпочинку здійснюється безоплатно працівниками органів внутрішніх справ.

8. *Частина восьму статті 28 виключено (згідно із Законом України від 21.05.2009 р. N 1401-VI).*

Розділ V. УЧАСНИКИ ПРОЦЕСУ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ ДІТЕЙ

Стаття 29. Учасники процесу оздоровлення та відпочинку дітей

1. До учасників процесу оздоровлення та відпочинку дітей належать: діти; їхні батьки або особи, які їх замінюють; працівники дитячого закладу оздоровлення та відпочинку дітей; представники підприємств, установ та організацій - власників (засновників) закладу; представники профспілок та інших об'єднань громадян.

Стаття 30. Права та обов'язки дітей, які перебувають у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку

1. Діти під час перебування в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку мають право:

на захист прав і свобод, визначених Конвенцією ООН про права дитини, на охорону життя, здоров'я і власного майна, повагу до їх гідності, вільне висловлювання власних поглядів і переконань;

на кваліфіковану медичну допомогу в разі захворювання або травмування;

самостійно обирати види діяльності, дозвілля, участь в освітніх, оздоровчих програмах закладів;

здобувати у передбачених законодавством випадках освіту згідно з державними стандартами освіти;

отримувати зазначені в путівці послуги з оздоровлення та відпочинку, в тому числі платні;

на раціональне харчування;

брати участь в управлінні дитячим закладом оздоровлення та відпочинку;

звертатися до адміністрації закладу для отримання інформації стосовно побуту, харчування, медичної допомоги, змісту освітніх, оздоровчих програм та програм відпочинку;

у разі виникнення конфліктної ситуації вимагати вжиття дієвих заходів, у тому числі заміни вихователя.

2. Діти під час перебування у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку зобов'язані виконувати правила внутрішнього розпорядку цих закладів.

Стаття 31. Права та обов'язки батьків або інших законних представників

1. Батьки або інші законні представники дітей мають право:

ознайомитися із статутом дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, правилами перебування дитини у закладі, змістом освітніх, оздоровчих, медичних програм або програм відпочинку, в яких братиме участь дитина;

захищати права та законні інтереси дитини в разі отримання від неї відповідної інформації;

звертатися до адміністрації дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, його засновника (власника), органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, утворених ними комісій,

міжвідомчої комісії та інших робочих органів з питання поліпшення роботи дитячого закладу оздоровлення та відпочинку.

2. Батьки або інші законні представники дітей зобов'язані:

забезпечити дитину на час перебування у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку необхідним одягом, взуттям, засобами гігієни;

провести з дитиною превентивну роботу щодо запобігання шкідливим звичкам;

забезпечити проходження дитиною медичного обстеження;

надавати інформацію працівникам дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, особам, які супроводжують дітей, про індивідуальні особливості дитини;

відвідувати дитину в закладі та у терміни, визначені у путівці, забрати її із закладу;

відшкодувати заподіяні дитячому закладу оздоровлення та відпочинку збитки внаслідок недисциплінованої поведінки дитини;

у разі прийняття рішення адміністрацією дитячого закладу оздоровлення та відпочинку про дострокове відправлення дитини до постійного місця проживання за недисциплінованість та у разі неможливості батьків або інших законних представників забрати дитину з дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, відшкодувати витрати, понесені цим закладом, на супроводження дитини до постійного місця проживання.

Стаття 32. Працівники дитячих закладів оздоровлення та відпочинку

1. Призначення керівників дитячих закладів оздоровлення та відпочинку здійснюється засновниками (власниками) з числа осіб, які мають, як правило, вищу освіту за профілем (охорона здоров'я, освіта, спорт, культура) і стаж роботи з дітьми не менше

п'яти років.

Прийняття на роботу працівників, які безпосередньо працюють з дітьми, здійснюється з числа осіб, які мають відповідну освіту.

Добір на роботу інших працівників дитячих закладів оздоровлення та відпочинку здійснюється відповідно до законодавства.

2. Лікарі та медичні працівники, які направляються на роботу в дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, повинні мати відповідну кваліфікацію, підготовку та стаж практичної роботи не менше трьох років. Контроль за відбором та направленням медичного персоналу до дитячих закладів оздоровлення та відпочинку покладається на керівника територіальної або відомчої медичної установи, який несе персональну відповідальність за їх професійну діяльність.

3. Для роботи в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку в літній час та під час канікул можуть залучатися студенти педагогічних, медичних та інших навчальних закладів.

4. Сезонні працівники дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, які безпосередньо працюють з дітьми, на час роботи безоплатно забезпечуються помешканням.

5. Сезонні працівники дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, які безпосередньо працюють з дітьми, забезпечуються харчуванням. Розмір плати за харчування встановлюється засновником (власником) закладу.

Вартість харчування працівників повинна відповідати нормам, встановленим спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я.

6. Умови і розмір оплати праці працівників дитячих закладів оздоровлення та відпочинку державної та комунальної форми власності визначаються законодавством.

7. Умови і розмір оплати праці працівників приватних дитячих закладів оздоровлення та відпочинку встановлюються засновником (власником) згідно із законодавством.

8. Засновники (власники) мають право встановлювати розмір оплати праці працівників дитячого закладу оздоровлення та відпочинку відповідно до галузевих тарифних ставок.

9. *Частина дев'яту статті 32 виключено (згідно із Законом України від 23.12.2010 р. N 2856-VI).*

10. За педагогічними і медичними працівниками, які

направляються на роботу до сезонного дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, зберігається основне місце роботи та безперервний трудовий стаж.

Стаття 33. Права, обов'язки та відповідальність працівників дитячого закладу оздоровлення та відпочинку

1. Працівники дитячого закладу оздоровлення та відпочинку в межах покладених на них обов'язків несуть персональну відповідальність відповідно до законодавства за безпеку життя і здоров'я дітей, які оздоровлюються та відпочивають у цьому закладі, за якість та повноту виконання навчальних та виховних програм, які реалізуються в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку.

2. Працівники дитячого закладу оздоровлення та відпочинку мають право на:

внесення пропозицій щодо поліпшення оздоровчо-виховного процесу, процесу відпочинку, подання на розгляд керівництва та педагогічної ради пропозицій щодо морального та матеріального заохочення дітей, застосування стягнень до тих, хто порушує правила внутрішнього розпорядку закладу;

вибір форм підвищення кваліфікації, необхідної для продовження трудової діяльності у такому закладі;

участь у роботі методичних об'єднань, нарад, зборів, інших органів самоврядування дитячого оздоровчого закладу, у заходах, пов'язаних з організацією оздоровчо-виховної роботи;

вибір педагогічно обґрунтованих форм, методів, засобів роботи з дітьми;

соціальне та матеріальне заохочення;

об'єднання у професійні спілки, участь у громадських організаціях, діяльність яких не заборонена законодавством.

3. Працівники дитячого закладу оздоровлення та відпочинку зобов'язані:

педагогічні та медичні - перед початком роботи пройти спеціальну курсову підготовку в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту;

при прийнятті на роботу надати документ про проходження обов'язкового медичного огляду, який дає право працювати з дітьми;

дотримуватися вимог статуту (положення) дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, виконувати правила внутрішнього

розпорядку та посадові обов'язки;

берегти життя та здоров'я дітей, захищати їх інтереси, пропагувати здоровий спосіб життя;

виконувати накази та розпорядження директора закладу.

Стаття 34. Державний контроль за діяльністю дитячих закладів оздоровлення та відпочинку

1. Державний контроль за діяльністю дитячих закладів оздоровлення та відпочинку незалежно від підпорядкування, типу та форми власності закладів здійснюють:

центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, молоді та спорту;

міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать дитячі заклади оздоровлення та відпочинку;

Рада міністрів Автономної Республіки Крим;

обласні, Київська та Севастопольська міські, районні державні адміністрації, до сфери управління яких належать дитячі заклади оздоровлення та відпочинку.

2. Формою державного контролю є державна атестація дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, яка проводиться в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

У разі виявлення порушень у діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, що можуть вплинути на стан здоров'я дітей, атестація проводиться позачергово.

За результатами атестації закладу присвоюється вища, перша, друга або третя категорія. Порядок присвоєння категорій визначається Кабінетом Міністрів України.

Розділ VI. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ ДІТЕЙ

Стаття 35. Міжнародне співробітництво у сфері оздоровлення та відпочинку дітей

1. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень можуть укласти договори про співробітництво з відповідними органами, установами та організаціями іноземних держав у сфері оздоровлення та відпочинку дітей відповідно до законодавства України.

2. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку можуть надавати послуги з оздоровлення та відпочинку дітям іноземних

держав згідно з договорами, укладеними з іноземними юридичними і фізичними особами.

3. Кошти, отримані від надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітям іноземних держав, використовуються дитячими закладами оздоровлення та відпочинку згідно із законодавством.

РОЗДІЛ VII. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2009 року.

2. До приведення законодавства України у відповідність із цим Законом законодавчі та інші нормативно-правові акти застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.

3. Кабінету Міністрів України у шестимісячний термін з дня набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

розробити нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;

забезпечити перегляд і скасування органами виконавчої влади прийнятих ними нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України
м. Київ
4 вересня 2008 року
N 375-VI

В. ЮЩЕНКО

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 6 травня 2001 р. № 433

Київ

**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ТИПІВ
ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І
ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОЗАШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД**

Відповідно до статей 12 і 13 Закону України «Про позашкільну освіту» Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Затвердити такі, що додаються:

перелік типів позашкільних навчальних закладів;

Положення про позашкільний навчальний заклад.

2. Визнати такою, що втратила чинність, постанову Кабінету Міністрів України від 26 січня 1994 р. № 45 «Про затвердження Положення про позашкільний навчально-виховний заклад» (ЗП України, 1994 р., № 5, ст. 128).

Прем'єр-міністр України

В.ЮЩЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України

від 6 травня 2001 р. № 433

**ПЕРЕЛІК ТИПІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ**

1. Дитячо-юнацькі спортивні школи: комплексні дитячо-юнацькі спортивні школи, дитячо-юнацькі спортивні школи з видів спорту, дитячо-юнацькі спортивні школи для інвалідів, спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву, спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи для інвалідів параолімпійського резерву, школи вищої спортивної майстерності.

2. Клуби: військово-патріотичного виховання, дитячо-юнацькі (моряків, річковиків, авіаторів, космонавтів,

парашутистів, десантників, прикордонників, радистів, пожежників, автолюбителів, краєзнавців, туристів, етнографів, фольклористів, фізичної підготовки та інших напрямів).

3. Мала академія мистецтв (народних ремесел).

4. Мала академія наук учнівської молоді.

5. Оздоровчі заклади для дітей та молоді: дитячо-юнацькі табори (містечка, комплекси): оздоровчі, заміські, профільні, праці та відпочинку, санаторного типу, з денним перебуванням; туристські бази.

6. Початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (школи естетичного виховання: музичні, художні, хореографічні, театральні, хорові, мистецтв та інші).

7. Центр, палац, будинок, клуб художньої творчості дітей, юнацтва та молоді, художньо-естетичної творчості учнівської молоді, дитячої та юнацької творчості, естетичного виховання.

8. Центр, будинок, клуб еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станція юних натуралістів.

9. Центр, будинок, клуб науково-технічної творчості учнівської молоді, станція юних техніків.

10. Центр, будинок, клуб, бюро туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді, туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді, станція юних туристів.

11. Центри: військово-патріотичного та інших напрямів позашкільної освіти.

12. Дитяча бібліотека, дитяча флотилія моряків і річковиків, дитячий парк, дитячий стадіон, дитячо-юнацька картинна галерея, дитячо-юнацька студія (хорова, театральна, музична, фольклорна тощо), кімната школяра, курси, студії, школи мистецтв, освітньо-культурні центри національних меншин.

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України

від 6 травня 2001 р. № 433

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОЗАШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

Загальна частина

1. Позашкільний навчальний заклад здійснює навчання і виховання громадян у позаурочний та позанавчальний час.

2. Позашкільний навчальний заклад у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, наказами МОН, іншого центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого він належить, рішеннями місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також цим Положенням і своїм статутом.

3. Мова навчання і виховання у позашкільному навчальному закладі визначається Конституцією України і відповідним законом України.

4. Це Положення поширюється на всі позашкільні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типу та форми власності. На його основі можуть розроблятися положення про конкретні типи позашкільних навчальних закладів, що затверджуються відповідними центральними органами виконавчої влади.

Організаційно-правові засади діяльності позашкільного навчального закладу

5. Позашкільний навчальний заклад є юридичною особою і діє на підставі статуту, затвердженого засновником (власником).

У статуті зазначається повна назва закладу, його адреса, засновник (власник), підпорядкованість, мета і основні завдання діяльності, характеристика методичної та масової роботи, навчально-виховного процесу, визначаються права, обов'язки та відповідальність учасників цього процесу, а також порядок управління закладом та організації його фінансово-господарської діяльності, використання майна, внесення змін і доповнень до статуту тощо.

6. Позашкільний навчальний заклад може входити до

складу навчально-виховних комплексів, навчально-виховних об'єднань з дошкільними, загальноосвітніми та іншими навчальними закладами.

7. Позашкільний навчальний заклад проводить навчально-виховну, інформаційно-методичну, організаційно-масову, навчально-тренувальну та спортивну роботу.

8. Позашкільний навчальний заклад працює за річним планом роботи, погодженим із засновником (власником).

9. Навчально-виховний процес у позашкільному навчальному закладі здійснюється за типовими навчальними планами і програмами, що затверджуються центральними органами виконавчої влади, а також за навчальними планами і програмами, затвердженими відповідними місцевими органами виконавчої влади.

10. Навчальні програми можуть бути однопрофільними, комплексними і такими, що передбачають індивідуальне навчання учнів та навчання у групах або об'єднаннях. Залежно від специфіки діяльності позашкільного навчального закладу навчання проводиться від одного місяця до кількох років.

11. Експериментальні навчальні плани складаються позашкільним навчальним закладом з урахуванням типового навчального плану.

12. Індивідуальне навчання у позашкільному навчальному закладі проводиться відповідно до порядку, затвердженого МОН.

13. Середня наповнюваність гуртків, груп, секцій, відділень, відділів, студій та інших творчих об'єднань (далі - гуртків, груп та інших творчих об'єднань) у позашкільному навчальному закладі становить, як правило, 10 - 15 вихованців, учнів і слухачів.

Середня наповнюваність груп у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах визначається типовими навчальними планами початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, затвердженими Міністерствам культури.

Наповнюваність окремих гуртків, груп та інших творчих об'єднань установлюється директором позашкільного навчального закладу залежно від профілю, навчальних планів, програм та можливостей організації навчально-виховного, тренувального процесу, рівня майстерності вихованців, учнів і слухачів і становить не більш як 25 вихованців, учнів і слухачів.

14. Прийом до позашкільного навчального закладу може здійснюватися протягом навчального року (в міру закінчення комплектування гуртків, груп та інших творчих об'єднань) за бажанням вихованців, учнів, слухачів і за згодою батьків або осіб, які їх замінюють, як на безконкурсній основі, так і за конкурсом, умови якого розробляються позашкільним навчальним закладом.

Прийом вихованців, учнів і слухачів до позашкільного навчального закладу для одержання професійної, спеціальної освіти здійснюється на підставі заяви батьків або осіб, які їх замінюють.

Для зарахування учнів до спортивних, спортивно-технічних, туристських, хореографічних об'єднань, початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів потрібна довідка медичного закладу про відсутність у них протипоказань для занять у зазначених навчальних закладах.

Умови прийому вихованців, учнів і слухачів до позашкільного навчального закладу можуть визначатися також положенням про відповідний тип позашкільного навчального закладу.

До позашкільного навчального закладу зараховуються вихованці, учні і слухачі, як правило, віком від 5 до 18 років. Положеннями про окремі типи позашкільних навчальних закладів або статутом позашкільного навчального закладу може передбачатися також інший вік.

15. Навчально-виховний процес у позашкільному навчальному закладі здійснюється диференційовано (відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей вихованців, учнів і слухачів з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я) з використанням різних організаційних форм роботи: заняття, гурткова робота, клубна робота, урок, лекція, індивідуальне заняття, конференція, семінар, курси, читання, вікторина, концерт, змагання, навчально-тренувальні заняття, репетиція, похід, екскурсія, експедиція, практична робота в лабораторіях, майстернях, теплицях, на науково-дослідних земельних ділянках, сільськогосподарських та промислових підприємствах, на природі, а також з використанням інших форм, передбачених статутом позашкільного навчального закладу.

16. Навчальний рік у позашкільному навчальному закладі починається 1 вересня.

Комплектування гуртків, груп та інших творчих об'єднань здійснюється у період з 1 до 15 вересня, який вважається робочим часом керівника гуртка, групи або іншого творчого об'єднання позашкільного навчального закладу.

Тривалість навчального року в різних типах позашкільних навчальних закладів устанавлюється МОН або іншим центральним органом виконавчої влади, до сфери управління якого належить позашкільний навчальний заклад, за погодженням з МОН.

У канікулярні, вихідні та святкові дні позашкільний навчальний заклад може працювати за окремим планом, затвердженим керівником цього закладу.

Позашкільний навчальний заклад створює безпечні умови навчання, виховання та праці.

17. У зонах екологічного лиха місцевими органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування може встановлюватися особливий режим роботи позашкільного навчального закладу, який погоджується з органами державної санітарно-епідеміологічної служби.

18. Тривалість одного заняття (уроку) в позашкільному навчальному закладі визначається навчальними планами і програмами з урахуванням психофізіологічного розвитку та допустимого навантаження для різних вікових категорій і становить для вихованців, учнів і слухачів:

віком від 5 до 6 років - 30 хвилин;

віком від 6 до 7 років - 35 хвилин;

старшого віку - 45 хвилин.

Короткі перерви між заняттями (уроками) є робочим часом керівника гуртка, групи або іншого творчого об'єднання і визначаються режимом щоденної роботи позашкільного навчального закладу.

19. Гуртки, групи та інші творчі об'єднання позашкільного навчального закладу класифікуються за трьома рівнями:

початковий рівень - творчі об'єднання, діяльність яких спрямована на загальний розвиток вихованців, учнів і слухачів, виявлення їх здібностей та обдарувань, прищеплення інтересу до творчої діяльності;

основний рівень - творчі об'єднання, які розвивають інтереси вихованців, учнів і слухачів, дають їм знання, практичні уміння та навички, задовольняють потреби у професійній орієнтації;

вищий рівень - творчі об'єднання за інтересами для здібних і обдарованих вихованців, учнів і слухачів.

Інші рівні, крім зазначених, можуть установлюватися положенням про відповідний тип позашкільного навчального закладу.

Відповідно до рівня класифікації визначаються мета і перспективи діяльності гуртків, груп та інших творчих об'єднань, їх чисельний склад, обирається програма.

20. Позашкільний навчальний заклад, який має висококваліфіковані кадри, належні матеріально-технічні умови, може організовувати проведення на своїй навчально-виховній базі виробничої та педагогічної практики учнів і студентів загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів.

Для подальшого розвитку інтересів і нахилів вихованців, учнів і слухачів, підтримки їх професійних навичок позашкільний навчальний заклад за умови дотримання правил охорони праці й техніки безпеки організовує виконання замовлень підприємств, установ та організацій на виготовлення продукції (виконання робіт).

Під час навчання у позашкільному навчальному закладі учневі, який склав кваліфікаційні іспити, в установленому порядку видається свідоцтво (посвідчення) про присвоєння кваліфікації, розряду, класу, категорії за професією.

21. Позашкільний навчальний заклад може організовувати роботу своїх гуртків, груп та інших творчих об'єднань у приміщеннях загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, навчально-виробничих комбінатів, підприємств, організацій, вищих навчальних закладів, наукових установ, на базі спортивних будівель і стадіонів відповідно до укладених угод із зазначеними закладами та установами.

22. Позашкільний навчальний заклад проводить інформаційно-методичну роботу, спрямовану на удосконалення програм, змісту, форм і методів діяльності гуртків, груп та інших творчих об'єднань.

У позашкільному навчальному закладі можуть

функціонувати методичні об'єднання за напрямками діяльності гуртків, груп та інших творчих об'єднань, що охоплюють педагогічних працівників певного професійного спрямування.

З метою вдосконалення системи навчання та виховання у позашкільному навчальному закладі можуть створюватися методичні ради, комісії, до складу яких входять педагогічні працівники цього закладу та інші учасники навчально-виховного процесу.

Позашкільний навчальний заклад може створювати відповідні підрозділи для підвищення кваліфікації педагогічних працівників за напрямками позашкільної роботи. Підвищення кваліфікації може проводитись у формі курсів, семінарів і за іншими організаційними формами.

Згідно з рішенням засновника (власника) на підставі відповідних угод позашкільний навчальний заклад може надавати інформаційно-методичну допомогу педагогічним колективам, навчальним закладам регіону, молодіжним, дитячим, громадським організаціям.

23. Позашкільний навчальний заклад з метою визначення рівня практичної підготовки вихованців, учнів і слухачів проводить організаційно-масову роботу у формі конференції, концерту, змагання, походу, екскурсії, експедиції, навчально-тренувального збору та в інших формах, передбачених статутом позашкільного навчального закладу.

24. За результатами навчання позашкільні навчальні заклади видають випускникам відповідні документи про професійну, спеціальну позашкільну освіту в порядку, встановленому МОН. Випускникам, які в установленому порядку склали кваліфікаційні іспити, видається свідоцтво (посвідчення). Зразки свідоцтв (посвідчень) затверджуються МОН. Виготовлення свідоцтв (посвідчень) для позашкільних навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів засновників (власників).

Учасники навчально-виховного процесу

25. Учасниками навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі є:

вихованці, учні і слухачі;

директор, заступники директора позашкільного

навчального закладу;

педагогічні працівники, психологи, соціальні педагоги, бібліотекарі, спеціалісти, залучені до навчально-виховного процесу;

батьки або особи, які їх замінюють;

представники підприємств, установ та організацій, які беруть участь у навчально-виховному процесі.

26. Вихованці, учні і слухачі позашкільного навчального закладу мають гарантоване державою право на:

здобуття позашкільної освіти відповідно до їх здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів;

добровільний вибір позашкільного навчального закладу та виду діяльності;

навчання у декількох гуртках, групах та інших творчих об'єднаннях в одному позашкільному навчальному закладі;

безпечні та нешкідливі умови навчання та праці;

користування навчально-виробничою, науковою, матеріально-технічною, культурно-спортивною, корекційно-відновною та оздоровчою базою позашкільного навчального закладу;

участь у різних видах навчальної та науково-практичної роботи, у конференціях, олімпіадах, спортивних змаганнях, виставках, конкурсах та інших масових заходах;

представлення в органах громадського самоврядування позашкільного навчального закладу;

вільне вираження поглядів, переконань;

захист від будь-яких форм експлуатації, психічного і фізичного насильства, від дій педагогічних та інших працівників, які порушують їх права, принижують честь і гідність.

27. Вихованці, учні і слухачі позашкільного навчального закладу зобов'язані:

оволодівати знаннями, вміннями, практичними навичками; підвищувати загальний культурний рівень;

дотримуватися морально-етичних норм;

брати посильну участь у різних видах трудової діяльності;

бережливо ставитися до державного, громадського і особистого майна;

дотримуватися вимог статуту, правил внутрішнього розпорядку позашкільного навчального закладу.

28. Педагогічні працівники, а також тренери - викладачі позашкільного навчального закладу мають право на:

внесення керівництву позашкільного навчального закладу та органам управління освітою пропозицій щодо поліпшення навчально-виховного процесу, подання на розгляд керівництву позашкільного навчального закладу та педагогічної ради пропозицій про моральне та матеріальне заохочення вихованців, учнів і слухачів, застосування стягнень до тих, хто порушує правила внутрішнього трудового розпорядку, що діють у навчальному закладі;

вибір форм підвищення педагогічної кваліфікації;

участь у роботі методичних об'єднань, нарад, зборів, інших органів самоврядування позашкільного навчального закладу, в заходах, пов'язаних з організацією навчально-виховної роботи;

проведення в установленому порядку дослідно-експериментальної, пошукової роботи;

вибір педагогічно обґрунтованих форм, методів, засобів роботи з вихованцями, учнями і слухачами;

захист професійної честі, гідності відповідно до законодавства;

соціальне та матеріальне заохочення за досягнення вагомих результатів у виконанні покладених на них завдань;

об'єднання у професійні спілки, участь в інших об'єднаннях громадян, діяльність яких не заборонена законодавством.

29. Педагогічні працівники, а також тренери-викладачі позашкільного навчального закладу зобов'язані:

виконувати навчальні плани та програми;

надавати знання, формувати вміння і навички з різних напрямів позашкільної освіти диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей вихованців, учнів і слухачів;

сприяти розвиткові інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей вихованців, учнів і слухачів відповідно до їх задатків та запитів, а також збереженню здоров'я;

визначати мету та конкретні завдання позашкільної освіти вихованців, учнів і слухачів, вибирати адекватні засоби їх реалізації;

здійснювати педагогічний контроль за дотриманням

вихованцями, учнями і слухачами морально-етичних норм поведінки, правил внутрішнього трудового розпорядку позашкільного навчального закладу, вимог інших документів, що регламентують організацію навчально-виховного процесу;

дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність вихованця, учня і слухача, захищати його від будь-яких форм фізичного, психічного насильства; виховувати своєю діяльністю повагу до принципів загальнолюдської моралі;

берегти здоров'я вихованців, учнів і слухачів, захищати їх інтереси, пропагувати здоровий спосіб життя;

виховувати повагу до батьків, жінки, старших за віком, до народних традицій та звичаїв, духовних і культурних надбань народу України;

постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну і політичну культуру;

вести документацію, пов'язану з виконанням посадових обов'язків (журнали, плани роботи тощо);

виховувати особистим прикладом і настановами повагу до державної символіки, принципів загальнолюдської моралі;

дотримуватися вимог статуту позашкільного навчального закладу, виконувати правила внутрішнього розпорядку та посадові обов'язки;

брати участь у роботі педагогічної ради позашкільного навчального закладу;

виконувати накази і розпорядження керівника позашкільного навчального закладу, органів державного управління, до сфери управління яких належить заклад.

30. Викладачі, керівники гуртків, груп та інших творчих об'єднань позашкільного навчального закладу працюють відповідно до розкладу занять, затвердженого його керівником.

31. Обсяг педагогічного навантаження у позашкільному навчальному закладі визначається керівником закладу згідно із законодавством і затверджується для державних і комунальних позашкільних навчальних закладів відповідним органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування, до сфери управління якого належить цей заклад, для приватних позашкільних навчальних закладів - засновником (власником).

Перерозподіл або зміна педагогічного навантаження протягом навчального року здійснюється керівником позашкільного навчального закладу у разі зміни кількості годин

за окремими навчальними програмами, що передбачаються робочим навчальним планом, а також за письмовою згодою педагогічного працівника, тренера-викладача з дотриманням законодавства про працю.

32. Не допускається відволікання педагогічних працівників від виконання професійних обов'язків, крім випадків, передбачених законодавством.

33. Педагогічні працівники позашкільного навчального закладу підлягають атестації, як правило, один раз на п'ять років відповідно до порядку, встановленого МОН.

34. Батьки вихованців, учнів і слухачів та особи, які їх замінюють, мають право:

обирати і бути обраними до батьківських комітетів та органів громадського самоврядування позашкільного навчального закладу;

звертатися до органів управління освітою, керівника позашкільного навчального закладу та органів громадського самоврядування цього закладу з питань навчання та виховання дітей;

приймати рішення про участь дитини в інноваційній діяльності позашкільного навчального закладу;

брати участь у заходах, спрямованих на поліпшення організації навчально-виховного процесу та зміцнення матеріально-технічної бази позашкільного навчального закладу;

захищати законні інтереси вихованців, учнів і слухачів в органах громадського самоврядування позашкільного навчального закладу та у відповідних державних, судових органах.

Управління позашкільним навчальним закладом

35. Керівництво позашкільним навчальним закладом здійснює його директор, яким може бути тільки громадянин України, що має вищу педагогічну освіту і стаж педагогічної роботи не менш як три роки, успішно пройшов підготовку та атестацію керівних кадрів освіти в порядку, встановленому МОН.

36. Керівник, заступники керівника, педагогічні та інші працівники позашкільного навчального закладу призначаються на посади і звільняються з посад відповідно до законодавства.

37. Керівник позашкільного навчального закладу:
здійснює керівництво колективом, забезпечує раціональний добір і розстановку кадрів, створює належні умови для підвищення фахового рівня працівників;
організовує навчально-виховний процес;
забезпечує контроль за виконанням навчальних планів і програм, якістю знань, умінь та навичок вихованців, учнів і слухачів;
створює належні умови для здобуття вихованцями, учнями і слухачами позашкільної освіти;
забезпечує дотримання вимог щодо охорони дитинства, санітарно-гігієнічних та протипожежних норм, техніки безпеки;
розпоряджається в установленому порядку майном і коштами навчального закладу;
організовує виконання кошторису доходів і видатків навчального закладу, укладає угоди з юридичними та фізичними особами, в установленому порядку відкриває рахунки в установах банків або органах Державного казначейства;
установлює надбавки, доплати, премії та надає матеріальну допомогу працівникам навчального закладу відповідно до законодавства;
представляє навчальний заклад в усіх підприємствах, установах та організаціях і відповідає перед засновником (власником) за результати діяльності закладу;
дає дозвіл на участь діячів науки, культури, членів творчих спілок, працівників культурно-освітніх закладів, підприємств, установ та організацій, інших юридичних або фізичних осіб у навчально-виховному процесі;
забезпечує право вихованців, учнів і слухачів на захист від будь-яких форм фізичного або психічного насильства;
видає у межах своєї компетенції накази та розпорядження і контролює їх виконання;
застосовує заходи заохочення та дисциплінарні стягнення до працівників навчального закладу;
затверджує посадові обов'язки працівників зазначеного закладу.

38. Керівник позашкільного навчального закладу є головою педагогічної ради - постійно діючого колегіального органу управління позашкільним навчальним закладом.

39. Педагогічна рада позашкільного навчального закладу: розглядає плани, підсумки і актуальні питання навчальної, тренувальної, виховної, організаційно-масової та інформаційно-методичної роботи закладу, його структурних підрозділів, гуртків, груп та інших творчих об'єднань, а також питання дотримання санітарно-гігієнічних вимог, забезпечення техніки безпеки, охорони праці;

розробляє пропозиції щодо поліпшення діяльності навчального закладу, утворення нових гуртків, груп та інших творчих об'єднань;

визначає заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, впровадження у навчально-виховний процес досягнень науки і передового педагогічного досвіду;

створює у разі потреби експертні та консультативні комісії за напрямками роботи;

порушує клопотання про заохочення педагогічних працівників тощо.

40. Робота педагогічної ради проводиться відповідно до потреб позашкільного навчального закладу. Кількість засідань педагогічної ради визначається їх доцільністю, але не може бути менше ніж два на рік.

41. Органом громадського самоврядування позашкільного навчального закладу є загальні збори (конференція) колективу цього закладу.

У період між загальними зборами (конференціями) діє рада позашкільного навчального закладу, діяльність якої регулюється статутом цього закладу.

У позашкільному навчальному закладі за рішенням загальних зборів (конференції) або ради позашкільного навчального закладу можуть створюватись і діяти піклувальна рада, учнівський та батьківський комітети, а також комісії, асоціації тощо.

Фінансово-господарська діяльність та матеріально-технічна база позашкільного навчального закладу

42. Фінансово-господарська діяльність позашкільного навчального закладу провадиться відповідно до законодавства та статуту позашкільного навчального закладу.

43. Фінансування державних і комунальних позашкільних

навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, приватних позашкільних навчальних закладів - за рахунок коштів засновників (власників).

Фінансування державних і комунальних позашкільних навчальних закладів може здійснюватися також за рахунок додаткових джерел фінансування, не заборонених законодавством,

44. Додатковими джерелами формування коштів позашкільного навчального закладу є:

кошти, отримані за надання платних послуг відповідно до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України, та у порядку, встановленому МОН, за погодженням з Мінфіном та Мінекономіки;

кошти гуманітарної допомоги;

добровільні грошові внески, матеріальні цінності підприємств, установ, організацій та окремих громадян;

кредити банків;

інші надходження.

Кошти, отримані позашкільним навчальним закладом з додаткових джерел фінансування, використовуються для провадження діяльності, передбаченої його статутом.

45. Позашкільний навчальний заклад у процесі провадження фінансово-господарської діяльності має право:

самостійно розпоряджатися коштами господарської та іншої діяльності відповідно до його статуту;

користуватися безоплатно земельними ділянками, на яких він розташований;

розвивати власну матеріальну базу, мережу спортивно-оздоровчих, профільних таборів, туристичних баз;

володіти, користуватися і розпоряджатися майном відповідно до законодавства та статуту;

виконувати інші дії, що не суперечать законодавству та статуту позашкільного навчального закладу.

Матеріально-технічна база позашкільного навчального закладу включає приміщення, споруди, обладнання, засоби зв'язку, транспортні засоби, земельні ділянки, рухоме і нерухоме майно, що перебуває в його користуванні.

Для проведення навчально-виховної, навчально-тренувальної та спортивної роботи позашкільним навчальним закладам надаються в користування спортивні об'єкти,

культурні, оздоровчі та інші заклади безоплатно або на пільгових умовах. Порядок надання зазначених об'єктів у користування визначається місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства.

46. Майно державного і комунального позашкільного навчального закладу може вилучатися засновником (власником) лише за умови подальшого використання цього майна та коштів, отриманих від його реалізації, на розвиток позашкільної освіти в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

У разі ліквідації приватного позашкільного навчального закладу майно та кошти відповідно до законодавства та засновницьких документів позашкільного навчального закладу використовуються за рішенням засновника (власника).

47. Ведення діловодства, бухгалтерського обліку та звітності у позашкільному навчальному закладі здійснюється у порядку, визначеному нормативно-правовими актами.

Діяльність позашкільного навчального закладу у рамках міжнародного співробітництва

48. Позашкільний навчальний заклад за наявності належної матеріально-технічної та соціально-культурної бази, власних фінансових коштів має право проводити міжнародний учнівський та педагогічний обмін у рамках освітніх програм, проектів, брати участь у міжнародних заходах.

Позашкільний навчальний заклад має право укладати угоди про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з органами управління освітою, навчальними закладами, науковими установами, підприємствами, організаціями, громадськими об'єднаннями інших країн у встановленому законодавством порядку.

Державний контроль за діяльністю позашкільного навчального закладу

49. Державний контроль за діяльністю позашкільного навчального закладу здійснюють МОН, інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські, районні державні

адміністрації, до сфери управління яких належать позашкільні навчальні заклади, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи.

50. Основною формою державного контролю за діяльністю позашкільних навчальних закладів є державна атестація позашкільного навчального закладу, яка проводиться не рідше ніж один раз на 10 років у порядку, встановленому МОН.

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ У СПРАВАХ СІМ'Ї ТА
МОЛОДІ

Н А К А З

05.02.2004 № 31

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 лютого
2004 р. за № 213/8812*

**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТИПОВОГО ПОЛОЖЕННЯ
ПРО ДИТЯЧИЙ ОЗДОРОВЧИЙ ЗАКЛАД**

Відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» [1841-14], підпункту 22 пункту 4 Положення про Державний комітет України у справах сім'ї та молоді, затвердженого Указом Президента України від 15.04.2002 № 340 [340/2002], пункту 4 Положення про позашкільний навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 433 [433-2001-п], та на виконання Державної програми відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.2003 № 33 [33-2003-п],

Н А К А З У Ю:

1. Затвердити Типове положення про дитячий оздоровчий заклад (додається).

1.1. Управлінню з питань дитинства (Якименко Л.Ю.) узгодити з Міністерством освіти і науки України питання щодо визнання Тимчасового положення про дитячий оздоровчий заклад, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 30.06.99 № 229 [z0616-99], зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 13.09.99 за № 616/3909, таким, що втратило чинність.

2. Республіканському комітету у справах сім'ї та молоді Автономної Республіки Крим, управлінням у справах сім'ї та молоді обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій:

2.1. Довести наказ до відома керівників дитячих оздоровчих закладів усіх типів і форм власності.

2.2. Керівникам дитячих оздоровчих закладів до 1 травня 2004 року внести зміни і доповнення до статутів дитячих оздоровчих закладів згідно з цим Положенням.

3. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Голови Комітету З.П. Кияницю.

Голова Комітету

В.І.Довженко

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Державного комітету України

у справах сім'ї та молоді 05.02.2004 № 31

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

19 лютого 2004 р. за № 213/8812

ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДИТЯЧИЙ ОЗДОРОВЧИЙ ЗАКЛАД

1. Загальна частина

1.1. Дитячий оздоровчий заклад (табір, містечко, комплекс, центр) є позашкільним оздоровчим закладом, метою діяльності якого є реалізація права кожної дитини на повноцінний відпочинок, оздоровлення, забезпечення змістовного дозвілля, задоволення інтересів і духовних запитів відповідно до індивідуальних потреб.

1.2. Дитячий оздоровчий заклад у своїй діяльності керується Конституцією України [254к/96-ВР], законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами та розпорядженнями центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких він належить, рішеннями місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також цим Типовим положенням (далі - Положення) і своїм статутом (положенням).

1.3. Дитячі оздоровчі заклади розподіляються: за місцезнаходженням: за межами населеного пункту, у межах

населеного пункту; за режимом роботи: цілодобові, з денним перебуванням (не менше 6 годин); за терміном роботи: цілорічного функціонування, сезонного (протягом оздоровчого сезону), змінного (протягом зміни); за типами: заміські, які розташовані у приміщенні (окремому будинку) за межами населеного пункту, де діти перебувають цілодобово; санаторного типу, де діти перебувають цілодобово і де поряд із оздоровчими надаються комплекси медичних профілактичних послуг, спрямованих на запобігання захворюванням. З урахуванням специфіки захворювань дітей такі заклади можуть бути спеціалізованими; профільні, у яких діти перебувають цілодобово і в яких поряд з оздоровчими надаються комплекси послуг, спрямованих на розвиток у дітей певних здібностей та інтересів; з денним перебуванням, які створюються на базі навчальних закладів і де діти перебувають упродовж дня; праці та відпочинку, у яких діти перебувають цілодобово і де поряд з оздоровчими надаються комплекси послуг, спрямованих на формування у дітей трудових інтересів та навичок; комплексні, що поєднують 2 і більше типів (заміські санаторного типу, профільні з денним перебуванням, профільні заміські).

1.4. З метою охоплення дітей організованими формами відпочинку в літній період можуть створюватись наметові табори, які в організації своєї роботи керуються цим Положенням.

1.5. Це Положення поширюється на всі дитячі оздоровчі заклади незалежно від форми власності та підпорядкування.

2. Організаційно-правові засади діяльності дитячого оздоровчого закладу

2.1. Дитячий оздоровчий заклад діє на підставі статуту (положення), що затверджується засновником (власником). У статуті зазначаються: найменування та місцезнаходження закладу, засновник (власник), підпорядкованість, мета і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного та інших фондів, склад і компетенція органів управління, порядок прийняття рішень, порядок формування майна, статус оздоровчого закладу, характеристика методичної та масової роботи, оздоровчого, медичного, виховного процесу, права, обов'язки та відповідальність учасників цих процесів, умови

реорганізації та ліквідації закладу.

2.2. Для кожного типу оздоровчого закладу засновником (власником) установлюється тривалість оздоровчої зміни з урахуванням вимог державних санітарних правил і норм улаштування, утримання і організації режиму діяльності дитячих оздоровчих закладів, а також рекомендацій місцевих органів охорони здоров'я.

2.3. Дитячі оздоровчі заклади приймають на оздоровлення та відпочинок дітей шкільного віку. З урахуванням профілю діяльності та медико-психологічних показників здоров'я дитини засновниками (власниками) можуть установлюватись окремі обмеження щодо приймання дітей до дитячого оздоровчого закладу як за віком, так і за станом здоров'я. Для дітей з 14 до 18 років можуть бути організовані табори праці та відпочинку, табори відпочинку для старшокласників та учнівської молоді або спеціалізовані зміни в дитячих оздоровчих закладах.

2.4. Засновником (власником) дитячого оздоровчого закладу можуть бути центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та їх об'єднання незалежно від форм власності та підпорядкування, громадяни України.

2.5. Засновник (власник) дитячого оздоровчого закладу: затверджує статут (положення) дитячого оздоровчого закладу; призначає та звільняє керівника дитячого оздоровчого закладу; забезпечує безпечні умови організації відпочинку та оздоровлення дітей; забезпечує функціонування дитячого оздоровчого закладу, його комплектування технологічним та іншим обладнанням, належну підготовку до проведення відпочинку та оздоровлення дітей.

2.6. Приймання дітей до дитячого оздоровчого закладу здійснюється за рішенням засновника (власника) на підставі путівки та за наявності довідки про стан здоров'я дитини, профілактичні щеплення та епідеміологічне оточення. Статутом (положенням) про відповідний тип закладу визначаються такі додаткові умови приймання дітей: до дитячих оздоровчих закладів санаторного типу - за медичними показниками, праці та відпочинку - за віком, профільних - відповідно до інтересів та здібностей.

2.7. Путівка до дитячого оздоровчого закладу - це

документ, який засвідчує право дитини на отримання оздоровчих послуг і визначає вартість оздоровчих послуг для однієї дитини в конкретному закладі. Вартість путівки до дитячого оздоровчого закладу визначається засновником (власником), виходячи з конкретних умов регіону та можливостей дитячого оздоровчого закладу.

2.8. Відрахування дитини з дитячого оздоровчого закладу здійснюється за бажанням батьків чи осіб, які їх замінюють, за рішенням педагогічної ради за систематичне порушення правил внутрішнього розпорядку або на підставі медичного висновку про стан здоров'я дитини, що унеможливує її перебування в дитячому оздоровчому закладі. Забороняється безпідставне відрахування дитини з дитячого оздоровчого закладу.

2.9. Дитячий оздоровчий заклад веде пропаганду здорового способу життя, забезпечує дітям, які перебувають у ньому: захист життя і здоров'я; належні умови для повноцінного оздоровлення та відпочинку, розвитку їхніх творчих здібностей, занять фізичною культурою, туризмом, природоохоронною та краєзнавчою роботою, суспільно корисною працею, оволодіння іншими корисними навичками тощо; добровільний вибір видів діяльності та дозвілля; користування матеріально-технічною, культурно-спортивною, оздоровчою, навчально-виробничою, науковою та корекційно-відновною базою дитячого оздоровчого закладу; вільне висловлювання поглядів, думок, переконань; захист від будь-яких форм експлуатації, насилля з боку педагогічних та інших працівників дитячого оздоровчого закладу, пропаганди релігійних конфесій.

2.10. Діти, які перебувають у дитячому оздоровчому закладі, повинні: дотримуватись правил внутрішнього розпорядку; підвищувати загальний культурний рівень, оволодівати знаннями, уміннями, практичними навичками здорового способу життя; дотримуватися морально-етичних норм; бережливо ставитися до державної, комунальної та приватної власності; брати посильну участь у суспільно корисній праці.

2.11. З урахуванням віку та інтересів дітей у дитячому оздоровчому закладі створюються групи (загони), наповнюваність яких визначається відповідно до державних санітарних правил і норм улаштування, утримання і організації

режиму діяльності дитячих оздоровчих закладів.

2.12. Дитячий оздоровчий заклад працює за календарним планом роботи, затвердженим керівником закладу, погодженим із засновником (власником).

2.13. Виховний процес у дитячому оздоровчому закладі здійснюється відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів і здібностей дітей, з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я та з використанням різноманітних організаційних форм роботи та інших форм роботи, передбачених статутом (положенням).

2.14. Дитячий оздоровчий заклад може організовувати роботу своїх гуртків, груп та інших творчих об'єднань у приміщеннях за межами закладу, якщо вони пристосовані для перебування там дітей, чи на базі спортивних споруд та стадіонів на підставі укладених з їх власниками угод.

2.15. У дитячому оздоровчому закладі можуть функціонувати методична рада, комісії, об'єднання за напрямками діяльності, до складу яких входять педагогічні та медичні працівники дитячого оздоровчого закладу й інші учасники виховного та оздоровчого процесу.

2.16. Дитячий оздоровчий заклад є юридичною особою і діє на підставі статуту, має рахунки, які відкриваються в установленому порядку, печатку та штамп зі своїм найменуванням. Дитячий оздоровчий заклад може входити до складу навчально-виховних комплексів навчально-виховних об'єднань з дошкільними, загальноосвітніми та іншими навчальними закладами і діяти на підставі положення, затвердженого засновником (власником).

3. Охорона життя та здоров'я дітей

3.1. Для надання медичних послуг дітям і працівникам закладу дитячий оздоровчий заклад закріплюється за територіальною лікувально-профілактичною установою. Надання дітям та працівникам дитячого оздоровчого закладу невідкладної медичної допомоги при гострих та невідкладних станах, у т.ч. стаціонарної, здійснюється територіальним лікувально-профілактичним закладом.

3.2. Працівники дитячого оздоровчого закладу несуть персональну відповідальність за збереження життя та здоров'я

дітей, які відпочивають і оздоровлюються в ньому.

3.3. Під час організованого перевезення дітей, які перебувають на оздоровленні в дитячому оздоровчому закладі, на значні відстані забезпечується медичний нагляд за ними. Медичний супровід забезпечується також при організованому перевезенні дітей до (від) місць відпочинку чи оздоровлення.

3.4. Споруди, будівлі та інші приміщення дитячого оздоровчого закладу повинні відповідати санітарним нормам, технічним вимогам та вимогам пожежної безпеки. У кожному приміщенні дитячого оздоровчого закладу розробляється та вивішується на видному місці план евакуації дітей та дорослих у разі пожежі чи стихійного лиха.

3.5. Дитячий оздоровчий заклад забезпечує безпечно повноцінне харчування дітей відповідно до встановлених фізіологічних та натуральних норм харчування. Для дітей, які перебувають на диспансерному обліку, повинно бути організоване дієтичне харчування згідно з рекомендаціями лікаря.

3.6. Керівник дитячого оздоровчого закладу здійснює обов'язковий постійний контроль за якістю харчування дітей, дотриманням санітарно-гігієнічного та протиепідемічного режиму, безпечними умовами відпочинку та оздоровлення, за проведенням роботи з формування здорового способу життя.

4. Управління дитячим оздоровчим закладом і кадрове забезпечення

4.1. Керівництво дитячим оздоровчим закладом здійснює його керівник, який призначається і звільняється з роботи засновником (власником).

4.2. Керівник дитячого оздоровчого закладу: затверджує календарний план роботи оздоровчого закладу; затверджує режим дня з урахуванням типу закладу; затверджує правила внутрішнього розпорядку для дітей та працівників дитячого оздоровчого закладу; організовує інструктаж працівників дитячого оздоровчого закладу з техніки безпеки, профілактики травматизму, попередження нещасних випадків з дітьми, дотримання санітарно-гігієнічних норм і правил, а також надання невідкладної долікарської допомоги; забезпечує дотримання вимог щодо охорони життя і здоров'я дітей,

санітарно-гігієнічних та протипожежних норм; здійснює контроль за оздоровчо-виховним процесом, забезпечує належні умови для оздоровлення та відпочинку дітей; контролює дотримання фінансової дисципліни в дитячому оздоровчому закладі; укладає угоди з юридичними та фізичними особами; розпоряджається у встановленому порядку коштами дитячого оздоровчого закладу, відкриває рахунки в установах банків або органах Державного казначейства; представляє інтереси дитячого оздоровчого закладу в усіх установах, організаціях, на підприємствах; звітує перед засновником (власником) про результати діяльності закладу; видає в межах своєї компетенції накази та розпорядження, що стосуються діяльності дитячого оздоровчого закладу, організовує і контролює їх виконання; забезпечує спільно із засновником (власником) раціональний підбір і розстановку кадрів, затверджує штатний розпис, посадові обов'язки працівників дитячого оздоровчого закладу; відповідає за допуск до роботи працівників, які своєчасно пройшли обов'язковий медичний огляд; приймає рішення про заохочення та дисциплінарні стягнення стосовно працівників дитячого оздоровчого закладу.

4.3. У дитячому оздоровчому закладі створюється педагогічна рада - постійно діючий колегіальний орган управління, що діє на підставі відповідного положення. Головою педагогічної ради є керівник дитячого оздоровчого закладу.

4.4. Педагогічна рада дитячого оздоровчого закладу затверджує календарний план роботи, розглядає концепції та програми поліпшення роботи дитячого оздоровчого закладу, аналізує роботу членів педагогічного колективу, підбиває підсумки оздоровчих змін, приймає рішення щодо відрахування дітей із дитячого оздоровчого закладу за порушення внутрішнього розпорядку чи з інших обґрунтованих причин.

4.5. Робота педагогічної ради проводиться відповідно до потреб дитячого оздоровчого закладу. Кількість засідань педагогічної ради визначається їх доцільністю, але не рідше ніж раз на зміну.

4.6. На посади педагогічних та медичних працівників приймаються особи, які мають відповідну освіту. При прийнятті на роботу кожен працівник повинен подати санітарну книжку, бути ознайомленим з умовами праці, правилами

внутрішнього розпорядку, посадовою інструкцією.

4.7. При оформленні на роботу працівники дитячого оздоровчого закладу проходять обов'язковий медичний огляд, інструктаж з техніки безпеки, профілактики травматизму, запобігання нещасним випадкам з дітьми, дотримання санітарно-гігієнічних правил та надання невідкладної долікарської допомоги.

4.8. З кожним працівником дитячого оздоровчого закладу укладається договір згідно із законодавством України. Умови й розмір оплати праці працівників дитячого оздоровчого закладу визначаються відповідно до законодавства, а з тими працівниками, які утримуються за рахунок підприємства, установи, організації, на балансі якої перебуває дитячий оздоровчий заклад, визначаються відповідним колективним договором, який діє на даному підприємстві, в установі, організації.

4.9. Працівники дитячого оздоровчого закладу мають право на: унесення пропозицій щодо поліпшення оздоровчовиховного процесу; ініціативу у виборі форм, методів, засобів роботи з дітьми; участь у роботі методичних об'єднань, рад, зборів, інших органів самоврядування дитячого оздоровчого закладу, у заходах, пов'язаних з організацією оздоровчовиховної роботи; вибір форм підвищення кваліфікації; різні види заохочення за сумлінне виконання покладених обов'язків; об'єднання у професійні спілки, участь в інших об'єднаннях громадян, діяльність яких не заборонена законодавством.

4.10. Працівники дитячого оздоровчого закладу зобов'язані: дотримуватися вимог статуту дитячого оздоровчого закладу, виконувати правила внутрішнього розпорядку та посадові обов'язки; берегти життя та здоров'я дітей, захищати їх інтереси, пропагувати здоровий спосіб життя; виконувати накази й розпорядження керівника дитячого оздоровчого закладу, органів управління, до сфери діяльності яких належить дитячий оздоровчий заклад.

4.11. Працівники дитячого оздоровчого закладу працюють згідно з графіком, затвердженим його керівником, з урахуванням вимог законодавства про працю.

4.12. Батьки дітей чи особи, які їх замінюють, мають право: обирати і бути обраними до батьківського комітету та органів громадського самоврядування закладу; уносити

пропозиції щодо поліпшення діяльності дитячого оздоровчого закладу; брати участь в організації та проведенні заходів; захищати законні інтереси дітей у державних та судових органах.

4.13. Для оперативного врегулювання поточних питань, організації оздоровчої та виховної роботи в дитячому оздоровчому закладі може бути створений орган самоврядування, до складу якого входять засновник (власник), адміністрація дитячого оздоровчого закладу, батьки та діти.

5. Фінансово-господарська діяльність та матеріально-технічна база закладу

5.1. Фінансово-господарська діяльність дитячого оздоровчого закладу здійснюється відповідно до його статуту та законодавства України.

5.2. Управління та фінансова діяльність дитячих оздоровчих закладів державної та комунальної форми власності здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів та додаткових джерел, не заборонених законодавством; приватних - за рахунок коштів засновників (власників), власних коштів від надання оздоровчих послуг та інших джерел, не заборонених законодавством України. Додатковими джерелами фінансування дитячого оздоровчого закладу можуть бути добровільні внески, матеріальні цінності юридичних та фізичних осіб, інші надходження, не заборонені законодавством, які використовуються для впровадження діяльності, передбаченої статутом (положенням).

5.3. У процесі провадження фінансово-господарської діяльності дитячий оздоровчий заклад: самостійно розпоряджається коштами, які надійшли на його рахунок у процесі провадження фінансово-господарської діяльності; використовує земельну ділянку, на якій він розташований, виключно в інтересах дітей; розвиває та утримує власну матеріально-технічну базу, володіє, користується і розпоряджається майном виключно в інтересах дітей відповідно до законодавства та статуту (положення).

5.4. Ведення діловодства, бухгалтерського обліку та звітності, статистичної звітності в оздоровчих закладах здійснюється у порядку, визначеному законодавством України.

5.5. Перед початком оздоровчого сезону засновник (власник) забезпечує наявність у дитячому оздоровчому закладі наказу про відкриття закладу, акта про готовність закладу, санітарного паспорта, інструкцій з техніки безпеки, профілактики травматизму і попередження нещасних випадків з дітьми, протипожежної безпеки тощо.

5.6. Для відкриття оздоровчого закладу місцевими органами виконавчої влади створюється спеціальна комісія в складі представників санітарно-епідеміологічної служби, органів державного пожежного і технічного нагляду, засновників (власників) оздоровчого закладу, профспілкової організації, керівника закладу та інших представників, які перевіряють готовність оздоровчого закладу до приймання дітей, про що складається відповідний акт.

5.7. По закінченні оздоровчого періоду засновник (власник) затверджує планове завдання щодо підготовки оздоровчого закладу до нового оздоровчого періоду і погоджує його з територіальною установою державної санітарно-епідеміологічної служби.

6. Міжнародне співробітництво дитячого оздоровчого закладу

6.1. Дитячий оздоровчий заклад за наявності відповідної матеріально-технічної та методичної бази може проводити міжнародні заходи в рамках програм та проектів оздоровлення, відпочинку та інших заходів з профілю дитячого оздоровчого закладу та брати участь у міжнародних заходах.

6.2. Дитячий оздоровчий заклад має право за згодою засновника (власника) укладати угоди про співробітництво, установлювати прямі зв'язки з відповідними закладами, науковими установами, підприємствами, організаціями, громадськими об'єднаннями інших країн у встановленому законодавством України порядку.

Начальник управління з питань дитинства

.Ю.Якименко

ІГРИ У ДИТЯЧОМУ ОЗДОРОВЧОМУ ТАБОРІ

ІГРИ ДЛЯ ЗНАЙОМСТВА ДІТЕЙ ТА ЗГУРТУВАННЯ КОЛЕКТИВУ

«Раз, два ім'я! ...» Кількість учасників необмежена. Діти стають у коло. Обирають ведучого (ним може бути і вожатий). Ведучий, вказуючи на учасників рукою, веде «облік», при якому кожен повинен чітко і голосно назвати порядковий номер. Учасники, на яких припадають номери 3, 6, 9, 12, 13... (тобто, кратні трьом та ті, які мають в собі трійку, підіймаються на носочки і називають своє ім'я). Той, хто збивається з рахунку, або довго думає, вибуває з гри і залишає коло. Гра починається знову і ведучий починає «облік» з будь-якого учасника гри. Гра проводиться до виявлення переможця.

«Знайомство всліпу». Кількість учасників 5-10 чоловік. Ведучий знайомиться з кожним учасником, потиснувши руку, при цьому кожен з них називає своє ім'я. Після чого ведучий відвертається, а учасники змінюють порядок свого розміщення. Ведучий знову, потискуючи руки учасникам, називає їх імена. За чергою, в ролі ведучого перебувають інші учасники. Перемагає той, хто назве правильно найбільшу кількість імен учасників гри.

«Черевик». Для гри необхідно організувати не менше трьох команд. Команди шикуються у колони, розташовуються на одній лінії, при цьому всі гравці повинні зняти своє взуття. Ведучий збирає все взуття і складає його посередині площадки. При цьому необхідно взяття змішати. Учасники кожної команди за чергою підбігають до купи взуття, знаходять своє, взувають його і лише взутими повертаються до своєї команди. Після цього стартує наступний учасник. Перемагає та команда, гравці якої взуються швидше.

«Хлопчики-дівчатка». Хлопчики збираються в одну групу, а дівчатка в іншу. Хлопчики називають будь-які імена дівчаток. Якщо ці імена носять присутні дівчатка, то вони встають і розповідають щось про себе. Потім дівчатка називають будь-які імена хлопчиків. Це відбувається до тих пір, доки імена всіх дітей не будуть названі.

«Гучна гра». За сигналом ведучого всі гравці починають, вигукуючи свої імена, шукати своїх тезок, щоб швидше за інших зібратися в команду. Виграють найгаласливіші і моторні.

«Хто є хто». Кожен гравець отримує аркуш паперу та олівець. Упродовж 5 хвилин після сигналу ведучого гравці повинні познайомитись один з одним, дізнавшись ім'я кожного гравця та хто ким хоче стати. Отримані дані записують. Виграє той, хто встиг більше за всіх зібрати інформації про гравців.

«Відкриємо серце один одному». Кожен гравець отримує жетон у формі серця, на якому він пише своє ім'я. Ведучий йде з капелюхом по колу. Гравці голосно називають свої імена і опускають жетон у капелюх. Завдання гравців: витягнути з капелюха жетон, прочитати ім'я і віддати його господарю.

«Батарейя». Діти стають у лінію, тримаючись за руки. Вибирається ведучий-водопровідник. Він стає спиною до гравців і говорить: «Вода пішла». Після цього діти за чергою називають свої імена. Коли дійдуть до останнього, гравці продовжують називати імена у зворотному напрямку (2-3 рази). Після цього ведучий каже «Кран перекритий», повертається обличчям до гравців і називає їхні імена. Кожна правильна відповідь-очко. Після цього вибирають нового ведучого, гра повторюється.

«Листоноша». Діти об'єднуються в 2 команди. Перші гравці підбігають кожен до свого стільця, на яких лежать маленькі конверти (за кількістю учасників). На зворотному боці написано ім'я адресата з іншої команди. Прочитавши ім'я адресата, «листоноша» голосно вигукує його, а адресат піднімає руку і кричить: «Це я!» Потім наступний гравець відправляється за черговим листом. Виграє найшвидша команда. Організатори на зворотному боці карток можуть написати значення імен. Ці картки в кінці гри можна подарувати.

«Математика». Діти сидять у колі. Вожатий дає завдання: «Почнемо рахувати по колу. Той, на кого доводиться число, кратне трьом, вимовляє замість цифри своє ім'я ». Цю гру можна використовувати для розвитку пам'яті та уваги.

РУХЛИВІ ІГРИ

«Усі на ковбасу!» Мета гри: розгрузка, «вихід» енергії» (цю гру можна проводити, наприклад, біля їдальні, очікуючи на обід, вечерю..). Час проведення: 5-15 хвилин. Кількість учасників: від 8 до 20.

Місце проведення: будь-яке (краще на вулиці, на траві).

Гравці об'єднуються в дві команди, які розташовуються одна проти одної. Посередині кладуть якийсь предмет – це ковбаса. Кожен гравець у команді отримує порядковий номер (оскільки команд дві, то і гравців з однаковими номерами по два). Команди відходять від центру на однакову відстань.

Як тільки гравці чують свій порядковий номер, вони повинні бігти до центру і намагатися першими схопити «ковбасу». Та команда, гравець якої схопив предмет першим, отримує очко.

«М'яч ведучому». Діти створюють два-три кола. У центрі кожного стоїть ведучий. Він кидає м'яч за чергою своїм партнерам – ті повертають йому м'яч. Діставши його від останнього гравця, ведучий піднімає м'яч угору. Виграє команда, яка допустила найменшу кількість падінь м'яча на землю і раніше закінчила перекидання.

«На трьох ногах». Два гравці стоять поруч. Ліву ногу правого гравця пов'язують з правою ногою лівого трохи вище стопи. У змаганнях беруть участь дві пари гравців. За сигналом керівника вони повинні добігти до лінії фінішу й повернутися назад.

«Карасі і щука». На протилежних кінцях майданчика проводять лінії – це «дім карасів». Ведучий «щука» – стає в середині майданчика, «гравці – карасі» – влаштовуються в одній домівці. За сигналом керівника «карасі» перебігають до протилежного домівки. «Щука» намагається їх піймати. Ті, кого «з'їла щука», відходять в бік. Коли кількість захоплених гравців зросте до чотирьох, вони беруться за руки, утворюючи ланцюг – «невід». «Щука» стає за неводом. Тепер «карасі» обов'язково пробігають через невід. Розвивається швидкість, спритність, та орієнтування, виховуються сміливість, колективність дій.

«Вудочка». Усі гравці стають у коло, а ведучий, стоячи в середині, крутить мотузком, на кінці якого прив'язана торбина з піском – «вудочка». Учасники уважно стежать за торбиною, яка

рухається по підлозі, і підстрибують, щоб не торкнутися її. Розвивається координація рухів, стрибучість, увага. Діти привчаються розраховувати свої дії.

«Парні гонки». Команди вишикуються у колону по одному. Направляючі — перший і другий номери - стоять у парі. Після сигналу перша пара рухається умовленим способом до протилежної лінії. Перший залишається за лінією, другий повертається назад і виконує завдання з третім номером, потім сам залишається на місці, а третій номер повертається за партнером і т. д. Способи переміщення: бігом, тримаючись за руки; боком, приставними кроками, обличчям один до одного, тримаючись за руки; те саме, стоячи один за одним, тримаючи партнера за пояс; стрибками на двох ногах, обхопивши один одного.

«Сороконіжки». Команди шикуються в колону по одному перед лінією старту і розподіляються на групи по 3—5 чоловік. За командою «Приготуватися!» всі учасники першої групи присідають, тримаючи руки на поясі. За командою «Марш!» вони умовним кроком чи стрибками проходять навприсяжки установлену дистанцію, зберігаючи з'єднання і не встаючи. Те саме повторюють учасники другої групи і т.д. Виграє команда, учасники якої першими перейдуть фінішну лінію, не порушуючи встановлених правил.

ПІЗНАВАЛЬНІ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ІГРИ. ІГРИ НА РОЗВИТОК УЯВЛЕННЯ ТА УВАГИ

«Перекладачі». Мета – розвиток фантазії, словарного запасу. Зміст гри: викладач пропонує фразу, діти роблять переклад, замінюючи кожне слово на синонімічне. Наприклад, фразу: «На стільці сидів чоловік сорока п'яти років», можна перекласти: «На дерев'яній споруді з чотирма ніжками і спинкою розмістився представник чоловічої статі середнього віку». Варіанти речень, що пропонуються для гри:

1. Кішка сиділа під дверима і жалісно нявчала.
2. Море штормило, і ніхто не купався.

«Найкращий поет». За першими двома рядками вірша дитячої поетеси Ренати Мухи скласти третій та четвертий:

Раньше мы все обезьянами были,

Только об этом давно позабыли.....

Дописати перший та другий:

.....С тех пор он питается разными кашами.

По-моему, так хорошо, а по-вашему?

«Не зважай на інших». Одній дитині потрібно прочитати невеликий за обсягом текст, запам'ятати його та переказати. Водночас усі інші учасники заважають виконувати завдання.

«Римування». Деякі слова мають дуже мало рим. Для гри необхідно підібрати 5 - 6 не дуже складних слів.

Завдання: кожен гравець протягом певного часу має придумати якнайбільше рим до заданих слів. Переможцем буде той, хто придумав найбільшу кількість рим і вчасно закінчив їх записути. Заборонено: дописувати слова після закінчення визначеного часу.

Варіант: за допомогою вигаданих рим написати вірш на задану ведучим тематику (кохання- навчання; пісок-носок; море-горе тощо).

«Телеграма». Завдання: протягом заданого часу написати телеграму з 5 слів про важливу подію, яка сталася із гравцем (виграв 10000000 в лотерею; вітає своїх багаточисельних родичів з Новим Роком... Чим конкретніша і вагоміше тема, тим краще).

«Пантоміма». За допомогою пантоміми показати приказку або прислів'я таким чином, щоб інші учасники гри здогадались, про що йдеться. Гра в часі не обмежується. Якщо гравець не зможе донести до глядачів значення одної приказки, можна спробувати іншу приказку або запропонувати виконати завдання іншому гравцеві.

«По-новому». Для цієї гри всі учасники сідають в коло. Ведучий бере в руки перший ліпший предмет, це може бути: хустинка, олівець, краватка, гудзик, зошит та передає його першому учаснику й просить того розповісти, як можна по-новому використати цей предмет. Далі учасник передає цей предмет гравцю праворуч, той в свою чергу повинен представити свою версію нового застосування даного предмета і т.д. Той хто завагався відповісти, вибуває з гри. Коли залишається тільки двоє гравців, переможцем вважається той, хто запропонує більше версій нового застосування предмета. В ході гри дотримуються наступного правила: версії не повинні повторюватися.

«Повітряна куля». Кожного з гравців через безвихідну ситуацію можуть «викинути за борт повітряної кулі», що означає вибуття з гри. Кожен мусить знайти причини, чому саме він повинен залишитись. Кого викинути - учасники вирішують голосуванням. Завдання: залишитись якнайдовше на «повітряній кулі».

Примітка: в цій грі активна роль відводиться ведучому, котрий підбадьорює учасників, ініціює голосування, підбиває підсумки. Гра продовжується доти, доки «на борту повітряної кулі» не залишаться тільки двоє.

ІГРИ В ПРИМІЩЕННІ

«Творчі конкурси».

1. Уявити, і мімікою, ходую, звуками відобразити: схвильованого kota, сумного пінгвіна, переляканого кролика, похмурого орла, розлючене поросся.

2. Спробуйте відобразити ходу людини: яка щойно пообідала; у якої незручне взуття; яка невдало підфутболила цеглину; у якої почався гострий приступ радикуліту; яка випадково опинилася вночі в лісі.

3. Пофантазуйте і відобразіть рухами і мімікою : гарячу праску, будильник, чайник, телефон, кавомолку тощо.

4. Придумайте 20 нових використань старого, нікому не потрібного предмета: пустої консервної банки, рваної шкарпетки, порожнього стержня від ручки, згорілої лампочки тощо.

5. Виліпіть із пластиліну незвичайних тварин, які називаються: кубохвостіус, швабро-лапіус, довгомордіус, зубоочіус, кривопузіус і т.д.

6. Будь-яку фразу українською мовою можна сказати іншими словами. Спробуйте сказати по-іншому, не повторюючи ні одного слова, але зберігаючи зміст наступних речень: муха сіла на варення, на столі стоїть склянка, горобець влетів в вікно.

7. Намалуйте рослину (тварину, предмет), якої ніколи не було і придумайте їй назву.

8. Складіть історію про: ворону, яка любила кататись на велосипеді; шуку, яка грала на гітарі; березу, яка хотіла навчитись плавати; травневого жука, який боявся висоти.

9. Складіть невелику розповідь із 20-30 слів, але так, щоб всі слова починались на одну букву («К», «М», «О», «П»).

10. Уявіть себе модельєрами і намалуйте на папері: робочий костюм Баби-Яги, домашній костюм Змія Горинича, спортивний костюм Чахлика Невмирущого, зимовий костюм Водяного і т.д.

11. Уявіть, що відкрився новий спеціалізований магазин. Придумайте види товарів, які могли б у ньому продаватися. Магазин має називу: «Усе для двічників», «Усе для ледарів», «Усе для підлабузників».

«Фантазери». Із слів: дерево, дім, сторож, капелюх, крокодил, троянда скласти текст, використовуючи в кожному реченні запропоновані слова. Домагатися творчого підходу, нестандартного мислення, оригінальності.

«Казка» - колективне складання казки. Пропонується кожній дитині розповідати по 2-3 речення, після сигналу викладача за командою – продовжує наступний і т.д. Домагатися імпровізації. Темп – швидкий. Настрій – мажор.

«Перевтілення». Уявити себе в образі якої-небудь речі. Від імені цієї речі розповідати про те, що її оточує, як вона живе, що відчуває, які неї турботи, бажання, яке в неї минуле і майбутнє.

Скаутська гра «КІМА». Є найстарішою скаутською грою, має на меті розвиток в дітей пам'яті, уважності і спостережливості. На столі розкладають 24 предмети таким чином, щоб кожен з них був добре видно (щоб один предмет не накривав і навіть не торкався іншого предмета). Предмети накривають великою хусткою, після чого всі діти запрошуються в кімнату. Коли вони заспокоїлися, вожатий знімає хустку, а по закінченні однієї хвилини він знову закриває предмети. Дітям пропонують записати на аркуші, які предмети кожен з них запам'ятав. Час для відповіді спочатку необмежений - поки діти скажуть, що більше не пам'ятають. Для дітей, що грають в КІМУ не вперше – 5 хвилин. Оцінка: 15 правильно названих предметів – незадовільно; від 15 до 17 – задовільно; від 18 до 20 - добре, від 21 до 23 - відмінно, всі 24 предмети - феноменальна пам'ять.

Міжгрупова гра «КІМА». Грають не окремі скаути, а ціла група. Проводиться гра так само як і в попередньому випадку, але після того, як предмети закриті хусткою, скаути допомагають один одному запам'ятати, які предмети були на столі. Один доповнює іншого. Найкраще, якщо кожен розвідник пише на аркуші паперу, які предмети він запам'ятав, як і в індивідуальній грі Кіма. Потім вони беруть за основу записку того, хто запам'ятав (записав) більш за інших і приписують до неї відсутні там предмети за списками інших дітей. У міжгруповій грі показники запам'ятовування значно вищі, ніж в індивідуальній.

СЦЕНІЧНІ ІГРИ, МАСОВКИ, ЗАБАВИ

Гра - інсценізація «Театр». Мета: розвиток уваги, емоційна розрядка. Час: 8-10 хвилин. Кількість учасників: від 6 до 20.

На початку гри відбувається розподіл ролей: занавіс, король, королева, фрейліна, собака фрейліни тощо. Ведучий повідомляє, що зараз учасники гри ставлять спектакль. Для того щоб він пройшов вдало, треба провести репетицію. Занавіс пішов (вжик-вжик, «занавіс» пробігає по сцені). Ні, не так! Іще раз! Ну, тепер нормально». «Король пішов», не так. Почніть знову. Таким чином, ведучий виконує роль дуже вимогливого режисера, котрий усім незадоволений і примушує усе робити заново. Можна повторювати гру, змінюючи жанр.

Гра - інсценізація: «Будинок». Мета: розвиток уваги, емоційна розрядка. Час: 8-10 хвилин. Кількість учасників: від 6 до 20.

Для гри обираються актори на ролі: стін, даху, вікна, кактуса, кішки, жаби, вітру, дощу.

Ведучий: «Стоїть будинок, з високими стінами, із гарним дахом. У будинку є вікно, на якому стоїть кактус. На ганку сидить кішка і умивається. Раптом кішка помітила на дворі жабу, яка весело скакала і квакала. Кішка, яка ніколи у житті не бачила цю тварину, витріщила очі, перестала вмиватися і затамувала подих. Вона вже була готова стрибнути на жабу, але у цей час подув сильний вітер, і кактус, що стояв на вікні, впав прямо біля кішки. Кішка з криком «мя-я-я-я-в» відскочила від

кактуса. А вітер все посилювався і посилювався... Аж раптом полив дощ. Перелякана кішка, ховаючись від дощу, вітру, кактуса та «невідомого чудовиська» заскочила у розкрите вікно будинку. Як тут затишно і безпечно. «Як добре, коли у тебе є дім» - неначе говорили очі кішки, яка вже скрутилася клубочком на ковдрі. Кінець казки.»

Гра – забава «Бариня». Всім учасникам пропонують утворити три великі групи. Бажано, щоб представники однієї групи під час гри сиділи ближче один до одного. Далі ведучий дає кожній групі слова:

1 група – «в ступі яблука толочені!»

2 група – « мітли, віники верчені!»

3 група – « веретена не кручені!»

Завдання команд – уважно слідкувати за рукою ведучого. Як тільки він покаже на одну з груп або назве її, остання повинна заспівати свою фразу. Якщо учасники завагаються, то отримують штрафний бал. Показавши декілька раз на групи, ведучий завершує перший раунд гри приспівом, який співають хором всі групи: «Бариня, бариня, бариня-судариня» - два рази.

Далі ведучий знов показує на будь-яку групу, й гра продовжується. По закінченню підраховують штрафні очки. Ті, у кого найбільше штрафних балів, готують концертний номер.

ІГРИ НА ПЛЯЖІ ТА ВОДІ

«Дожени м'яч». У грі беруть участь дві команди, які шикуються на березі обличчям до води. В руках у перших номерів – м'яч середніх розмірів. За сигналом ведучого вони кидають м'ячі уперед, після чого стрибають у воду і плывуть за ними. Але кожен учасник плыве не за своїм м'ячем, а за м'ячем суперника.

Добравшись до м'яча, гравці плывуть із ним (ведучи перед собою) до берегу, передаючи м'яч наступному гравцю.

ІГРИ ПІД ЧАС ТРИВАЛИХ ПОЇЗДОК У АВТОБУСІ, ПОЇЗДІ

«Фантазери». Уявити та розповісти про свої дії у фантастичних обставинах:

Я – чарівник. Сам можу перетворюватися у будь-кого і робити це з іншими;

Я – інопланетянин. Прилетів сюди і опинився.... Шукаю контакту з людьми;

Я – директор табору тощо...

«Повідомлення думки іншими словами». Надається проста фраза, наприклад: «Літо цього року буде дуже теплим». Запропонувати декілька варіантів передачі цієї ж думки іншими словами. При цьому жодне із слів першого речення не повинно використовуватися в інших реченнях. Не можна також змінювати загальний зміст вислову. Виграє та команда, яка може надати найбільшу кількість таких варіантів.

«Іноземні мови». Ведучий пропонує дітям вивчити нову іноземну мову. Для цього треба взяти загальновідому пісню, наприклад:

Жили у бабуси
Два веселых гуся.
Один серый, другой белый,
Два веселых гуся.

І спробувати заспівати її на іноземній мові. Зробити це досить просто: усі голосні букви у словах необхідно замінити на якусь одну. Якщо замінити усі гласні на «А», то англійською ця пісня буде виглядати так:

Жала а бабаса
Два васалых гаса.
Адан сарай, драгай балай.
Два васалых гаса.
Польска – «Е»;
Іспанска – «І»;
Французска – «Ю»;
Німецька – «У»;
Японска – «Я»;

«Ха-ха-ха». Завдання гравців – не засміятися. Діти сідають або стають у коло, і один із учасників проголошує якомога серйозно «Ха». Наступний говорить «Ха-ха!», третій «Ха-ха-ха!», і так далі. Хто вимовить невірну кількість «Ха!» або засміється вибуває із гри. Гра продовжується, а ті хто вибув, роблять все для того, щоб розсмішити інших учасників (тільки не торкаючись їх). Хто не засміється – переміг.

НАРОДНІ, НАЦІОНАЛЬНІ ІГРИ

«Панас». Діти грають у кімнаті. Одному з них зав'язують очі, ставлять посередині і говорять:

Панас, Панас!

Не лови нас.

На тобі коробочку груш,

Та мене не ворущ.

Після цього діти тихенько ходять навколо «Панаса», а він, розкинувши руки, намагається піймати кого-небудь. Кого спіймає, той стає «Панасом» і гра продовжується.

Панас – 2. Грають хлопці та дівчата. За бажанням хтось стає «Панасом», йому зав'язують очі хустинкою, виводять на середину площадки і звертаються з такими словами:

- Панасе, Панасе! На чому стоїш?

- На камені!

- Що продаєш?

- Квас!

- Лови курей, та не нас.

«Панас» починає ловити, і кого з гравців спіймає, той стає «Панасом».

«Куці-баба». У цю гру звичайно грають діти у приміщенні. Одному з гравців зав'язують очі хусткою, ставлять на порозі і питають:

- Бабо, бабо! На чому стоїш?

- На глах-лободах.

- А що ти їси?

- У мене каша на полиці.

- А мені ж даси?

- Чорта з'їси!

Тоді ударяють його рукою, і всі тікають. Якщо «Куці-баба» когось спіймає – тому зав'язують очі. А якщо ні – продовжується гра.

- А чия то, бабо, каша на полиці стоїть?

- Моя.

- А я виїм.

- А я з києм.

- А я утечу.

- А я дожену.

- А я в ополонку.

- А я за головку.

І знову ударяють і розбігаються. Якщо «Куці-баба» нікого не зловить, повертається на своє місце.

- Бабо, бабо? Чиє то поросятко по смітнику ходить?

- Моє.

- Коли ти його заколеш?

- Завтра.

- А мені ж даси?

- Чорта з'їси.

Якщо і цього разу «Куці-баба» нікого не спймає, завершують гру.

- Ти, бабо, сліпа?

- Сліпа, синочку, сліпа.

- Що ж тобі дати?

- Дай, синочку, борошенця на галушечки.

Хтось насипає бабі жменю піску абошо.

«Перстень». Діти сідають в рядок або коло. Беруть якусь маленьку річ, частіше перстень. Цей перстень кладуть у руки так, щоб відгадчик не знав, у кого цей перстень. А для цього діти наставляють руки, і той, що роздає перстень, кладе свої руки з пернем в інші руки і, кому забажає, тому й опустить той перстень. Це все добре бережеться, щоб відгадчик не побачив персня. Коли вже перстень розданий, той, хто відгадає, підходить до сидячих і каже:

Гадало, гадало,

По полю ходило,

Дай, Боже, вгадати

І перстеньок взяти.

Він підходить до дитини, яка, на його думку, має в своїх руках перстень. Коли ж угадає, то сідає на його місце, а той стає відгадчиком.

Коли відгадчик не вгадає, все повторюється знову, аж поки він не вгадає.

«Латки». Діти збираються грати в латки, хтось говорить:

- Давайте грати в латки.

Відразу ж б'є сусіда по плечу і тікає, примовляючи:

Латка-битка,

Шовкова нитка,

На мені не була,

На тобі згнила!

«Полатаний» переслідує втікача, але не промине «полатати» й іншого, хто потрапить під руку. Вдаривши, каже: «Латка».

«Полатаний» намагається передати латку третьому....

«Регіт». Всі стають у ряд по два, а спереду один – «регіт». «Регіт» каже:

Горю, горю, палаю,
Кого люблю, спіймаю!
Раз, два, три!
Остання пара – лети!

Остання пара біжить, «регіт» ловить. Кого вловив, з тим стає в пару, а той, хто лишився, буде «реготом». Якщо «регіт» нікого не вловив, ця пара, що тікала, стає попереду, а «регіт» лишається «реготом», аж поки когось не вловить.

Чий батько дужчий. Двос гравців сідають на землю, беруться за руки і, упершись ступнями ніг, намагаються перетягти один одного. Хто перетягне – той дужчий.

«Мовчанка». Коли діти дуже галасують, хтось нагадає про цю гру і скоромовкою проговорить:

Їду до дому
На зелену соломку.
На тій соломі
Сидить жаба.
Хто писне,
Той жабу хлисне,
Мені можна говорити
Сто раз,
А іншому – ані раз.

Всі замовкають. Ведучий намагається кого-небудь викликати на розмову. Хто перший заговорить, той програв.

«Дуб». Грати в дуба можна на березі річки, на лісовій галявині або в парку - там, де досить простору побігати і де ростуть (але не дуже густо) дерева.

Грають здебільшого дівчатка. Вони обирають з-поміж себе купувальницю і з вигуками: «Граємо в дуба!» - по одній підбігають до дерев. Купувальниця підходить до котроїсь із дівчат, спільно з нею вибирає одне з вільних дерев і пропонує:

- Дівчино, продай хату!

- Не продам, дуба дам! - відповідає дівчина, й вони обидві біжать до наміченого дерева. Воно дістається тій, котра

приблизить до нього першою, а та, що відстала, стає купувальницею і йде купувати інше дерево.

«Міст». Дівчата стають по дві в ряд, обличчям одна до одної й беруться вгорі схрещеними руками. Крайня пара проходить під руками інших пар і стає першою, за нею йде пара, яка була передостанньою, і так далі. У деяких місцевостях ця гра називається «Довгою лозою», бо у неї теж немає кінця. Припиняється вона за бажанням або тоді, коли більшість гравців розійдеться.

«Свічка. Свічка» – це вибитий у поле м'яч або кинутий високо вгору. Спіймати такого м'яча, перш ніж він удариться об землю, - значить зловити свічку. Майданчик для цієї гри ділиться на дві частини: меншу - город і більшу - поле. Жеребкуванням визначають господаря городу. Господар залишається в городі, а всі інші гравці розходяться по полю. Викликаючи з поля одного із гравців, господар підкидає м'яча вертикально вгору, а гравець б'є його гилкою якомога вище і далі в поле. Поляни намагаються спіймати м'яча до того, як він торкнеться землі. Той, кому пощастить це зробити, іде бити, а той, хто бив, іде на його місце в поле. Неспійманий м'яч подається знову в город, і його знову б'є той, хто бив. Якщо ж господар спіймає поданий з поля м'яч на льоту, то він починає бити, а підгилює той, хто подавав. Той, хто бив до цього, повертається в поле. У разі промаху той, хто бив, тікає в поле, а господар б'є його м'ячем. Після цього він викликає з поля нового гравця - і все починається спочатку.

«Сірий кіт». У цій грі всі учасники, крім ведучого, «сірого kota», - «миші». Вони стають ланцюжком і, тримаючись один за одного, ходять по майданчику по прямій, по колу чи по будь-якій іншій кривій лінії. Першим у ланцюжку стоїть «сірий кіт». Під час руху він запитує:

- А є миші в копиці?

- Є! - відповідають «миші».

- А не бояться kota?

- Ні!

- Ой, як кіт хвостом поверушить, то всіх мишей подушить!

За цими словами «миші» кидаються врозгіч, а «сірий кіт» ловить їх. Спійманий гравець стає «сірим котом», а його попередник – «мишею».

«Горобець». Діти утворюють коло, всередині - горобець. Коло швидко рухається, всі співають, плескаючи в долоні.

Киш, киш, воробей,
Не клюй конопель.
Мої конопельки,
Дрібні, зелененькі,
У вірчики в'ються,
Самі не беруться,
Братись не даються.

Горобець кидається на дітей, які утворили коло, вони розбігаються. Той, кого він зловить, займає його місце, і гра починається знову.

«Святий Миколай». Діти обирають Святого Миколая і розбігаються. Миколай біжить за ними, намагаючись доторкнутися до когось і заморозити. «Заморожений» зупиняється і розводить руки в боки. Гра припиняється, коли Святий Миколай усіх заморозить. Той, хто протримався найдовше, стає Миколаєм.

ІГРИ НА МІСЦЕВОСТІ. ІГРИ ПІД ЧАС ПРОГУЛЯНОК ТА ПОХОДІВ

«Світлофор». На місцевості креслять дві лінії, на відстані 5-6 метрів одна від одної. Усі гравці стоять за однією лінією. Ведучий стоїть посередині між цими лініями. Він називає будь-який колір. Гравці, у яких такий колір є в одязі, повинні триматися за цей колір рукою, у цьому випадку вони мають можливість без перешкод перейти через ігрову площадку і стати за другу лінію. Гравці, у яких такого кольору немає, повинні перебігти за другу лінію, при цьому ведучий повинен їх ловити. Ті, до кого ведучий доторкнувся, стають ведучим і гра починається заново.

«Заєць без нори». Учасники стоять парами, узявшись за руки. Це «нора зайця». Вибирають із учасників гри «зайця» та «мисливця». Заєць повинен тікати від мисливця, при цьому він може заховатися у нору, тобто стати між двома гравцями. Той, до кого «заєць» став спиною, стає зайцем. А якщо мисливець зайця наздогнав, то гравці міняються ролями.

«Захист мосту». Для гри необхідно збудувати перекидний місток через струмок! Мостом може слугувати гімнастична

колода. Коли міст уже «збудований», учасники гри об'єднуються в команди. Одна команда наступає, тобто намагається перейти через місток, а інша його захищає.

Захисники розміщаються в 5—7 м від переправи, в руках кожного з них по два тенісних м'ячки. За сигналом керівника наступаючі по одному біжать до мосту, їхня мета — якомога швидше перебігти на протилежний бік. Захисники кидають у «перебіжчиків» м'ячі або шишки, а ті, в свою чергу, намагаються вивернутися або спіймати м'яч, за що отримують п'ять балів. Той, хто перебрався через міст на інший бік, отримує три бали. Якщо ж м'яч потрапив у гравця, то він вибуває з боротьби. Гра закінчується, як тільки гравці використали свої «боеприпаси», кинули по два м'ячі.

В іншому варіанті гри захисники розміщуються по обидва боки від мосту. У цьому разі можна піднімати м'ячі, що перелетіли з іншого боку, і знову кидати в перебігаючих. Після закінчення перебіжки підраховуються бали кожної команди. Після цього гравці міняються ролями. Переможця визначають, підрахувавши бали — штурму та оборони.

«Естафета марафонців». Для естафети керівник вибирає два пункти, відстань між якими 1,5 км. Для того, щоб з одного пункта потрапити до іншого, потрібно пройти через невеликий ліс, перебратися через яр, пройти через чагарник, ялинник тощо.

Усі учасники естафети розподіляються на 2—4 команди по 12—15 осіб. Капітани розставляють гравців між стартом і фінішем з розрахунком, щоб кожний з них під час естафети пробігав не більше 100—150 м. Важкі ділянки скорочують до 80—100 м, рівні відрізки дистанції збільшують до 150 м. У середині дистанції, на старті і на фініші свої місця займають судді. Дається сигнал, і перші номери команд направляються вперед. Кожний намагається якомога швидше пробігти свій відрізок шляху і передати естафетну паличку товаришеві по команді.

Переможе та команда, яка першою суддям надала естафетну паличку. Перемога залежатиме від вдалої розстановки гравців на дистанції, вміння юних марафонців долати перешкоди і правильно розподіляти сили під час бігу.

«Крокоміри». На початку гри всі гравці вимірюють середню довжину свого кроку. Для цього певну відстань,

наприклад 100 м, потрібно пройти, рахуючи кроки, а потім цю відстань поділити на кількість зроблених кроків.

Мета гри — дізнатися, хто з дітей найточніше може визначити відстань між двома точками: стовпами, деревами або прапорцями.

У центрі галявини або футбольного поля — прапорець, від якого по п'яти-шести радіусах розміщені прапорці на різній відстані від центра (але довжина цих різних відстаней відома лише керівникові). Усі гравці об'єднуються в пари, отримують олівці, папір і, користуючись кроком як міркою, визначають відстань до вказаного прапорця. Виграє та пара, яка найточніше зробить вимір. Потім дають завдання кожній парі визначити відстань від центра до кожного прапорця. Визначають переможця у кожній парі, а потім і серед усіх учасників гри.

«Телефон без дроту». Гравці об'єднуються на дві команди, одна з яких йде до лісу. Це «зв'язківці». Вони розміщуються за 10—15 кроків один від одного. Керівник дає останньому в такому ланцюгові «зв'язківцю» аркуш паперу, на якому вже написано 5—6 фраз, кожна з яких містить 5—6 слів. Наприклад, «завтра увечері — багаття старшого загону». Через 10—15 хвилин у ліс відправляється друга група. Це - «розвідники».

За сигналом керівника останній «зв'язківець» передає «телефонограми». Слово за словом чітко вимовляє слова першої фрази сусідові. Той передає почуте далі. Таким чином, фраза проходить через «живий ланцюг» і доходить до останнього гравця, який записує таку «телефонограму». Закінчивши передачу першої фрази, останній зв'язківець відразу починає передавати наступну і т.д.

Мета «розвідників» — непоміченими опинитися якомога ближче до зв'язківців і дізнатися, які фрази вони передають по телефону без дроту. Все почуте вони запам'ятовують або записують. Якщо «зв'язківець» помітить «розвідника» й назве його ім'я, той повинен залишити свій пост.

Гра закінчується за сигналом керівника після того, як всі фрази будуть передані по телефону. Підводяться підсумки.

Перемога на боці «розвідників» лише у тому випадку, якщо їм вдалося записати половину переданої інформації.

«Школа розвідників» - створюється декілька груп для збору секретної інформації, кожна група отримує пакет із

переліком запитань, які особливо цікавлять «центр». Для збору секретної інформації відводиться певний час. Кожна група діє автономно, швидко і непомітно. Питання можуть бути досить різноманітними:

- Скільки поворотів під час прогулянки, походу ми пройшли?
- Голоси яких птахів Ви чули упродовж подорожі?
- О котрій годині ми повернемося до табору?
- Кого першого ми зустрінемо на території табору, коли повернемося?

Перемагає та команда, яка надасть найточнішу інформацію.

СПОРТИВНІ ІГРИ ТА ЕСТАФЕТИ

«Таргани». Змагаються учасники двох команд. Для цих змагань потрібна парна кількість учасників. Щоб упоратись з естафетою, у кожному забігу беруть участь по два члени команди. Один стає навколішки, другий спирається руками на землю, а ногами на спину першого учасника. Таким чином у таргана шість лапок: руки і ноги гравця та руки другого. Таргани повинні пробігти до вказаного ведучим місця, обігнути його та повернутися назад. Після цього друга пара розпочинає естафету.

«Злови метелика». Метелик – повітряна кулька, сачок – ракетка із бадмінтону. Пересуваючись, гравець повинен підкидати кульку у повітря за допомогою ракетки. Якщо кулька впала землю, гравець повинен зупинитися, підняти кульку і продовжити гру. Кінцеве призначення «метелика» - банка (відро) у яке треба посадити метелика.

«Шуліка і Квочка». Гравці стають один за одним і обіймають за пояс тих, хто стоїть попереду. Перший в ланцюгу зображує «квочку», решта — «курчат». Один із гравців «шуліка». Він намагається схопити курчатко, яке стоїть останнім, квочка ж всіляко мішає цьому, перегороджуючи «шуліці» шлях розведеними в боки руками. Усі допомагають квочці, переміщуючись по майданчику так, щоб кінець ланцюжка знаходився якомога далі від «шуліки».

Якщо «шуліці» вдається вхопити «курча», гра припиняється. Вибирають нових «шуліку» і «квочку». Якщо

«шуліці» довго не вдається домогтися перемоги, його замінюють іншим.

«Виклик». Гравці об'єднуються в дві команди і стають шеренгами, одна на проти другої на відстані 20—25 м. За чергою кожна команда відсилає до противника по одному із своїх гравців. Кожний гравець другої команди повинен при цьому простягнути вперед праву руку. Гравець, який підійшов, б'є по руці тричі одного або по одному разі трьох гравців. Той, на кого припав третій удар, повинен спіймати і заповонити противника. Якщо йому це вдається, він бере супротивника в полон і ставить за собою, якщо це не вдається, сам іде в полон. Перемагає та команда, в якій до кінця гри буде більше полонених.

«Пастка». Гравці утворюють два кола. Внутрішнє коло, взявшись за руки, рухається в один бік, а зовнішнє — в інший. За командою ведучого обидва кола зупиняються. Діти, які стоять у внутрішньому колі, піднімають руки вгору, утворивши ворота. Решта то вбігають в коло, проходячи за воротами, то вибігають з нього. Раптово подається друга команда: «Ворота». Руки опускають, і ті, хто залишився в середині кола, залишаються в колі. Вони залишаються у внутрішньому колі і беруться за руки з тими, хто там є. Після цього гра повторюється.

Коли в зовнішньому колі залишається мало гравців, з них утворюється внутрішнє коло.

«Естафета». Діти шикуються у три-чотири колони. Перед кожною стоїть низка кеглів. Перші учасники кожної команди закривають очі і намагаються, петляючи, обійти, а група підказує їм напрямок руху. Складність полягає в тому, що коли всі групи починають кричати одночасно, виділити із загального шуму команди своєї групи вкрай проблематично.

«Розсипав — збери». Команди вишикувані на старті. В руках у перших номерів по коробці, в якій знаходяться 10—12 тенісних м'ячів. За сигналом учасник підбігає до обруча, що лежить на підлозі на відстані 5—6 м від старту, висипає всередину вміст своєї коробки і швидко відносить її назад, передаючи другому учаснику. Той біжить до обруча і, зібравши розсипані м'ячі в коробку, повертається і передає її наступному учаснику, який знову висипає м'ячі в обручі т.д.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ НА ДОПОМОГУ ВОЖАТОМУ

1. Барви сонячного літа.- Полтава: ПОІППО, 2006.- 56 с.
2. Братчук О., Проскуріна Е.Святкове літо. - Харків: «Торсінг +», 2005. - 144 с.
3. Виховний простір// Шкільний світ. - 2005.-№20. - травень.- 23с.
4. Волкова Н.П. Педагогіка: Підручник - К.: Видавничий центр «Академія», 2001. - 576 с. (Альма-матер).
5. Гончарова Т.В., Олійник Н.Я. Ритуали, символи та атрибути дитячого оздоровчого закладу // Позакласний час. - 2004. - Травень. - № 9-10. - С 47-50.
6. Гончарова Т.В., Олійник Н.Я., Капиця Т.З. Веселковими стежками: (на допомогу організатору дитячого громадянського формування). - Тернопіль: ТДМУ, 2007. - 146 с.
7. Гончарова Т.В., Олійник Н.Я., Тараканова А.П. Оздоровчий заклад - центр виховної роботи з дітьми влітку // Позакласний час. - 2004. - Травень. -№9-10.- С 29-36.
8. Готуємося до літа (на допомогу студенту практиканту) / Методичні рекомендації / Укл. Пелікан А., Комісар В. – Нікополь, 2005. - 60 с.
9. Григоренко Ю.Н., Пушина М.А. Здравствуй, наш лагерь!: учебно-практическое пособие для воспитателей и вожатых. - М. : Пед. об-во России, 2003. - 192 с.
10. Дик Н.Ф. Организация летнего отдыха и занятости детей / Н.Ф.Дик. -Ростов н/Д: Феникс, 2006. - 52 с.
11. Дубінка М.М. Методика виховної роботи в дитячих оздоровчих таборах. - Кіровоград: ТОВ «Поліграфічні послуги», 2006. - 212 с.
12. Інструктивно-нормативні матеріали (на допомогу працівникам профспілкових організацій та дитячих оздоровчих закладів з питань організації оздоровлення й відпочинку дітей). Федерація професійних шкіл України / Упор. Піщейко О.О. – Київ, 2008. – 142 с.
13. Інформаційно-методичний збірник матеріалів щодо оздоровлення та відпочинку дітей в Україні / Упорядк: Кияниця З.П., Смирнова М.О., Чеботарьова І.О., Король М.Ю.- К.: Поліграфцентр «ТАТ», 2002.- 126 с.

14. Коваленко Є. Педагогічні основи організації періодів зміни в оздоровчому закладі // Все для вчителя. - 2004. - №9/10. - С. 36-42.
15. Коли скінчились уроки // Позакласний час. - 2003. - №11-12.
16. Кулаченко М.П. Учебник для вожатого / М. П. Кулаченко - М.П. Кулаченко. - Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 254 с.
17. Кулаченко М.П. Методическое пособие для вожатого / М.П. Кулаченко. - Ростов н/Д: Феникс, 2008. - 198 с.
18. Леонов О. З. Спортивне свято в піонерському таборі. - К. : Здоров'я, 1982. - 88 с.
19. Літні забави школярів. // Інформаційно-видавничий бюлетень «Все для вчителя». - 2001.-№17-18.
20. Літня мандрівка у веселкову республіку / Довідничок-мандрівничок у літо. – К, 1993. - 78 с.
21. Літо-літечко // Завуч. - 2004.- травень №19.
22. Методика роботи в літньому оздоровчому таборі: Навчальний посібник / Є.І. Коваленко, А.І. Конончук, І.М. Пінчук, В.М. Солова. - К.: ІЗМН, 1997. - 280 с.
23. Методичні рекомендації організації фізкультурно-оздоровчої роботи в школі // Здоров'я та фізична культура. - 2006. - №16-17. - червень. - С.3-6.
24. Миргородська Т. Дитячий оздоровчий табір // Початкова школа.-2006.- червень. - №21.- 24с.
25. Москвина Н. Об особенностях работы психолога в детском оздоровительном учреждении // Каникулы плюс «до» и «после». - 2008. - №6.- Осень. - С.40-44.
26. Настенко Н.В., Цоков О.К. Барви сонячного літа. – Полтава - 2003.- 98с.
27. Організація літнього відпочинку дітей та молоді. У 2 частинах / Харченко С.Я., Ваховський Л.Ц., Кратінов, Кратінова В.О. - Луганськ: «Альма-матер», 2003.
28. Організація літнього відпочинку дітей в оздоровчих закладах / Методичний посібник / Укл. Пелікан А.Д., Чекрижова О.К. - Нікополь, 2005. – 46 с.
29. Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітньої школи (програма). Наказ Міністерства освіти і науки України. // Практика управління закладом освіти. - № 5 (10), травень. - 2008. - с.26-35.
30. Охорона праці та безпека життєдіяльності в шкільних оздоровчих таборах. // Практика управління закладом

- освіти. - № 5 (10), травень.- 2007. - с.75-83.
31. Панченко С.П. Планирование лагерной смены // Народное образование : Общественно-педагогический журнал. - 2008. - N 3. - С. 212-220.
  32. Позашкілля // Шкільний світ.-2006.-№ 16, 20. - травень. - 23с.
  33. Позывные лета - М. : Народное образование, 2003. - 368 с.
  34. Поломис К. Дети в пионерском лагере. Трудовая деятельность. Соревнования и состязания. Игры. - М. : Профиздат, 1989. - 144 с.
  35. Поставнича А. Організація літнього оздоровлення дітей у загальноосвітніх навчальних закладах. // Практика управління закладом освіти. - № 5 (10), травень. - 2007. - с.32-44
  36. Постнова С. Отдых в летнем лагере: полезные советы, праздники, игры и занятия. – Ярославль: Академия развития, 2007. - 224 с.
  37. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие.- Самара:Бахрах - Москва, 2002.- 672с.
  38. Рекомендації з профілактики травматизму та попередження нещасних випадків з дітьми й учнівською молоддю // Здоров'я та фізична культура. - Літо на здоров'я. - 2005.- №7-8.- квітень. - С.18.
  39. Рухливі ігри в літньому таборі та на пришкільному майданчику // Все для вчителя. - 2003.- №11-12.
  40. Слюсаренко Н.В. Паначушина О.Є. Організаційно-педагогічні основи соціалізації підлітків у молодіжних організаціях: Навч.посібн. - Херсон: Айлант, 2006. – 146 с.
  41. Сысоева М.Е. Организация летнего отдыха детей: Учеб. - метод. Пособие – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1999. - 176с.
  42. Тарасова Т.В. Особливості організації і проведення літнього відпочинку школярів. - Збірник методичних рекомендацій. - Тернопіль, 1997. - 172 с.
  43. Тесленко А.Н., Лепешев Д.В. Социализация личности подростка в условиях детского центра: Монография. - Астана: Институт управления, ЦЮИ, РУОЦ «Балдаурен», 2009. - с.160
[http://www.teslenko.kz/siteimages/monograpgies/m_lepeshev.](http://www.teslenko.kz/siteimages/monograpgies/m_lepeshev)

- pdf
44. Титкова Т.В. Настольная книга вожатого в детском оздоровительном лагере. – Ростов н/Д: «Феникс», 2003. – 320с.
  45. Турищева Л.В. Настольная книга школьного психолога: Навчально-методичний посібник для вчителя.- Х.: Вид. Група «Основа», 2009.- 256с.
  46. Управління сучасним навчальним закладом: Словник-довідник / Укл. М.В.Елькін, В.М.Приходько, М.І.Приходько, Н.І.Селіверстова, О.В.Пономаренко / за ред. М.І.Приходько. - Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2008. – 160 с.
  47. Фридман М.Г. Спортивно-оздоровительная работа в детских лагерях. Книга для организаторов внеклассной работы. - М: Просвещение, 1991. - 207с.
  48. Царькова Н.Н. Детский лагерь может многое // Каникулы плюс «до» и «после». – 2009. - №7. - Зима. – С.16-22.
  49. Шаульская Н.А. Летний лагерь: день за днем. В поискахприключений. Праздники, конкурсы, тематические дни.- Ярославль: Академия развития, 2007. - 320 с.
  50. Школа вожатого и воспитателя: материалы для занятий с отрядными педагогами / авт.-сост. О.В.Можейко, О.А.Юрова, И.В.Иванченко. - Волгоград: Учитель, 2007. - 142 с.
  51. Вожатый.ру - Отличный сайт для Вожатого - <http://www.vozhatiy.ru>
  52. Вчитель вчителю, учням та батькам - <http://teacher.at.ua>
  53. Детская игровая комната PLAYROOM - <http://playroom.com.ru>
  54. Детский мир - http://skazochki.narod.ru/index_flash.html
  55. Детский портал «Солнышко» - <http://www.solnet.ee>
  56. Детско-юношеская организация «Остров Сокровищ» - <http://vostrove.ru>
  57. Діти України. Дозвілляhttp://www.children.edu-ua.net/documents.php?section_id=41
  58. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» - http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T980281.html
  59. Закон України «Про позашкільну освіту» - <http://zakon.rada.gov.ua/cgi->

- bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=375-17
60. Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» - <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=375-17>.
  61. Лукошко сказок - <http://www.lukoshko.net>
  62. Международный детский центр «Артек» - <http://www.artek.org>
  63. Молодежная общественная организация «Союз вожатых» - <http://vozhatyi.ucoz.ua>
  64. Організація українських скаутів - <http://skauty.org.ua>
  65. Сайт для вожатых Украины - <http://vozhatim.org.ua/index.php>

Навчальне видання

ВОРОВКА Маргарита Іванівна
ПЕТРУЧЕНЯ Ганна Григорівна
КУЧИНА Любов Іванівна

**ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА
ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ВОЖАТОГО В ЛІТНІХ ДИТЯЧИХ
ОЗДОРОВЧИХ ТАБОРАХ**

Навчальний посібник для студентів педагогічних вищих
навчальних закладів

За редакцією професора В.В.Молодиченка

Видання 2-е виправлене

Підписано до друку __.01.2013. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 16,04. Наклад 300 прим. Зам. № 77.

ТОВ «Видавничий будинок ММД»
Св. ДК № 1509 від 26.09.2003 р.
72312, м. Мелітополь, вул. К. Маркса, 21/23
Тел./факс: (06192) 6-74-43
e-mail: mmdprint@mail.ru

Надруковано з оригінал макету
ПП Гапшенко В.О.